

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

*Дікань Л.В.  
Синюгіна Н.В.*

## **ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКИЙ КОНТРОЛЬ**

**Навчальний посібник для самостійного вивчення  
дисципліни**

Укладачі:

Дікань Л.В.

Синюгіна Н.В.

Відповідальний за випуск

зав. кафедри контролю і аудиту

Дікань Л.В.

**Харків, ХНЕУ, 2011**

УДК 657.6(075.8)  
ББК 65.053 Я 73  
Д 45

*Рекомендовано  
Міністерством освіти і науки України  
як навчальний посібник для студентів  
вищих навчальних закладів  
(лист №1.4/18-Г-2409 – від 21.11.2008 р.)*

**Рецензенти:**

докт. екон. наук, проф., заступник директора з наукової роботи та міжнародних зв'язків Харківського інституту банківської справи УБС НБУ *Азаренкова Г.М.*; докт. екон. наук, проф., зав. кафедри фінансів ХНАУ ім. В.В. Докучаєва *Олійник О.В.*; докт. екон. наук, проф., зав. кафедри економічного аналізу і обліку НТУ "ХПІ" *Тимофєєв В.М.*

**Дікань Л. В.**

Фінансово-господарський контроль: навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни / Л. В. Дікань, Н. В. Синюгіна. – Х. : вид. ХНЕУ, 2011. – 336 с. (Укр. мов.)

**ISBN**

Розглянуто необхідність, роль та значення контролю в сучасних умовах. Досліджено сутність та зміст фінансового контролю та господарського контролю. Визначено поняття та ключові моменти фінансово-господарського контролю. Висвітлено світовий досвід здійснення фінансово-господарського контролю в розрізі таких його форм, як державний фінансовий контроль, незалежний аудит та податковий контроль. Розкрито сутність організації фінансово-господарського контролю. Досліджено принципи організації фінансово-господарського контролю, етапи його здійснення. Розкрито аспекти здійснення фінансово-господарського контролю в різних галузях економіки: промислове виробництво, сфера послуг, будівництво, транспорт, сільське господарство, торгівля, а також досліджено аспекти здійснення фінансово-господарського контролю в неприбуткових організаціях та банківських установах.

Рекомендовано для студентів, аспірантів та викладачів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів, фахівців у галузі фінансово-господарського контролю.

© Харківський національний  
економічний університет, 2011

© Дікань Л. В.,  
Синюгіна, 2011

# Зміст

Вступ	8
<b>Розділ 1. Теоретичні засади фінансово-господарського контролю</b>	12
<b>1. Сутність та зміст фінансово-господарського контролю</b>	12
1.1. Необхідність, місце та значення контролю в сучасних умовах	13
1.2. Фінансовий контроль	20
1.3. Господарський контроль	21
1.4. Фінансово-господарський контроль	23
<b>Питання семінарських занять</b>	24
<b>Запитання для дискусій</b>	24
<b>Контрольні запитання та завдання для самостійного опрацювання</b>	25
Контрольні запитання	25
Тестові завдання	25
Відповіді на тестові завдання	27
Стереотипні завдання	27
Діагностичні завдання	31
Евристичні завдання	33
Література	33
<b>2. Міжнародний досвід здійснення фінансово-господарського контролю</b>	34
2.1. Державний фінансовий контроль в розвинених країнах	34
2.2. Особливості незалежного аудиту в зарубіжних країнах	45
2.3. Міжнародний досвід здійснення податкового контролю	47
<b>Питання семінарських занять</b>	51
<b>Запитання для дискусій</b>	51
<b>Контрольні запитання та завдання для самостійного опрацювання</b>	51
Контрольні запитання	51
Тестові завдання	51
Відповіді на тестові завдання	53
Стереотипні завдання	53
Діагностичні завдання	54
Евристичні завдання	54
Література	54
<b>3. Організація фінансово-господарського контролю</b>	55
3.1. Сутність та зміст організації фінансово-господарського контролю	55
3.2. Планування як перший етап здійснення фінансово-господарського контролю	58
3.3. Дослідження діяльності господарюючого суб'єкта	59
3.4. Узагальнення результатів фінансово-господарського контролю	59
<b>Питання семінарських занять</b>	59
<b>Запитання для дискусій</b>	59
<b>Контрольні запитання та завдання для самостійного опрацювання</b>	60
Контрольні запитання	60
Тестові завдання	60
Відповіді на тестові завдання	62
Стереотипні завдання	62
Діагностичні завдання	62
Евристичні завдання	63
Література	63
<b>Термінологічний словник</b>	63
<b>Висновки</b>	75

## **Розділ 2. Фінансово-господарський контроль за діяльністю підприємств 76 різних галузей економіки**

### **4. Ревізія, аудит та податковий контроль діяльності промислових вироб-76 ничих підприємств**

- 4.1. Діяльність промислових виробничих підприємств як об'єкт контролю 77
- 4.2. Ревізія та аудит діяльності промислових виробничих підприємств 77
- 4.3. Податковий контроль діяльності промислових виробничих підприємств 83
- 4.4. Типові порушення в діяльності промислових виробничих підприємств

#### **Питання до практичних занять**

#### **Контрольні запитання та завдання для самостійного опрацювання**

Контрольні запитання

Тестові завдання

Відповіді на тестові завдання

Стереотипні завдання

Діагностичні завдання

Евристичні завдання

Література

### **5. Сфера послуг як об'єкт ревізії, аудиту та податкового контролю**

5.1. Житлово-комунальні послуги. Типові порушення в діяльності житлово-комунальних підприємств

5.2. Туристичні послуги

5.3. Стоматологічні послуги. Типові порушення в діяльності підприємств стоматологічної сфери

#### **Питання до практичних занять**

#### **Контрольні запитання та завдання для самостійного опрацювання**

Контрольні запитання

Тестові завдання

Відповіді на тестові завдання

Стереотипні завдання

Діагностичні завдання

Евристичні завдання

Література

### **6. Аудит та податковий контроль суб'єктів торгової діяльності**

6.1. Торгова діяльність як об'єкт аудиту

6.2. Аудит торгових підприємств

6.3. Типові порушення в діяльності торгових підприємств

6.4. Аудит підприємств громадського харчування

6.5. Податковий контроль діяльності підприємств торгівлі та громадського харчування

#### **Питання до практичних занять**

#### **Контрольні запитання та завдання для самостійного опрацювання**

Контрольні запитання

Тестові завдання

Відповіді на тестові завдання

Стереотипні завдання

Діагностичні завдання

Евристичні завдання

Література

### **7. Ревізія, аудит та податковий контроль на сільськогосподарських**

## **підприємствах**

- 7.1. Сільськогосподарські підприємства як об'єкт контролю
- 7.2. Ревізія та аудит на сільськогосподарських підприємствах
- 7.3. Податковий контроль нарахування та сплати фіксованого

сільськогосподарського податку

- 7.4. Типові порушення в діяльності сільськогосподарських підприємств

### **Питання до практичних занять**

#### **Контрольні запитання та завдання для самостійної роботи**

Контрольні запитання

Тестові завдання

Відповіді на тестові завдання

Стереотипні завдання

Евристичні завдання

Література

## **8. Ревізія, аудит та податковий контроль діяльності будівельних та транспортних підприємств**

- 8.1. Контроль діяльності будівельних підприємств

- 8.2. Контроль діяльності транспортних підприємств

### **Питання до практичних занять**

#### **Контрольні запитання та завдання для самостійної роботи**

Контрольні запитання

Тестові завдання

Відповіді на тестові завдання

Стереотипні завдання

Евристичні завдання

Література

## **9. Аудит та податковий контроль діяльності неприбуткових організацій**

- 9.1. Статус неприбуткової організації

- 9.2. Аудит неприбуткових організацій

- 9.3. Податковий контроль діяльності неприбуткових організацій

- 9.4. Типові порушення в діяльності неприбуткових організацій

### **Питання до практичних занять**

#### **Контрольні запитання та завдання для самостійного опрацювання**

Контрольні запитання

Тестові завдання

Відповіді на тестові завдання

Стереотипні завдання

Евристичні завдання

Література

## **10. Контроль і аудит в банках**

- 10.1. Діяльність банків як об'єкт банківського контролю

- 10.2. Зовнішній контроль діяльності банківських установ

- 10.3. Внутрішній контроль та аудит діяльності банківських установ

### **Питання до практичних занять**

#### **Контрольні запитання та завдання для самостійної роботи**

Контрольні запитання

Тестові завдання

Відповіді на тестові завдання

Стереотипні завдання

Евристичні завдання

Література

## **Наскрізне індивідуальне навчально-дослідне завдання**

### **Термінологічний словник**

### **Висновки**

### **Література**

Додатки

Додаток А. База знань, ділові якості та компетентності фахівця в галузі фінансово-господарського контролю

Додаток Б. Засоби діагностики для перевірки знань магістрів з навчальної дисципліни "Фінансово-господарський контроль"

Додаток В. Нормативно-правова база, необхідна для виконання наскрізного індивідуального навчально-дослідного завдання з навчальної дисципліни "Фінансово-господарський контроль"

Додаток Д.

Додаток Е. Документація ТОВ "Буратіно"

Додаток Ж. Документація ЖКХ "Харліфт-сіті"

Додаток З. Документація бюро мандрівок "Корал Сі"

Додаток І. Документація стоматологічної поліклініки "Мирошка"

Додаток К. Документація ПП "Фора"

Додаток Л. Документація ДП "Анжеліка"

Додаток М. Документація державного сільськогосподарського підприємства "Тавріка"

Додаток Н. Документація приватного автотранспортного підприємства "Автотур"

Додаток П. Документація державного АТП-16354

Додаток Р. Документація ПП "ХАРМІСЬКБУД"

Додаток С. Документація суспільної організації "Чисте місто"

Додаток Т. Документація комерційного банку "Саундж-банк"

Додаток У. Критерії оцінювання наскрізного індивідуального навчально-дослідного завдання з навчальної дисципліни "Фінансово-господарський контроль"

## Вступ

Одним із головних завдань економічної науки в умовах сьогодення є одночасне забезпечення ефективної та законної діяльності господарюючих суб'єктів усіх форм власності. Задля вирішення цього завдання функціонує широке коло контролюючих органів різної спеціалізації, відбувається постійне удосконалення їх діяльності, виникають нові форми контролю та поширюються контролюючі органи. Унаслідок цього гостро постає питання теоретичної та практичної підготовки нових кадрів, підвищення кваліфікації існуючих, бо саме від професіоналізму працівників контролюючих служб залежить дієвість загальної системи контролю в державі. Усе це зумовило, у свою чергу, інтерес до даної проблеми з боку науковців, що виражається в великій кількості теоретичних напрацювань, присвячених питанням контролю в сучасних умовах. Сьогодні існує великий вибір підручників та навчальних посібників, різних по підходах до викладення матеріалу, різних по змісту та по структурі. Але, приступаючи до написання даного видання, автори мали на меті створити принципово новий навчальний посібник, який би був спрямований саме на самостійне вивчення навчальної дисципліни "Фінансово-господарський контроль".

При цьому навчальний посібник враховує та забезпечує опрацювання навчального матеріалу за всіма основними видами самостійної роботи в вищих навчальних закладах, а саме:

1) *вивчення лекційного матеріалу* (в теоретичній частині посібника стисло, але змістовно викладені основні методичні рекомендації до вивчення тем, передбачених Робочою програмою навчальної дисципліни. У межах даних рекомендацій містяться ґрунтовні поради щодо здійснення фінансово-господарського контролю в різних галузях економіки з урахуванням особливостей кожної);

2) *робота з опрацювання та вивчення рекомендованої літератури* (до кожної теми наведено вичерпний перелік рекомендованої літератури, звернувшись до якої студент може розширити та закріпити отримані знання);

3) *вивчення основних термінів і понять за темами дисципліни* (наприкінці кожної з тем наведено термінологічний словник, що значно спрощує сприйняття матеріалу);

4) *підготовка до семінарських і практичних занять* (наприкінці кожної теми наведені плани семінарських занять (для тем теоретичного модуля) та плани практичних занять (для тем практичного модуля), що доповнює засвоєння матеріалу й розширює отримані з певної теми знання);

5) *контрольна перевірка особистих знань* (наприкінці кожної з тем наведені контрольні запитання, тестові завдання та практичні (ситуаційні) завдання для самостійної роботи, побудовані згідно з компетентнісним підходом, що дозволяє усвідомити, яких саме професійних знань набув студент, вирішивши запропоновані завдання).

Так, навчальний посібник "Фінансово-господарський контроль" є істотно новим навчальним виданням як по структурі, так і за змістом. Його **новизна** проявляється в такому:

1) навчальний посібник містить усі необхідні матеріали для самостійного вивчення дисципліни;

2) навчальний посібник побудований згідно з вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах та узгоджений з примірною структурою змісту навчальної дисципліни, рекомендованою Європейською Кредитно-Трансфертною Системою (ECTS). Безпосередньо тематичний план та зміст дисципліни за модулями й темами включені до даного посібника;

3) навчальний посібник у повній мірі враховує компетентнісний підхід до вивчення дисципліни "Фінансово-господарський контроль", тобто спрямований на забезпечення процесу формування у студента всього комплексу компетенцій, необхідних для успішного здійснення майбутньої професійної діяльності та кар'єрного зростання;

4) наприкінці навчального посібника наведено наскрізне індивідуальне навчально-дослідне завдання, виконання якого сприяє формуванню компетенцій з комплексного проведення контрольних заходів на підприємствах різних галузей економіки.

Отже, **метою даного посібника** є сприяння поглибленому вивченню та засвоєнню теоретичних основ фінансово-господарського контролю, а також практичних вмінь і навичок здійснення фінансово-господарського контролю в різних галузях національної економіки.



**Завданнями навчального посібника є:**

надання теоретичних знань з навчальної дисципліни та сприяння їх більш легкому й глибокому засвоєнню;

формування практичних вмінь і навичок зі здійснення фінансово-господарського контролю в різних галузях економіки;

надання навичок застосування теоретичних знань для вирішення конкретних практичних завдань щодо здійснення фінансово-господарського контролю на підприємствах, в установах та організаціях різних галузей національного господарства;

широке оволодіння системними знаннями з конкретних форм організації фінансово-господарського контролю тощо.

Запропонований до уваги навчальний посібник дозволяє отримати такі **знання**:

необхідність, роль і значення фінансово-господарського контролю в сучасних умовах господарювання;

сутність фінансово-господарського контролю;

міжнародний досвід організації та здійснення фінансово-господарського контролю;

нормативно-правова база, що регламентує діяльність суб'єктів фінансово-господарського контролю;

основні принципи та етапи організації фінансово-господарського контролю;

порядок проведення фінансового-господарського контролю за діяльністю промислових виробничих підприємств;

порядок проведення фінансового-господарського контролю за діяльністю підприємств сфери послуг;

порядок проведення фінансового-господарського контролю за діяльністю торгових підприємств і підприємств сфери громадського харчування;

порядок проведення фінансового-господарського контролю за діяльністю неприбуткових підприємств;

порядок проведення фінансового-господарського контролю за діяльністю транспортних та будівельних підприємств;

порядок проведення фінансово-господарського контролю за діяльністю сільськогосподарських підприємств;

порядок проведення фінансово-господарського контролю в банківських установах.

Крім того, даний посібник сприяє оволодінню певними **вміннями** та **навичками**:

організовувати фінансово-господарський контроль діяльності господарюючих суб'єктів різних галузей економіки;

відбирати найбільш сучасні й ефективні форми, способи й методи контролю при організації контрольно-перевірочного процесу;

збирати зовнішню та внутрішню, первинну і вторинну інформацію про об'єкти контролю існуючими методами;

узагальнювати й обробляти інформацію про фінансово-господарську діяльність об'єктів контролю;

створювати інформаційну базу для прийняття управлінських рішень;

аналізувати інформацію всіх видів, виконувати необхідні розрахунки, готувати звіти й висновки з погляду удосконалювання контрольно-перевірочної діяльності.

складати плани роботи;

складати програму фінансово-господарського контролю суб'єктів господарювання;

складати узагальнюючі документи при різних формах фінансово-господарського контролю;

аналізувати причини порушень чинного законодавства;

розробляти заходи щодо впровадження більш ефективних форм організації та проведення фінансово-господарського контролю.

***Таким чином, даний навчальний посібник для самостійного вивчення навчальної дисципліни може стати консультантом та порадиником всім тим, хто прагне оволодіти майстерністю здійснення фінансово-господарського контролю.***

# Розділ 1 Теоретичні засади фінансово-господарського контролю

**Мета** – формування системи теоретичних знань щодо визначення сутності, змісту та організаційних засад фінансово-господарського контролю, а також обґрунтування напрямів адаптації міжнародного досвіду фінансово-господарського контролю в Україні.

## 1. Сутність та зміст фінансово-господарського контролю



## 1.1. Необхідність, місце та значення контролю в сучасних умовах

Сучасний етап суспільного й економічного розвитку України потребує чіткої керованості процесів трансформування національної економіки. В умовах упровадження ринкових відносин важливо оптимально поєднати притаманні ринку регулятори економіки з усвідомленим, належно організованим управлінням господарством країни. Адже трансформація та розвиток економіки в Україні охоплює тією чи іншою мірою всі сфери діяльності суспільства. За умов загального занепаду та розбалансованості економіки, зростання тіньового капіталу в усіх сферах діяльності актуального значення набуває контроль як головний важіль забезпечення ефективної та законної діяльності будь-яких господарюючих суб'єктів.

Контроль, у перекладі з французької ("controle") означає перевірку або спостереження з метою перевірки. Цей термін можна трактувати як спостереження, нагляд, перевірку з метою протидії чомусь небажаному [9].

Утім, у більш загальному значенні під *контролем* розуміється система відносин з приводу систематичного спостереження і перевірки ходу функціонування відповідного об'єкта деякого суспільного, виробничого або іншого процесу контролюючими органами, установами, уповноваженими особами з метою встановлення відхилень об'єкта контролю від заданих параметрів [8].

Контроль має прояв в усіх сферах суспільного життя. Нараховується безмірна кількість різновидів контролю залежно від сфери, у якій він здійснюється (соціальний, екологічний та багато інших).

*Контроль, який функціонує в економічному житті суспільства, називається економічним.*

*Економічний контроль* – це сукупність економічних відносин, які виникають у системі взаємодії та управління продуктивними силами і виробничими процесами [8].

Роль та значення економічного контролю в сучасних умовах проявляється через *завдання*, які він виконує:

- 1) економічний контроль, використовуючи наукову теорію, виконує суспільну роль у забезпеченні практичними рекомендаціями виробництво життєво необхідних благ для задоволення потреб людей;
- 2) виявляючи диспропорції і негативні явища в суспільстві,

контроль дає можливість усунути їх та запобігає повторення, а також сприяє раціональній організації виробничих відносин і оптимальному використанню продуктивних сил. Тобто економічний контроль у своєму розвитку інтегрується з іншими функціональними економічними науками;

3) економічний контроль має місце на всіх без винятку підприємствах, в установах та організаціях, кожного разу маючи на меті забезпечення ефективної і законної їх діяльності;

4) важливим завданням економічного контролю є вплив через систему управління на успішне виконання планів економічного і соціального розвитку, раціональне використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, запобігання непродуктивних витрат і збитків, зміцнення господарських зв'язків, дотримання господарського і трудового законодавства, забезпечення збереження власності;

5) економічний контроль припускає систематичне спостереження за фінансовим станом підприємства, конкурентною здатністю його продукції на внутрішньому і світовому ринках;

6) за результатами контролю розробляють міри, що сприяють більш ефективному господарюванню, дотриманню принципу соціальної справедливості в розподілі результатів праці залежно від внеску кожного працюючого.

Таким чином, зміст економічного контролю в умовах ринкової економіки полягає в систематичному спостереженні, перевірці та регулюванні процесу розширеного відтворення валового національного продукту і соціально-економічних відносин відповідно до конституційних норм та законодавчого регулювання.

Економічний контроль має достатньо широкую класифікацію, що зумовлює наявність розмаїття його **видів, форм і складових** (рис.1.1).

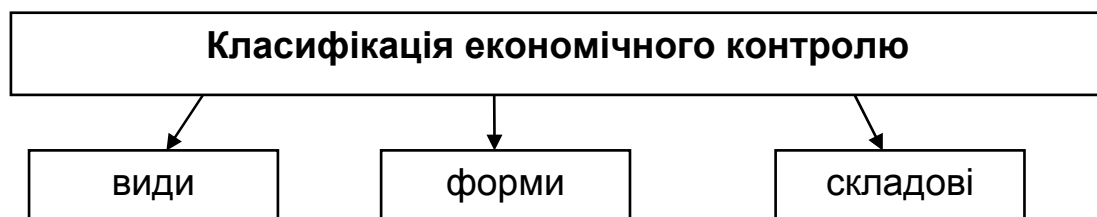


Рис.1.1. Структурна схема класифікації економічного контролю

Основні **види** економічного контролю наведені на рис. 1.2, з якого видно, що економічний контроль підрозділяють за різними класифіка-

ційними ознаками.

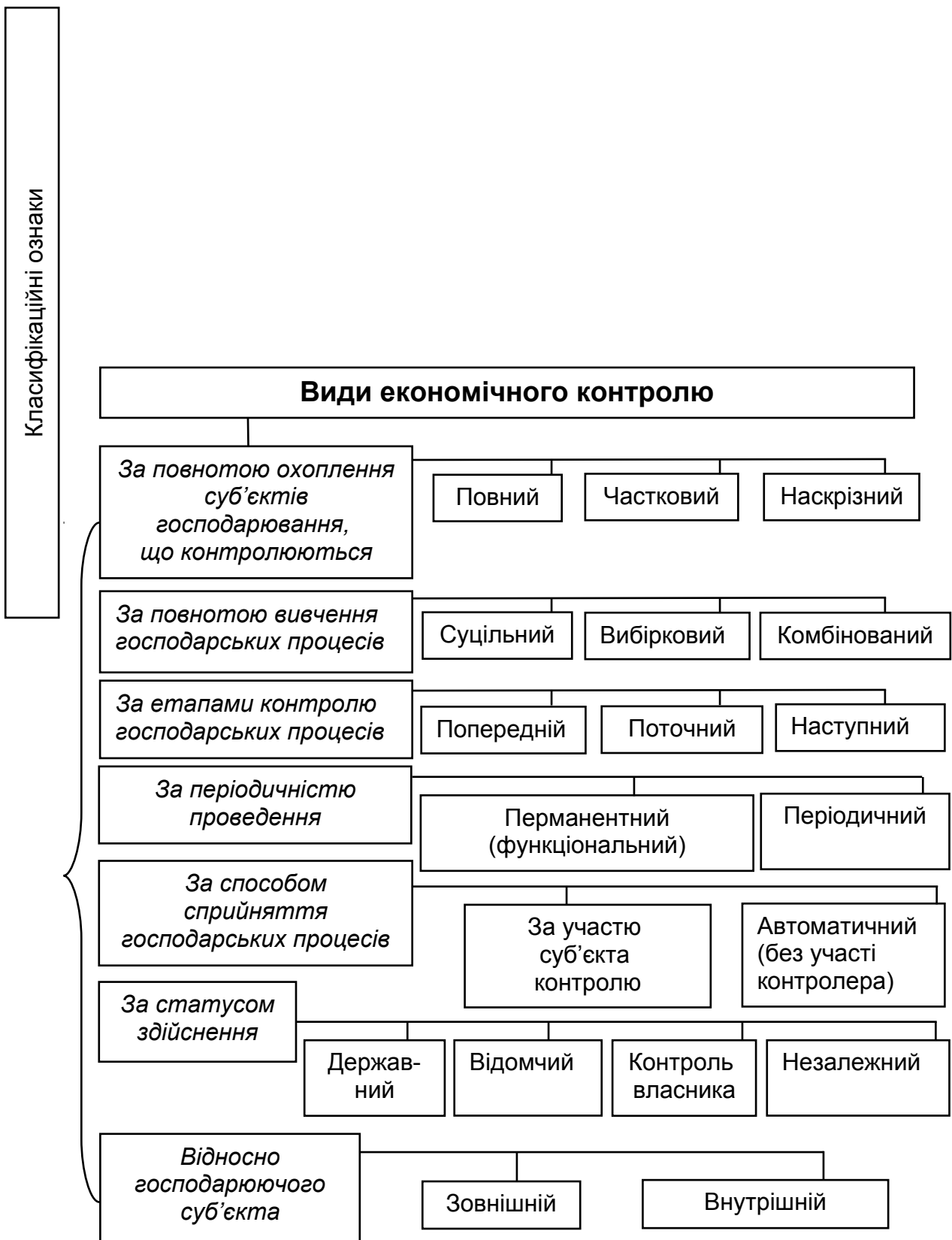


Рис.1.2. Види економічного контролю за класифікаційними ознаками [8]

Так, за повнотою охоплення суб'єктів господарювання, що контролюються, економічний контроль ділиться на:

*повний*, який охоплює всі сторони діяльності господарюючого суб'єкта, що вивчається, всі ділянки його роботи та види здійснених операцій;

*частковий*, коли перевіряються тільки окремі види діяльності підприємства або окремі види господарських операцій, вивчається один або декілька аспектів діяльності підприємства (наприклад, виробництво, споживання, збут тощо), певні види операцій (касові, розрахункові тощо), або зберігання і правильність використання окремих видів сировини, товарів, підзвітних сум, готівки тощо;

*наскрізний*, який проводиться одночасно на декількох підприємствах, що входять до складу однієї організації (асоціації, об'єднання).

*За повнотою вивчення господарських процесів:*

*суцільний*, коли перевіряються всі документи і реєстри бухгалтерського обліку, у яких відображені факти господарювання за весь період, що контролюється;

*вибірковий*, який передбачає вивчення не всіх, а лише певної частини документів, що відбираються на підставі науково обґрунтованої схеми, за той чи інший період часу (квартал, місяць, окремі дні);

*комбінований*, у ході якого одна частина документів та інформації вивчається суцільно, а інша – вибіркоким способом.

*За етапами контролю господарських процесів:*

*попередній*, основними функціями якого слід вважати розробку процедур і правил поведінки працівників у процесі реалізації прийнятих планів;

*поточний*, який здійснюється в процесі виробничо-господарської діяльності по всьому ланцюжку ієрархії управління та спрямований на попередження можливих відхилень у виробничому процесі і можливих труднощах;

*наступний*, який охоплює перевірку правильності в законності проведених господарських операцій, виявляє порушення і зловживання, а також дає можливість розробити заходи щодо усунення недоліків та їх попередження в майбутньому.

*За періодичністю проведення*, економічний контроль, у свою чергу, розділяється на:

*перманентний*, який триває безперервно, постійно;

*періодичний* – контроль який здійснюється через певні проміжки часу, повторюється час від часу.

*За способом сприйняття господарських процесів:*

*за участю суб'єкта контролю*, який здійснюється безпосередньо перевіряючими особами;

*автоматизований*, який проводиться з використанням комп'ютерної техніки та інформаційних технологій.

*За статусом здійснення: державний*, який здійснюється державними контролюючими органами;

*відомчий*, який проводиться певним відомством на підпорядкованому об'єкті;

*контроль власника*, який проводиться власником на власному підприємстві;

*незалежний*, який проводиться незалежними приватними суб'єктами контролю.

*Відносно господарюючого суб'єкта*, економічний контроль поділяють на:

*зовнішній*, що здійснюється суб'єктами контролю, які не входять до складу структурного підрозділу підприємства, діяльність якого контролюється;

*внутрішній*, який здійснюється органами внутрішнього контролю (головним бухгалтером підприємства, ревізійною комісією, спостережною радою тощо).

Внутрішній контроль спрямований в основному на те, щоб перевірити законність здійснення операцій та стан збереження державного майна з метою недопущення його розкрадання.

Поряд з наявністю широкого спектра видів, економічний контроль має власні **форми**.

*Форма економічного контролю* – це сукупність методів та засобів дослідження підконтрольного об'єкта, які застосовують для вивчення фінансово-господарської діяльності конкретної установи, організації чи підприємства у даний час.

Доречі, до того часу, поки Україна не набула незалежності, економічний контроль проявлявся лише в формі державного контролю (ревізії).

Але стрімкі процеси роздержавлення власності, які почали відбуватись в національній економіці після 1991 року, спричинили



виникнення нових форм власності та істотно нових видів діяльності.

Почалось зростання кількості господарюючих суб'єктів різних форм власності.

Як наслідок, крім державного контролю, почали з'являтися нові форми економічного контролю і тому сьогодні економічний контроль проявляється через широкий спектр форм, наведених на рис. 1.3.

## Форми економічного контролю

**Незалежний аудит** – незалежна перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб'єктів господарювання) згідно із вимогами користувачів. Суб'єкт – незалежні аудиторські фірми та аудитори

**Державний аудит** – перевірка та аналіз фактичного стану справ щодо законного та ефективного використання державних чи комунальних коштів і майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку та достовірності фінансової звітності, функціонування системи внутрішнього контролю. Суб'єкт – Державна контрольно-ревізійна служба України та Рахункова палата України

**Ревізія (інспектування)** – форма здійснення інспектування, що полягає в документальній і фактичній перевірці певного комплексу або окремих питань діяльності об'єкта контролю. Суб'єкт – Державна контрольно-ревізійна служба України та Контрольно-ревізійні відділи при міністерствах

**Податковий контроль** – огляд і дослідження документації певного підприємства на предмет правильного та своєчасного нарахування і сплати податкових платежів. Суб'єкт – Державна податкова адміністрація України, податкові інспекції на місцях

**Бюджетний контроль** – контроль за операціями бюджетного процесу на всіх його стадіях. Суб'єкт – Міністерство фінансів України, Державне казначейство України, Державна контрольно-ревізійна служба України

**Казначейський контроль** – контроль виконання бюджетів у процесі затвердження бюджетних призначень, розподілу та доведення бюджетних асигнувань, прийняття бюджетних і фінансових зобов'язань до отримання товарів і послуг та здійснення платежу з бюджетних рахунків. Суб'єкт – Державне казначейство України

**Внутрішній контроль** – незалежна діяльність з перевірки та оцінки роботи суб'єкта господарювання. Суб'єкт – внутрішні підрозділи підприємства

**Контроль та аудит у банках** – контроль схоронності грошової маси, дотримання нормативно-правового регулювання в діяльності банку, його економічної стабільності, попередження негативних ризиків і банкрутства. Суб'єкт – Контрольно-ревізійні підрозділи банку та відділи внутрішнього аудиту й Національний банк України

Рис.1.3. **Форми економічного контролю**

Окрім зазначених форм, економічний контроль має **складові**, які наведено на рис. 1.4



Рис.1.4. Складові економічного контролю

Так, загальноекономічний контроль має прояв лише виключно на макрорівні.

При цьому господарський та фінансовий контроль проявляються без винятку на всіх рівнях, в усіх галузях та на всіх підприємствах, установах і організаціях. Через це дослідження фінансового та господарського контролю як окремих найважливіших складових економічного контролю потребує ретельної уваги. Детально фінансовий контроль та господарський контроль будуть розглянуті в наступних питаннях даної теми.

## 1.2. Фінансовий контроль

Сучасний стан національної економіки, розповсюдження її тінізації, стрімке зростання економічних правопорушень саме у сфері фінансової діяльності підприємств, установ, організацій обумовлюють необхідність контролю за розподілом та перерозподілом фінансових ресурсів, а також за законністю та правильністю формування даних про фінансовий стан певного господарюючого суб'єкта. Забезпечити це покликаний фінансовий контроль.

*Фінансовий контроль* – це контроль за законністю та правильністю розподілу й перерозподілу фінансових ресурсів в економічній сфері, а також контроль за законністю надання інформації про фінансовий стан підприємства в розрізі всіх передбачених показників.

*Мета фінансового контролю* – встановлення правильності та законності фінансової діяльності господарюючого суб'єкта в частині створення, розподілу, перерозподілу та використання його фінансових ресурсів.

Фінансовий контроль передбачає ретельну перевірку всіх аспектів фінансової діяльності і має прояв на всіх без винятку господарюючих суб'єктах. Це зумовлено тим, що всі без винятку господарюючі суб'єкти ведуть фінансову діяльність.

*Предметом фінансового контролю* виступає фінансова діяльність господарюючого суб'єкта.

*Об'єктами фінансового контролю* виступають усі напрями фінансової діяльності господарюючого суб'єкта, а саме:

- 1) грошові кошти підприємства;
- 2) розрахунки підприємства з контрагентами (покупцями, замовниками, постачальниками та підрядниками);
- 3) розрахунки з оплати праці;
- 4) розрахунки з бюджетом та державними цільовими фондами;
- 5) фінансовий результат діяльності;
- 6) операції з капіталом підприємства;
- 7) операції по реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) тощо.

*Джерелами інформації* при здійсненні фінансового контролю виступають дані фінансового обліку та фінансової звітності підприємства.

Фінансовий контроль проявляється в усіх формах, притаманних економічному контролю залежно від форми власності об'єкта контролю.

Так, на державних підприємствах та в бюджетних установах фінансовий контроль здійснюється у формі **ревізії (інспектування)**.

На приватних підприємствах – у формі **незалежного аудиту**.

У бюджетних установах в частині виконання ними бюджету проводиться **бюджетний контроль**.

*Поточний фінансовий контроль* за використанням бюджетних коштів здійснюється у формі **казначейського контролю**.

На державних підприємствах та в бюджетних установах в частині *ефективності використання бюджетних коштів* проводиться **державний аудит**.

На всіх без винятку підприємствах у частині *законності та правильності розрахунку та сплати податків, зборів та обов'язкових платежів* здійснюється **податковий контроль**.

Крім того, для здійснення *поточного фінансового контролю* створюються *внутрішні підрозділи підприємств*. У цьому випадку фінансовий контроль проводиться у вигляді **внутрішнього контролю**.

У *банківських установах* з метою забезпечення законності, правильності та ефективності їх діяльності здійснюється **контроль і аудит у банках**.

### **1.3. Господарський контроль**

Економіка України складається з таких галузей, як промисловість, сільське господарство, будівництво, торгівля, транспорт і т. і. Кожна галузь складається з окремих підприємств і організацій. До них відносяться заводи, фабрики, шахти, фермерські господарства, торгові підприємства тощо, створені для отримання прибутку та задоволення суспільних потреб шляхом здійснення власної діяльності.

Будь-яка діяльність, пов'язана з виробництвом, обміном і споживанням матеріальних і нематеріальних цінностей, наданням і використанням послуг, називається господарською діяльністю.

Господарська діяльність складається з господарських процесів, які діляться на господарські операції. У свою чергу, забезпечують здійснення господарських операцій господарські засоби підприємств та їх джерела.

Наприклад, на виробничому підприємстві (фабриці, заводі) характерними операціями є операції по закупівлі сировини і інших матеріалів, які в сукупності складають процес заготівки. Також операції з виготов-

лення виробів з сировини і інших матеріалів складають процес виробництва, а операції з продажу виготовлених виробів є складовою частиною процесу реалізації.

Кожне підприємство веде господарську роботу за розробленим ним планом чи по встановленим для нього державним планом.

Господарська діяльність кожного підприємства вимагає належного керування та забезпечення ефективності. Забезпечити це здатний належний господарський контроль.

*Господарський контроль* – це контроль за законністю та ефективністю господарської діяльності підприємства, установи, організації.

*Метою господарського контролю* є встановлення правильності та законності господарської діяльності, а також виявлення резервів підвищення її ефективності.

*Предметом господарського контролю* виступає господарська діяльність господарюючого суб'єкта.

*Об'єктами господарського контролю* є господарські процеси і їх результати, а також окремі господарські операції. Активи, власний капітал та зобов'язання у процесі здійснення господарської діяльності знаходяться в постійному русі, чинять кругообіг, який складається з трьох господарських процесів:

1) процес постачання (є першою стадією кругообігу активів, де гроші перетворюються в предмети праці, які утворюють виробничі запаси. Придбані підприємством предмети праці на цій стадії вже надійшли у сферу виробництва, але вони ще не приймають безпосередньої участі у виробничому процесі). У процесі постачання об'єктами господарського контролю є затрати на придбання засобів, обсяг їх заготовлення, розрахунки з постачальниками;

2) процес виробництва (із сфери обігу засоби переходять у сферу виробництва. На цій стадії засоби праці, предмети праці та праця, вступаючи до взаємодії, створюють готовий продукт, призначений до реалізації. Процес виробництва найбільш важливий та складний процес, у ході якого відбувається формування собівартості продукції, завершується він випуском готової продукції). У процесі виробництва об'єктами господарського контролю виступають витрати на виготовлення продукції, наявність і рух готової продукції.

3) процес реалізації (збуту) (заклучна стадія кругообігу. На цій стадії готова продукція реалізується споживачам, виникають розрахункові відносини з покупцями. Результатом процесу реалізації є дохід,

отриманий від реалізації продукції. За процесом реалізації знову йде процес постачання, виробництва і т. і.). На стадії реалізації об'єктами господарського контролю є витрати, пов'язані з відвантаженням і реалізацією продукції.

*Джерелами інформації* при здійсненні господарського контролю виступають дані господарського обліку, первинні документи та фінансова звітність підприємства.

Господарський контроль, також як і фінансовий, може здійснюватись у будь-якій формі, притаманній економічному контролю залежно від форми власності підприємства, що перевіряється. Залежно від цього суб'єктами контролю також можуть виступати різні контролюючі органи.

## **1.4. Фінансово-господарський контроль**

*Фінансово-господарський контроль* – це контроль за фінансовими операціями та господарськими процесами з метою встановлення їх законності, правильності і доцільності, що має місце в усіх галузях національної економіки і з'являється в різних формах залежно від форми власності підконтрольного об'єкта.

Сутність фінансово-господарського контролю, окрім його поняття, також характеризується суб'єктами його здійснення, об'єктами та методами.

*Суб'єкти фінансово-господарського контролю* – це зовнішні та внутрішні органи контролю. Кожній формі фінансово-господарського контролю відповідає окремий суб'єкт контролю.

*Об'єктом фінансово-господарського контролю* виступають різноманітні здійснені на підприємстві господарські і фінансові операції, факти, які формують певні господарські процеси та знайшли відповідне документальне відображення. Активи окремого суб'єкта господарювання за тими чи іншими ознаками об'єднуються в економічно однорідні групи (необоротні, оборотні, залучені засоби, джерела їх формування тощо), кожна з яких і є самостійним об'єктом контролю.

Фінансово-господарський контроль на кожному конкретному суб'єкті господарювання охоплює рух усього комплексу активів і зобов'язань, а також усі зміни у структурі капіталу.

Фінансово-господарському контролю притаманні тіж самі форми,

що й економічному.

*Метод фінансово-господарського контролю* розглядається як сукупність прийомів, за допомогою яких оцінюється стан об'єктів, що підлягають дослідженню. Методи фінансово-господарського контролю є єдиними для всіх його форм (аудиту, ревізії та т. і.). Методи фінансово-господарського контролю поділяються на загальнонаукові та специфічні.

До *загальнонаукових методів* відносяться ті методи, які використовуються багатьма науками, зовсім між собою не пов'язані (аналіз; синтез; індукція; дедукція; аналогія; моделювання; абстрагування; конкретизація; класифікація).

*Специфічні методи* – це методи, сформовані під впливом теорії та практики і спрямовані на вирішення спеціальних завдань у ході перевірки (інспекція; вивчення по суті; спостереження; опитування; аналітичний огляд; підтвердження; узагальнення.)

### **Питання семінарських занять**

1. Необхідність, місце та значення контролю в сучасних умовах.
2. Фінансовий контроль.
3. Господарський контроль.
4. Фінансово-господарський контроль.

### **Запитання для дискусій**

1. Охарактеризуйте сучасну тенденцію правопорушень в економічній сфері.
2. Які основні важелі впливу на тенденцію збільшення правопорушень?
3. Дайте характеристику формам фінансово-господарського контролю.
4. Поясніть структурно-логічну схему фінансово-господарського контролю в Україні, що діє на сьогодні.
5. Визначте суб'єкти і об'єкти фінансово-господарського контролю.
6. Дайте характеристику предмету фінансово-господарського контролю.
7. Визначте найбільш ефективні методи фінансово-господарського контролю.

### **Контрольні запитання та завдання для самостійного опитування**



### **Контрольні запитання**

1. Зробіть порівняльну оцінку загальноекономічного, фінансово та господарського контролю.
2. Проаналізуйте вплив окремих важелів на розвиток фінансово-господарського контролю в сучасних умовах.
3. Охарактеризуйте фактори впливу на злиття фінансового та господарського контролю.
4. Дослідіть зміну функцій фінансово-господарського контролю протягом 20 сторіччя.
5. Визначте властиві риси фінансово-господарського контролю сьогодні.
6. Дослідіть особливості суб'єктів фінансово-господарського контролю.
7. Розкрийте сутність методів фінансово-господарського контролю на сучасному етапі розвитку економіки.

### **Тестові завдання**

1. Вид контролю, який проводиться одночасно на декількох підприємствах, що входять до складу однієї організації (асоціації, об'єднання):
  - а) наскрізний;
  - б) суцільний;
  - в) комбінований.
2. Вид контролю, який здійснюється в процесі виробничо-господарської діяльності по всьому ланцюжку ієрархії управління та спрямований на попередження можливих відхилень у виробничому процесі і можливих труднощах, – це:
  - а) попередній;
  - б) поточний;
  - в) наступний.
3. Сукупність прийомів (методів, засобів) дослідження, які, виходячи з планової мети контролю, доцільно застосувати для вивчення

фінансово-господарської діяльності конкретної установи, організації чи підприємства у даний час, – це:

- а) метод економічного контролю;
- б) форма економічного контролю;
- в) предмет економічного контролю.

4. Встановлення правильності та законності фінансової діяльності господарюючого суб'єкта в частині створення, розподілу, перерозподілу та використання його фінансових ресурсів – це мета:

- а) фінансового контролю;
- б) господарського контролю.

5. На державних підприємствах та в бюджетних установах у частині ефективності використання бюджетних коштів проводиться ...

- а) ревізія (інспектування);
- б) державний аудит;
- в) казначейський контроль;

6. У бюджетних установах у частині виконання ними бюджету здійснюється:

- а) державний аудит;
- б) бюджетний контроль;
- в) казначейський контроль.

7. Предметом господарського контролю виступає:

- а) господарські операції;
- б) господарська діяльність;
- в) господарські процеси.

8. Об'єктами господарського контролю виступають витрати на виготовлення продукції, наявність і рух готової продукції в процесі:

- а) закупівлі;
- б) виробництва;
- в) реалізації.

9. Контроль за фінансовими операціями та господарськими процесами з метою встановлення їх законності, правильності і доцільності,

що має місце в усіх галузях національної економіки і з'являється в різних формах залежно від форми власності підконтрольного об'єкта, – це:

- а) фінансово-господарський контроль;
- б) економічний контроль.

10. До загальнонаукових методів фінансово-господарського контролю належать:

- а) інспекція;
- б) синтез;
- в) інвентаризація.

11. Суб'єкти, які здійснюють державний аудит, – це:

- а) контрольне-ревізійне управління;
- б) Рахункова палата України;
- в) казначейство України;
- г) управління державного аудиту.

12. Дайте визначення поняттю "специфічні методи фінансово-господарського контролю".

**Відповіді на тестові запитання:** 1а, 2б, 3б, 4а, 5б, 6б, 7б, 8б, 9а, 10б, 11а, 12-.

### **Стереотипні завдання**

#### **Завдання 1.1 (1.ПФ.С.02.ПР.Р.01)**

Погодьте визначення видів контролю з термінами, проставляючи біля них відповідні літери.

#### **Терміни:**

- \_\_\_\_\_ 1. Наскрізний
- \_\_\_\_\_ 2. Суцільний
- \_\_\_\_\_ 3. Комбінований
- \_\_\_\_\_ 4. Наступний
- \_\_\_\_\_ 5. Перманентний

#### **Визначення:**

А. Який триває безперервно, постійно.

Б. В ході якого одна частина документів та інформації вивчається суцільно, а інша – вибіркоvim способом.

В. Охоплює перевірку правильності в законності проведених господарських операцій, виявляє порушення і зловживання, а також дає можливості розробити заходи щодо усунення недоліків та їх попередження в майбутньому.

Г. Проводиться одночасно на декількох підприємствах, що входять до складу однієї організації (асоціації, об'єднання).

Д. Де перевіряються всі документи і реєстри бухгалтерського обліку, у яких відображені факти господарювання за весь період, що контролюється.

### **Завдання 1.2 (1.ПФ.Д.02.ПР.Р.01)**

Проаналізуйте наведений нижче перелік вимог, поясніть які з них можна віднести до обов'язків незалежного аудитора; доповніть перелік вимог:

1) суворо дотримуватися Конституції України, законів України, прав й інтересів громадян, підприємств, установ і організацій, що охороняються законом;

2) виправляти знайдені порушення за домовленістю з замовником;

3) у випадках виявлення зловживань і порушень чинного законодавства передавати правоохоронним органам матеріали аудиту;

4) повинні забезпечити дотримання комерційної і службової таємниць;

5) надавати всебічну допомогу підприємствам, установам, організаціям в усуненні виявлених недоліків і порушень;

### **Завдання 1.3 (1.ПФ.С.02.ПР.Р.01)**

Заповніть таблицю:

Форми фінансово-господарського контролю	Види фінансово-господарського контролю	Складові фінансово-господарського контролю

### **Завдання 1.4 (1.ПФ.С.02.ПР.Р.01)**

Заповніть таблицю:

Форми фінансово-господарського контролю	На яких підприємствах присутня дана форма (йдеться про форму власності і сферу діяльності)

### Завдання 1.5 (1.ПФ.С.02.ПР.Р.01)

Заповніть таблицю:

Складові фінансово-господарського контролю	На яких підприємствах присутня дана складова (йдеться про форму власності і сферу діяльності)

### Завдання 1.6 (1.ПФ. С.02.ПР.Р.01)

Заповніть таблицю:

Вид фінансово-господарського контролю	На яких підприємствах присутній даний вид (йдеться про форму власності і сферу діяльності)

### Завдання 1.7 (1.ПФ.С.02.ПР.Р.01)

Чи взаємопов'язані форми та складові фінансово-господарського контролю. Якщо так, наведіть це в табличному вигляді:

Складові фінансово-господарського контролю	Форми, в яких проявляються складові фінансово-господарського контролю

### Завдання 1.8 (1.ПФ.С.02.ПР.Р.02)

Установіть відповідність між формами фінансово-господарського контролю та його суб'єктами.

### Завдання 1.9 (1.ПФ.С.02.ПР.Р.01)

Погодьте визначення з термінами, проставляючи біля них відповідні літери.

**Терміни:**

- \_\_\_\_\_ 1. Незалежний аудит
- \_\_\_\_\_ 2. Інспектування
- \_\_\_\_\_ 3. Державний аудит
- \_\_\_\_\_ 4. Податковий контроль
- \_\_\_\_\_ 5. Внутрішній контроль
- \_\_\_\_\_ 6. Казначейський контроль
- \_\_\_\_\_ 7. Бюджетний контроль

**Визначення:**

А. Полягає в документальній і фактичній перевірці певного комплексу або окремих питань фінансово-господарської діяльності суб'єкта контролю й проводиться у формі ревізії.

Б. Становить перевірку та аналіз фактичного стану справ щодо законного та ефективного використання державних чи комунальних коштів і майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку та достовірності фінансової звітності, функціонування системи внутрішнього контролю.

В. Становить незалежну перевірку даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання.

Г. Становить контроль за операціями бюджетного процесу під час складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету чи звітування про його виконання.

Д. Слід розуміти систему економічних відносин з приводу спостереження та перевірки виконання державного та місцевих бюджетів безпосередньо в процесі затвердження бюджетних призначень, розподілу та доведення бюджетних асигнувань, прийняття бюджетних і фінансових зобов'язань до отримання товарів і послуг та здійснення платежу з бюджетних рахунків з метою зменшення кількості та обсягів порушень бюджетного законодавства і підвищення ефективності використання коштів бюджетів усіх рівнів.

Ж. Становить огляд і дослідження первинної бухгалтерської та іншої документації підприємства на предмет правильного та своєчасного вирахування і сплати ним податкових платежів у бюджет.

З. Слід розуміти як незалежну діяльність із перевірки та оцінки роботи суб'єкта господарювання в інтересах останнього, метою якого є висловлення думки контролера відносно ефективності організації і функціонування суб'єкта господарювання, визначити, чи має звітність підприємства перекручення.

### **Завдання 1.10 (5.ПФ. Е.02.ПР.Р.01)**

Сформулюйте найбільш гострі проблеми в рамках наступної:

проблема забезпечення взаємодії ревізорів та державних аудиторів в межах виконання своїх обов'язків на об'єктах фінансово-господарського контролю. Визначте гіпотези з цього приводу.

### **Завдання 1.11 (1 ПФ. С.02 ПР.Р.01)**

Узгодьте поняття з їхнім визначенням. Поняття: попередній контроль, поточний контроль, наступний контроль.

### **Визначення:**

1. Є найбільш повним і глибоким підходом до вивчення виробничої і фінансової діяльності підприємства. Охоплює перевірку правильності та законності проведених господарських операцій на підприємствах, виявляє порушення і зловживання, а також дає можливість розробити заходи щодо усунення недоліків та попередження їх у майбутньому.
2. Полягає в тому, що господарська дія перед її здійсненням підлягає спочатку оцінці з погляду її доцільності, законності й ефективності.
3. Застосовується в процесі здійснення господарських операцій як працівниками облікових служб, так й іншими працівниками підприємства; проводиться в умовах широкої гласності з залученням усього колективу.

### **Діагностичні завдання**

#### **Завдання 1.12 (1.ПФ.Д.02.ПР.Р.01)**

Проаналізуйте наведений нижче перелік вимог, поясніть, які з них можна віднести до обов'язків ревізора; доповніть перелік вимог:

- 1) суворо дотримуватися Конституції України, законів України, прав й інтересів громадян, підприємств, установ і організацій, що охороняються законом;
- 2) неухильно охороняти інтереси держави, рішуче боротися з порушеннями державної дисципліни при здійсненні господарської діяльності підприємствами різних форм власності;
- 3) у випадках виявлення зловживань і порушень чинного законодавства передавати правоохоронним органам матеріали ревізії, а також повідомляти про виявлені зловживання й порушення державні органи та органи, уповноважені управляти державним майном;
- 4) повинні забезпечити дотримання комерційної і службової таємниць;
- 5) надавати всебічну допомогу підприємствам, установам, організаціям в усуненні виявлених недоліків і порушень.

#### **Завдання 1.13 (1.ПФ.Д.02.ПР.Р.01)**

Розподіліть наведені характеристики за відповідними показниками господарського контролю. Результати оформіть у вигляді таблиці:

Ревізія	Аудит	Судово-бухгалтерська Експертиза	Інвентаризаційна

*Дані для виконання:*

- 1) незалежна форма господарського контролю;
- 2) підставою для проведення є постанова органів слідства;
- 3) завданням є збереження державної власності, попередження і профілактика зловживань;
- 4) здійснюється на добровільних засадах;
- 5) мета – виявлення фактичної наявності об'єкта перевірки;
- 6) контроль примусовий, здійснюється за розпорядженням вищих органів;
- 7) є слідчою дією, що призначається після відкриття кримінальної справи;
- 8) здійснюється для контролю за діяльністю матеріально відповідальних осіб;
- 9) здійснюється на договірних умовах;
- 10) діяльність посадової особи обмежується рамками матеріалів, присланих йому слідчим;
- 11) проводиться тільки після здійснення господарської операції;
- 12) посадова особа не може здійснювати самостійних дій щодо збору додаткових матеріалів;
- 13) посадова особа має право вилучати документи, опечатувати місця збереження матеріальних цінностей, коштів і документів;
- 14) спосіб доказу протиправних дій, проти яких відкрито кримінальну справу;
- 15) у результаті перевірки складається інвентаризаційний акт;
- 16) здійснюється за планом роботи контролюючого органу без узгодження з керівником підприємства, що контролюється.

#### **Завдання 1.14 (1.ПФ.Д.02.ПР.Р.01)**

Необхідно установити, характеристики яких видів та форм фінансово-господарського контролю пропущені:

- 1) на державному підприємстві протягом року було проведено ....
- 2) за рішенням зборів акціонерів у вересні було проведено ....
- 3) ... проводилось на ВАТ "Будівельник" із залученням фахівців різних галузей;



4) під час ... перевірялися не всі документи і реєстри, а тільки деяка їх частина стосовно дотримання податкового законодавства;

5) під час ... частина документів перевірялася суцільним способом, а частина вибірково;

6) ... проводиться одночасно на Слов'янському і Донецькому державних маслозаводах;

7) ... проводиться на ЗАТ "Континент" за вимогою обласної прокуратури;

8) під час .... перевірені всі документи і реєстри бухгалтерського обліку за весь період господарювання в присутності ліквідаційної комісії;

9) на ВАТ "Схід" проведено ..., склад ревізорів якої на 100 % був змінений щодо складу попередньої, яка була проведена в цьому ж кварталі.

### ***Евристичні завдання***

#### **Завдання 1.15 (1.ПФ. Е.01.ПР.0.01)**

Дайте в табличному вигляді характеристику принципам фінансово-господарського контролю: всеосяжність, дієвість, економічність, науковість. Додати приклади щодо важливості їх дотримання згідно з власним уявленням.

#### **Завдання 1.16 (1.ПФ. Е.01.ПР.0.01)**

Дайте письмову характеристику видам фінансово-господарського контролю в табличному вигляді. Поняття: перманентний, періодичний, автоматизований, державний, відомчий, контроль власника, незалежний, зовнішній, внутрішній.

**Література:** [1; 4; 6 – 11; 14; 16; 17; 31; 53; 55; 56; 57; 63; 65 – 67; 78; 85; 100; 104; 108].

## 2. Міжнародний досвід здійснення фінансово-господарського контролю



### 2.1. Державний фінансовий контроль у розвинених країнах

Для України сьогодні надзвичайно важливим є питання вивчення зарубіжного досвіду державного фінансового контролю та запозичення певних напрацювань у цій галузі з метою підвищення ефективності та дієвості національної системи контролю.

*Світовій практиці притаманні різні підходи до організації та здійснення державного фінансового контролю. Обрання тієї чи іншої моделі базується на таких чинниках:*

- 1) історично прийнята в країні форма правління;
- 2) унормована форма державного устрою;

3) особливості розподілу функціональних повноважень між гілками влади;

4) ступінь демократичного розвитку суспільства.

У кожній окремій країні державний фінансовий контроль виникав в різні моменти часу водночас з появою перших контролюючих органів:

*Рахункові відомства Китаю – 3 тисячі років тому;*

*Рахункові відомства Кореї – 1,3 тисячі років тому;*

*Національне управління аудиту Великобританії – 3 120 рік;*

*Палата рахунків Франції – 1318 рік;*

*Регулярна аудиторська організація Бельгії – 1 386 рік;*

*Автономні інститути аудиту Пруссії виникли у 1714 році;*

*Імперська облікова палата Чехії – у 1761 році;*

*Імперсько-Королівський Верховний суд аудиту в Австро-Угорщині – у 1768 році;*

*Головна рахункова палата Варшавського Князівства у Польщі – у 1808 році;*

*Суд рахунків в Іспанії — у 1828 році;*

*Вища бухгалтерська Рада Османської імперії у Туреччині — у 1862 році;*

*Вищий суд аудиту в Румунії — у 1864 році.*

На сьогодні організація державного фінансового контролю в зарубіжних країнах має ряд **специфічних особливостей** [9; 20].

Нижче розглянуто найбільш характерні з них:

- У деяких країнах міністерства фінансів не лише відіграють головну роль у підготовці проектів бюджетів та розподілі коштів, а й мають централізовані ревізійні органи (Генеральна інспекція фінансів Франції, Відомство фінансового контролю Швейцарії, Служба Генерального інспектора департаменту ревізій і рахівництва Індії), які відповідають за подальший фінансовий контроль бюджетних витрат урядових установ.

- Загальним елементом у правовому статусі сучасних верховних контрольних установ є закріплені конституціями підзвітність парламенту, інституціональна незалежність від органів виконавчої влади та самостійність у питаннях планування й виконання контролю. Незалежність ґрунтується на принципах відкритості й доступності результатів аудиту, самостійності в питаннях прийняття рішень стосовно оприлюднення результатів досліджень тощо.

- Незалежними від уряду й парламенту органами державного контролю є Суд аудиту Бельгії, Рахункова палата Франції й Суд аудиту Нідерландів. Ці інститути мають виняткові права самостійного планування та провадження діяльності. Так само у Німеччині законодавчо закріплено, що Федеральна рахункова палата є вищою федеральною установою; не належить ані до законодавчої, ані до виконавчої, ані до судової гілки влади; є нейтральним авторитетним органом між парламентом і урядом та в ролі незалежного органу фінансового контролю підпорядковується лише закону. Що стосується членів палати, то діє суддівська недоторканність: професійна (неможливість надання їм настанов) та особова (неможливість примусового звільнення з посади).

- У політичному й професійному плані ступінь автономності рахункового відомства характеризується особливостями процедури призначення та звільнення членів контрольного органу, а також легітимної тривалості перебування на посаді керівника відомства.

- Висока ефективність бюджетно-фінансового контролю в зарубіжних країнах забезпечується тим, що керівники вищих органів державного фінансового контролю призначаються й затверджуються парламентами на триваліший період, ніж терміни повноважень самих парламентів, а звільненими з посади можуть бути тільки за рішенням парламенту в разі професійної невідповідності чи зловживань. У США такий термін становить 15 років; у Німеччині, Австралії та Угорщині — 12; у Канаді — 10; у Болгарії — 9; у Мексиці — 8; у Туреччині — 7; у Швейцарії, Польщі, Румунії та Монголії — 6 років.

- Як правило, у кожній країні застосовуються власні особливі регламенти з питань обрання керівного складу верховних інститутів контролю та впровадження їхньої діяльності. Так, президент і віцепрезидент Федеральної рахункової палати Німеччини обираються на посаду бундестагом за поданням Федерального уряду й призначаються Федеральним президентом терміном на 12 років. Державний контролер Ізраїлю обирається парламентом (кнесетом) та затверджується на посаді президентом країни терміном на 5 років, максимально – на два строки. Звільнення з посади державного контролера раніше від встановленого терміну можливе тільки за рішенням 2/3 голосів депутатів парламенту. Федеральний рахунковий суд Бразилії складається з двох палат – по чотири міністри (судді) в кожній, які затверджуються на посаді

сенатом, у тому числі 6 міністрів – за поданням голови сенату, а 4 міністри – за поданням президента республіки. Президент відомства обирається зі складу міністрів терміном на один рік.

- Загальним елементом формування моделі дієвого державного фінансового контролю є обмеження у діяльності керівних посадових осіб вищих контрольних установ, що забезпечує неупередженість при виконанні функціональних обов'язків. Керівники контрольних відомств, звичайно, не мають права суміщати основну діяльність із депутатством, суддівством або прокурорством, іншими адміністративними посадами у місцевій владі, членством у політичній партії; не можуть бути співзасновниками підприємницьких структур, займатися будь-якою іншою оплачуваною діяльністю, крім наукової, літературної та іншої творчої діяльності. При цьому в окремих країнах (Польща) вони наділяються правом недоторканності, тобто не можуть притягатися до кримінальної відповідальності без згоди колегії рахункового відомства або парламенту.

- Інституціональна незалежність доповнюється адекватним рівнем фінансової незалежності, що є одним з основних принципів демократичності й практичності державного контролю. Важливою гарантією цього є те, що видатки на утримання ревізійних відомств затверджуються як окрема стаття державного бюджету. При цьому допускається можливість існування інших додаткових джерел доходів для розвитку установи та заохочення службовців. Наприклад, доходи Національного ревізійного управління Швеції на 2/3 формуються за рахунок державних асигнувань, а решта — Інших надходжень від аудиторської діяльності, надання консультацій, міжнародного співробітництва, навчання тощо. В окремих країнах (Австралія, Великобританія) певні категорії підприємств та організацій (як природні монополії) оплачують послуги державного аудиту, і ці кошти зараховуються до консолідованого фонду верховного контрольного відомства.

- Обов'язковою умовою ефективного забезпечення дієвого й оперативного контролю в більшості країн є наявність територіальних підрозділів, які, залежно від форми державного устрою країни, повністю або частково підпорядковані верховному рахунковому відомству, проте в цілому зберігають самостійність у виконанні функцій та зосереджені на

перевірках витрачання коштів місцевих бюджетів. У разі потреби вони виконують оперативні завдання центральної контрольної установи. Подібні регіональні представництва верховного органу державного фінансового контролю функціонують у Франції, Німеччині, Канаді, Монголії, Болгарії, Бразилії, Польщі, Китаї, Чехії тощо.

- Для організаційної структури центрального апарату верховного контрольного органу характерні поділ на департаменти або за галузевим принципом (Німеччина), або за згрупованими напрямками (Данія). Важливим у процесі удосконалення структури зарубіжних рахункових відомств є утворення та поступова автономізація департаментів, відділів і груп.

- У низці країн верховні органи державного фінансового контролю виконують специфічні функції, які звичайно не притаманні вищим інститутам контролю. Наприклад, нормативні акти уряду Іспанії набирають чинності за умови попередньої експертизи верховним контрольним відомством. А однією із функцій Рахункової палати Туреччини є попередня перевірка контрактів вартістю понад 100 тис. дол. США, які виконуються за рахунок коштів консолідованого або муніципального бюджету

- Здійснюючи попередню оцінку й експертизу, рахункові відомства захищають інтереси громадян і платників податків, пропонують шляхи підвищення економічності й ефективності державного управління. Водночас діяльність контролю в жодному разі не ототожнюється з політикою. Наприклад, Суд аудиту Нідерландів не робить політичних заяв, не може заявити, що закон "поганий", але що закон не працює так, як це передбачалося, заявити може.

- У більшості країн верховні органи державного фінансового контролю в ході аудиту мають право доступу до усього масиву інформації й документів, що стосуються виконання обов'язків. Об'єкти контролю не можуть відмовляти органам аудиту у задоволенні їхніх законних вимог. У разі виявлення суттєвих порушень законодавства контрольні установи низки країн наділені владними повноваженнями притягати до адміністративної відповідальності винних осіб, накладати у безакцентному порядку арешт на рахунки об'єкта контролю, вносити пропозиції про тимчасове відсторонення або звільнення порушників, а також запроваджувати переслідування в судовому порядку.

- Воднораз окремі рахункові відомства не мають важелів прямого впливу на порушників і уповноважені в будь-якому разі передавати матеріали з ознаками виявлених зловживань до прокуратури та інших компетентних органів.

- Головним критерієм вибору того чи іншого об'єкта контролю є факт розпорядження організацією чи установою коштами державного бюджету. Водночас, законодавство зарубіжних держав передбачає, що, поряд із перевітками витрат бюджетів, контролю з боку вищих органів фінансового контролю підлягають усі державні інстанції. При цьому законодавство низки країн уповноважує рахункові відомства перевіряти не лише державний сектор, а й фінансову діяльність благодійних фондів (Австрія), приватного сектору соціального страхування (Франція), монополій (Швейцарія), а також політичних партій (Угорщина).

- Характерними для вищих органів фінансового контролю зарубіжних країн є підходи до організації власної роботи. Планування аудиту піврічне (Бразилія) або щорічне (Іспанія, Німеччина, Бельгія, Нідерланди, Польща, Чехія). Органи контролю самостійно обирають об'єкти аудиту. Плани складаються на підставі власного досвіду, запитів та пропозицій парламенту, уряду, верховного суду, громадян тощо й затверджуються безпосередньо керівником органу контролю або його колегією.

- Загальноприйнятою є норма, коли народні обранці не мають права давати вказівки рахунковим відомствам щодо безумовного проведення контрольних-ревізійних заходів

- Надмірна увага приділяється забезпеченню активної участі у міжнародних відносинах для набуття досвіду побудови структури та організації контролю.

- У ряді розвинених країн світу державному фінансовому контролю належить провідне місце серед систем фінансового контролю, що зумовлюється місцем держави в процесах ринкової трансформації. У кожній окремо взятій державі, державний фінансовий контроль здійснюється з певними особливостями, що стосується і підходів до його організації.

Крім того, достатньо цікавим є **досвід державного фінансового контролю в розрізі окремих країн.**

Так, класичним прикладом щодо організації державного фінансового контролю в президентській республіці є **Сполучені Штати Америки**. Незважаючи на те, що законослухняність у США піднесена до рівня культу, окрім казначейства, державний контроль у галузі фінансів тут здійснюють ще Головне контрольно-фінансове управління (ГКФУ) Конгресу, Адміністративне бюджетне управління (АБУ) при Президентові США, Управління з підбору і розстановки кадрів, Президентська рада по боротьбі з фінансовими зловживаннями в державних установах (Рада честі і ефективності), інспектори Федеральної резервної системи, служба внутрішніх доходів (податкова служба) та інші органи. До функцій ГКФУ, зокрема, входить проведення перевірок дотримання процедури укладання і виконання державних контрактів, установлення оцінки і складання оглядів про виконання федеральних програм, проведення спеціальних обстежень та перевірок обґрунтованості цін на продукцію тощо. Контролю піддаються урядові агентства, установи і підприємства оборон., енергетики, сільського господарства, охорони здоров'я, житлового будівництва та ін. з питань державних фінансів, податків, бухгалтерського обліку. При цьому перевіряється законність, доцільність та ефективність здійснених витрат.

Дещо інший підхід щодо організації державного фінансового контролю існує у **Франції**. До речі, Рахункова палата Франції вважається однією з організаційно найскладніших структур державного фінансового контролю розвинених країн. Керівництво палати затверджується Радою Міністрів. До керівного складу палати входять прем'єр-президент (призначається довічно), генеральний прокурор (виступає в державних інтересах та є посередником між палатою, урядом і судовими органами) й генеральний прем'єр-адвокат. Палата діє на колегіальних засадах. У професійному штаті відомства є 7 палатних президентів (за галузевими напрямками) та 200 магістратів (юридичні радники, фінансові інспектори, аудитори).

У **Румунії** основу контролю складають такі його різновиди як парламентський, урядовий та відомчий. Парламентський контроль здійснюється Рахунковою палатою (орієнтовно 300 осіб), яка має свої дирекції в усіх регіонах (Румунія адміністративно розділена на 41 повіт). Урядовий фінансовий контроль здійснюється Міністерством фінансів (1



320 осіб), яке у своїй структурі має Генеральну дирекцію фіскального контролю та генеральні управління державних фінансів у кожному повіті (450 – 600 осіб), які також мають дирекції фіскального контролю. Відомчий фінансовий контроль здійснюється Управлінням контролю і внутрішнього аудиту, які є у складі галузевих міністерств. При цьому рахункова палата Румунії є незалежним органом, підпорядкованим і підзвітним тільки парламенту, її низові дирекції підпорядковані тільки центральному апарату палати. Місцеві управління державних фінансів підпорядковані безпосередньо Міністерству фінансів, а в частині делегованих повноважень – підзвітні повітовим радам народних депутатів. Органи відомчого контролю підпорядковані і підзвітні відповідним керівникам міністерств та відомств. Контроль, який здійснюють органи Міністерства фінансів та Рахункової палати, спрямований як на встановлення фактів порушень, так і на проведення аналізу. Крім того, місцеві управління державних фінансів проводять попередній аналіз фінансово-економічної діяльності підприємства чи установи до прийняття рішення про виділення з бюджету коштів. Органи відомчого контролю в основному проводять аудит в установах, підпорядкованих відповідному міністерству чи відомству, перевірки стану бухгалтерського обліку. Усі контролюючі органи Румунії мають повноваження перевіряти правильність і повноту сплати платежів до бюджету та використання бюджетних коштів і державного майна. Повноваження контролюючих органів поширюються на бюджетні установи й організації, на державні підприємства та суб'єкти господарювання, у яких є частка державного майна, та інші суб'єкти, які отримують кошти з бюджету, державних фондів та від міжнародних організацій.

У Швеції, яка є парламентарною монархією, головним відомством у справах державного контролю та обліку є Державне ревізійне управління (яке ще в деяких джерелах називають Національним бюро аудиту). Його метою, як визначено урядом, є досягнення високоякісного управління фінансовою діяльністю. Тому конституція Швеції дає можливість парламенту та уряду мати власні структури контролю державного сектору. Контрольні функції парламенту виконують ті суб'єкти, які наведені на рис. 2.1.

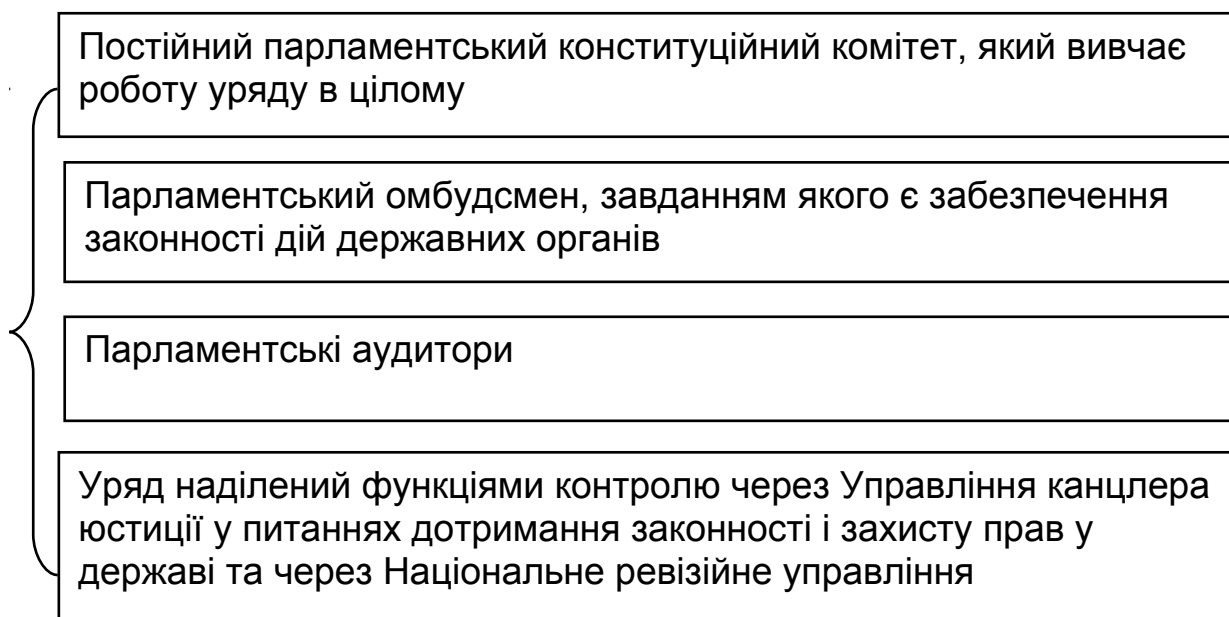


Рис. 2.1. Суб'єкти контролю державного сектору в Швеції

При цьому інститут парламентських аудиторів складається з 12 уповноважених Членів парламенту, 12-ти їх заступників та Управління парламентських аудиторів штатною чисельністю 30 державних службовців. Парламентські аудитори покликані вивчати ефективність використання ресурсів міністерствами та іншими центральними органами державного управління, оцінювати адміністративну діяльність виконавчої влади в цілому. Центральним адміністративним органом Державного фінансового аудиту Швеції є Національне ревізійне управління (НРУ) – незалежний інститут, наділений спеціальними контрольними функціями. Головним завданням НРУ є пошук недоліків і "вузьких місць" в управлінні державними ресурсами через дослідження (аудит) адміністративних і фінансових операцій суб'єктів державного сектору. Узагальнена інформація про результати аудиту та розроблені на його основі рекомендації передаються парламенту, уряду та урядовим відомствам для розгляду і прийняття відповідних рішень.

НРУ очолює Генеральний аудитор, який призначається урядом на 6 років з правом продовження терміну роботи на посаді. Колегіальним органом НРУ є Консультативна рада у складі 10 членів. Штат відомства становить близько 300 державних службовців і головним чином складається з економістів та соціальних дослідників. Роботу НРУ організовано у двох основних напрямках: фінансового аудиту та аудиту

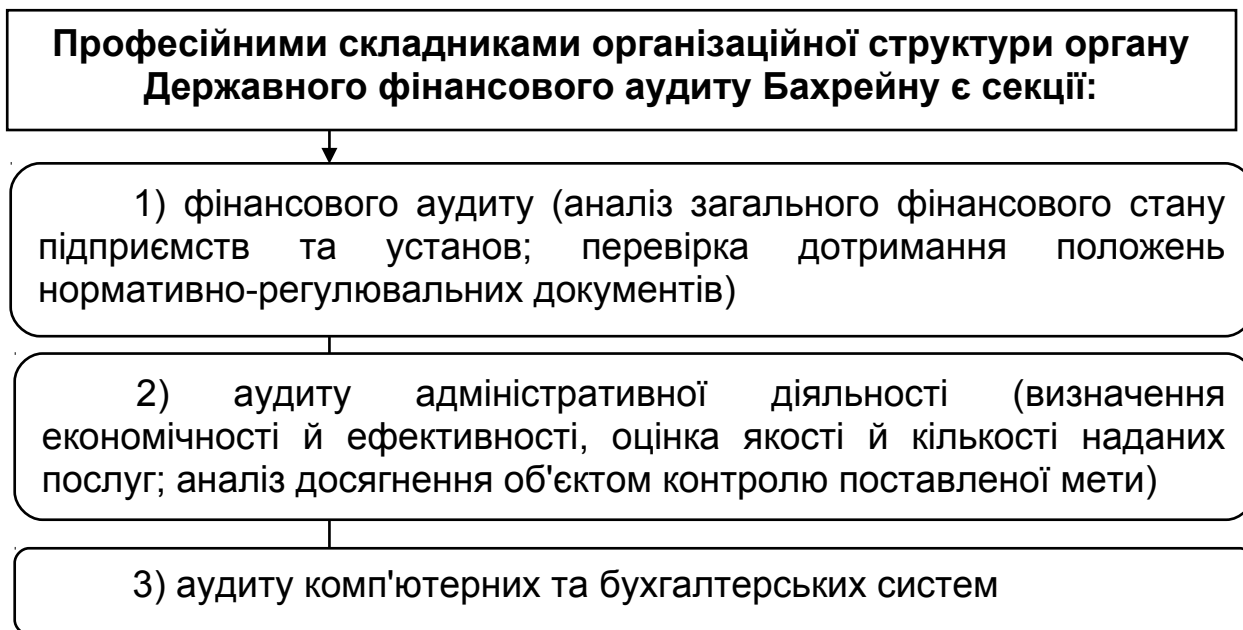
адміністративної діяльності. Відповідні оперативні підрозділи взаємодіють з Департаментом поточної діяльності в частині юридичної підтримки, інформаційних технологій, внутрішнього фінансового забезпечення, кадрової політики тощо, а також із Секретаріатом міжнародних зв'язків у виконанні міжнародних проектів. При цьому аудит обов'язково виконує контрольну функцію щодо дотримання фінансової дисципліни. Також робота НРУ націлена на результат, який може бути внеском у підвищення ефективності функціонування окремих організацій та складних розгалужених систем. Незалежність аудиту полягає в тому, що НРУ самостійно обирає об'єкти і методи аудиту та без зовнішніх впливів оголошує свої висновки. При плануванні аудиту пріоритет надається тим сферам, у яких спостерігається підвищений ризик низької продуктивності та створення матеріальних помилок.

Важливою місією Департаменту аудиту адміністративної діяльності є пошук недоліків у системі управління державним сектором. Аудиту підлягають усі державні відомства та організації і фонди, які фінансуються та контролюються урядом. Окружні та муніципальні органи управління не є підконтрольними об'єктами, однак в окремих випадках НРУ уповноважене одержувати від цих структур необхідну інформацію для проведення аудиту виконання програм або реформ, запроваджених парламентом чи урядом.

Аудит адміністративної діяльності впроваджений у Швеції у 1967 році і з того часу сфокусований на трьох загальних показниках, які найбільш повно характеризують стан управління державними ресурсами. А саме:

- 1) ефективність – дієвість, рівень досягання мети;
- 2) продуктивність – плідотворність, ступінь корисності споживання ресурсів для створення продукту;
- 3) ощадність – економія, ступінь мінімізації видатків з огляду на якість продукту.

Зразком найоптимальнішого підходу до питання використання функцій вищого органу контролю є досвід **Бахрейну**. Професійними складниками організаційної структури органу Державного фінансового аудиту цієї країни є секції (рис. 2.2).



**Рис. 2.2. Професійні складники організаційної структури органу  
Державного фінансового аудиту Бахреїну**

До цих трьох напрямів можна додати лише аудит навколишнього середовища, який у деяких розвинених країнах виділяють із аудиту адміністративної діяльності в окремий вид державного контролю.

У **Литві** державний контроль очолює Генеральний аудитор, який має двох заступників. Генеральному аудитору безпосередньо підпорядковані одинадцять департаментів, серед яких департамент організації аудиту ефективності, чотири департаменти аудиту ефективності та департамент аудиту державних доходів та розрахунків. Одному заступнику Генерального аудитора підпорядковано департамент організації фінансового аудиту та одинадцять департаментів фінансового аудиту. Характерним для департаментів аудиту ефективності та фінансового аудиту є те, що вони працюють за галузевим принципом поділу сфер контролю [3].

Особливістю здійснення Державного контролю Литви є те, що певні департаменти фінансового аудиту та аудиту ефективності здійснюють перевірку використання коштів Європейського Союзу.

Аудити здійснюються у плановому порядку. Обов'язковим є проведення аудиту виключно за постановою парламенту, а не за зверненням одного чи декількох депутатів.

Питома вага видів аудиту в Держконтролі розподіляється приблизно таким чином:

- 60 % – фінансовий аудит;
- 30 % – аудит ефективності;
- 10 % – змішаний аудит (об'єкти – кошти Європейського Союзу, доходи бюджету, зовнішній борг тощо) [3].

У Литві аудит ефективності здійснюють у сферах: охорони здоров'я, науки, приватизації, використання державного майна, діяльності акціонерних товариств тощо.

Щороку фінансовим аудитом охоплюються усі міністерства, усі області, а також усі ті розпорядники бюджетних коштів, видатки яких перевищують один відсоток річних касових видатків держбюджету [3].

## **2.2. Особливості незалежного аудиту в зарубіжних країнах**

Незалежний аудит на сьогодні має місце в усіх без винятку зарубіжних країнах, але в кожній з них він має певні особливості. Водночас вивчення особливостей та досвіду здійснення аудиту в зарубіжних країнах є для України досить важливим та може бути використаний для підвищення дієвості національного аудиту. Законодавчою основою здійснення будь-якої форми контролю, в тому числі і аудиту, є Лімська декларація.

У **Бельгії** для будь-якої організації, чисельність працівників якої перевищує 100 осіб, аудиторський звіт повинен бути представлений не лише власникам, але й у робочий комітет цієї організації, члени якої мають право вето на призначення аудитора. Якщо в відношенні такого фахівця не буде досягнута угода, то останнє слово залишається за торговим судом [6].

У **Греції** проведення аудиторської перевірки стає необхідним, якщо показники перевищують два із наступних трьох установлених обмежень: сума активів балансу, обсяг продаж, середня кількість працівників – 50 осіб.

У **Данії** аудиторів призначають акціонери на щорічних загальних зборах. Аудитори мають право надавати професійні послуги певній організації до наступних зборів. Обмежень на кількість призначень аудиторської фірми для проведення однієї організації не існує. В аудиторському звіті необхідно вказати, що бухгалтерські звіти організації клієнта пройшли через аудиторський контроль та відповідають вимогам

законодавства. В звіті не атестованого фахівця може бути, окрім іншого, зазначено, що не було можливості проведення перевірки атестованим фахівцем.

В **Нідерландах** Закон про бухгалтерський облік та звітність 1970 року потребує надання "правдивої та достовірної думки", що відповідає четвертій Директиві Європейського Союзу. Для дотримання цього в пояснювальній записці до бухгалтерської звітності повинна бути зазначена вся додаткова інформація. Рекомендується також дотримуватись міжнародних принципів бухгалтерського обліку: безперервності діяльності, послідовного застосування облікової політики, тимчасової визначеності фактів господарської діяльності, оглядності, пріоритету змісту над формою.

Во **Франції** питання бухгалтерського обліку та звітності знаходяться в веденні Міністерства фінансів, а аудиту – Міністерства юстиції. Аудит проводять у цій країні бухгалтерські комісари, які відбираються на зборах акціонерів терміном на 6 років. Після цього термін повноважень комісарів може бути продовжений, при цьому кількість пролонгацій не обмежена.

Після призначення аудиторів їх не можна замінити, окрім випадків, коли виноситься спеціальна юридична постанова про непрофесійну поведінку таких осіб.

Товариства з обмеженою відповідальністю, повні товариства та товариства з віри підлягають аудиту тільки тоді, коли їх показники діяльності за окремими критеріями перевищують величину, визначену для малих підприємств.

У Франції крім того, обов'язковому аудиту підлягають фінансові організації, страхові організації, сільськогосподарські кооперативи, інвестиційні фонди, спортивні асоціації.

У **Португалії** аудитори повинні бути зареєстровані в Міністерстві юстиції та є членами об'єднань професійних аудиторів, визнаних державними структурами. Щоб стати членом такого об'єднання, необхідно мати вищу освіту з економіки або юриспруденції, трьохрічний досвід роботи, скласти спеціальні іспити.

Акціонерні компанії повинні мати постійних аудиторів. Їх кількість змінюється залежно від розмірів компанії, що перевіряється.

Компанії з обмеженою відповідальністю, а також індивідуальні підприємства підлягають аудиторським перевіркам тільки в тому

випадку, якщо показники їх діяльності перевищують два з трьох установлених обмежень: сума активів балансу – 80 млн ескудо, обсяг продаж – 370 млн ескудо, середня кількість працівників – 50 осіб [41].

### **2.3. Міжнародний досвід здійснення податкового контролю**

Одним із дієвих засобів щодо забезпечення контролю виконання платниками податків своїх податкових зобов'язань перед державою є здійснення податкового контролю.

На сьогодні Україна перебуває в стані реформування податкової системи держави. Тому нам на даний час важливо не тільки ознайомитися з досвідом діяльності зарубіжних податкових органів, а й запозичити кращі форми організації проведення міжнародного податковою.

Так, наприклад, однією з особливостей податкової системи Франції є принцип, що будь-який платник податків чесний, і саме цей принцип покладений в основу розвитку податкової системи цієї країни. Податкова реформа Франції, на відміну від України, не обмежена стислим періодом часу, що і призвело до прийняття у цій країні зважених, економічно обґрунтованих рішень, оскільки основний її напрям – це скорочення кількості податків і спрощення податкового законодавства. Тільки за останні три роки минулого століття у Франції без запровадження нових було скасовано низку податків, відсутність яких не призвела до суттєвого скорочення податкових надходжень у цілому. У той же час при такому підході до оподаткування Податковий кодекс Франції є цілісним документом щодо організації контролю за надходженням платежів до бюджету, який передбачає необхідні методи та механізми для боротьби з ухиленням від оподаткування.

Податковий контроль у цій країні покладено на податкові центри, які відбирають платників для проведення податкового контролю за багатьма критеріями, в основу яких покладено аналіз ризику. По-перше, відбираються підприємства, які є потенційними порушниками, і, по-друге, використовуються повідомлення інформаторів. Проведення податкового контролю з виїздом на місце чітко регламентовано. Тобто в першу чергу платника податків мають попередити про його проведення щонайменше за 8 днів. Без попередження перевірка може проводитися лише за наявності достовірної інформації щодо ухилення платника від сплати податків.

Взагалі відносини між податковим органом і платником податків у Франції будуються у формі обміну думками, тобто кожна сторона доводить свою правоту. Причому податковий орган зобов'язаний надати письмову відповідь на будь-які запити платника податків, які він має право використати для свого захисту. Проте в разі регулярного невиконання платником своїх обов'язків податки можуть стягуватися з його рахунків у безспірному порядку.

Податкове законодавство у Франції у зв'язку з тимчасовими економічними труднощами для економічно сталого підприємства (незалежно від його розміру) передбачає сприяння йому в подоланні цих труднощів. Таким підприємствам надається відстрочка (на період від кількох місяців до кількох років) або розстрочка у сплаті податків.

Як зазначалося, міжнародні компанії можуть виробляти товари та надавати послуги і вести бухгалтерський облік за своїм вибором. Сучасні засоби зв'язку не визнають кордонів і фізична присутність зовсім не потрібна для успішного та ефективного ведення бізнесу. Не має значення і місце, де формально створено компанію. Зовсім не обов'язково, щоб бухгалтерський облік вівся за місцем проведення підприємницької діяльності. У результаті міжнародні компанії випадають з поля зору місцевих податкових органів, бо компетенція останніх не поширюється за межі державних кордонів, і, як наслідок, податковим органам важче відстежувати діяльність таких компаній.

Такі проблеми можна вирішити шляхом координації податкового контролю в міжнародному масштабі. Міжнародна співпраця в галузі податкового контролю спроможна підвищити ефективність та результативність оподаткування компаній в усіх країнах, у яких вони ведуть свою господарську діяльність [12].

Однак на сьогодні збір інформації за кордоном викликає більше питань, ніж можна уявити на перший погляд. Часто трапляється, що податковій службі невідомо про те, що певну інформацію можна отримати в іншій країні. Розвиток та інтенсифікація міжнародних зв'язків спричинили зростання необхідності встановлення взаємодопомоги між країнами в галузі оподаткування. Усе частіше податкові контролери стикаються з міжнародними аспектами господарської діяльності компаній. Координація контролю в галузі оподаткування вимагає знання законодавства та повноважень податкових органів відповідних країн.



У світі ставлення до порушників податкового законодавства досить суворе, а навмисне ухилення від сплати податків вважається злочином проти держави. Проте деяким платникам вдається і в межах законів своєї країни не сплачувати податки чи, принаймні, мінімізувати їх. Саме у цьому аспекті Податкова адміністрація Нідерландів започаткувала цикл досліджень, метою яких є відображення різних форм і типів законодавчо-нормативної бази і повноважень податкових адміністрацій у різних країнах.

Варто зазначити, що Україна, як і будь-яка інша країна, прагне побудувати таку податкову службу, яка спроможна виконувати свою основну місію (роль) – забезпечити своєчасне та повне надходження всіх податків, передбачених податковим законодавством, з якомога меншими витратами.

Отже, на даному етапі економічного розвитку робота державної податкової служби України спрямована на забезпечення платниками податків добровільного дотримання ними законодавчо-нормативної бази. Тобто податкова служба приділяє кожному платникові належну увагу. Така спрямована орієнтація на платника призвела вже до створення інспекцій по роботі з великими платниками податків.

Розглянемо на прикладі однієї з найбільш розвинутих країн світу – Сполучених Штатів Америки – питання зменшення, мінімізації або несплати податків у законі та поза ним.

У США законним зменшенням податкових зобов'язань вважатиметься їх зменшення за умови, коли громадянин зменшує суми податків до сплати, не приховуючи своїх податкових зобов'язань і не подаючи навмисно неправильну інформацію. Тобто намагається подати факти так, щоб це дало змогу зменшити суми або призвести до повної несплати податків у межах закону.

Спроба підприємця в цій країні зменшити свої податкові зобов'язання не є карним злочином. Проте податкова служба США вибірково проводить ретельні податкові перевірки платників податків, мета яких – скласти відповідні докладні статистичні таблиці про рівні доходів і витрат представників різних професій та видів підприємницької діяльності. Під час проведення таких перевірок може встановлюватися, що сума сплачених податків менша, ніж сума податкових зобов'язань. У

більшості випадків така розбіжність трапляється не випадково (спроба зменшити суму податкових виплат законним шляхом).

Проте якщо під час проведення податкового контролю платника податків буде з'ясовано, що він винен суму податків, більшу від задекларованої, то такий платник податків сплатить донараховану суму плюс пеню та відсоткову ставку. Суми фінансових санкцій і відсоткової ставки нараховуються та стягуються адміністративним шляхом як складові суми податку до сплати. Відсоткова ставка нараховується та стягується ще й тому, що сума податку належить уряду країни з першого дня від дня кінцевої дати сплати цього податку. Ось чому несплачені вчасно суми податку розглядаються як позика, яку було надано урядом. Пеня належить до механізму фінансових санкцій, які використовуються у разі, коли платник податків вчасно не подає повну інформацію про свої податкові зобов'язання або вчасно не сплачує їх у повному обсязі. Тому в США факти навмисної спроби ухилення від сплати податків трапляються дуже рідко. Ухиленням від сплати податків вважається підтверджений факт спроби ухилитися або уникнути від виконання своїх податкових зобов'язань, а саме: підробки фінансової документації, махінації з ними, приховування іншої фінансової інформації, спроби заплутати інформацію в бухгалтерських книгах або надати дані в іншому вигляді, ніж вони є насправді. Навмисне ухилення від сплати податків вважається федеральним кримінальним злочином, справа за яким розглядається в суді. Тільки суд має визнати платника податків винним у тому, що він знав про те, що отримані доходи за законом треба декларувати, але навмисно спробував уникнути виконання законних податкових зобов'язань шляхом подання недостовірної декларації. Враховуючи рішення суду, покарання включатиме фінансові санкції або тюремне ув'язнення. Метою боротьби із платниками, які намагаються уникнути сплати податків, є не тільки завдання стягнути додаткові кошти до бюджету, а й підняти в цілому рівень податкової культури суб'єктів підприємницької діяльності.

Отже, податкова служба США завжди готова та спроможна у межах закону використати всі повноваження, щоб запобігти скоєнню податкового злочину або ж переслідувати тих, хто навмисно порушує податкове законодавство.

## **Питання семінарських занять**

- 1.ДФК у розвинених країнах.
2. Особливості незалежного аудиту в зарубіжних країнах.
3. Міжнародний досвід здійснення податкового контролю.

## **Запитання для дискусій**

1. Які, на вашу думку, причини прийняття в Україні міжнародних стандартів аудиту замість національних.
2. Які міжнародні контролюючі органи ви вважаєте найбільш важливими з точки зору збільшення їх впливу на українських суб'єктів контролю.
3. Узагальніть особливості фінансово-господарського контролю в різних країнах

## **Контрольні запитання та завдання для самостійного опрацювання**

### ***Контрольні запитання***

1. Дайте порівняльну характеристику основних різновидів контролю в зарубіжних країнах.
2. Розкрийте роль та значення міжнародних контролюючих організацій.
3. Порівняйте сутність контролю в зарубіжних країнах.
4. Охарактеризуйте цілі міжнародних стандартів контролю.
5. Обґрунтуйте необхідність застосування міжнародного досвіду в діяльності національних контролюючих служб.

### ***Тестові завдання***

1. У якому році на Конгресі міжнародної організації прийнято Лімську декларацію:
  - а) 1876 році;
  - б) 1877 році;
  - в) 1977 році?

2. У якій державі для будь-якої організації, чисельність працівників якої перевищує 100 осіб, аудиторський звіт повинен бути представлений не лише власникам, але й у робочий комітет цієї організації:

- а) Франція;
- б) Нідерланди;
- в) Бельгія?

3. У Данії аудиторів призначають...

- а) акціонери на щорічних загальних зборах;
- б) державний комітет аудиту;
- в) на договірній основі.

4. У якій країні до бухгалтерської звітності додається в обов'язковому порядку пояснювальна записка:

- а) Нідерланди;
- б) Франція;
- в) Португалія?

5. У Франції питання бухгалтерського обліку та звітності знаходяться в віданні:

- а) Міністерства фінансів;
- б) Міністерства юстиції;
- в) Міністерства аудиту.

6. У Франції питання аудиту знаходиться у віданні:

- а) Міністерства фінансів;
- б) Міністерства юстиції;
- в) Міністерства аудиту.

7. У якій державі аудит здійснюють бухгалтерські комісари:

- а) Польща;
- б) Франція;
- в) США.

8. У Португалії аудиторів повинні бути зареєстровані в ...

- а) аудиторській палаті;
- б) центрі бухгалтерських комісарів;
- в) міністерстві юстиції.

9. Податковий контроль у цій країні покладено на податкові центри.  
Ця країна – ...

- а) Франція;
- б) США;
- в) Швеція.

10. За скільки днів у Франції мають попередити платника податків про проведення перевірки:

- а) 10;
- б) 8;
- в) 3?

11. Принципи контролю незалежних державних органів контролю:

- а) інституційна незалежність, фінансова незалежність, персональна незалежність аудиторів;
- б) власна відповідальність за програму перевірок, достатність повноважень на отримання інформації, право на вжиття заходів;
- в) правильні відповіді а), б);
- г) немає правильних відповідей.

12. Яка країна є класичним прикладом щодо організацій державного фінансового контролю:

- а) США;
- б) Канада;
- в) Японія.

**Відповіді на тестові запитання:** 1в, 2в, 3а, 4а, 5а, 6б, 7б, 8в, 9а, 10б, 11в, 12а.

### **Стереотипні завдання**

#### **Завдання 2.1 (5.СП. С.03.ПР.Р.01)**

Установіть відповідність між контролюючими органами та датами їх виникнення:

1. *Автономні інститути аудиту Пруссії.*
2. *Вища бухгалтерська рада Османської імперії у Туреччині.*
3. *Вищий суд аудиту в Румунії.*
4. *Головна рахункова палата Варшавського Князівства у Польщі.*
5. *Імперська облікова палата Чехії.*

6. *Імперсько-Королівський Верховний суд аудиту в Австро-Угорщині.*
7. *Національне управління аудиту Великобританії.*
8. *Палата рахунків Франції.*
9. *Рахункові відомства Китаю.*
10. *Рахункові відомства Кореї.*
11. *Регулярна аудиторська організація Бельгії.*
12. *Суд рахунків в Іспанії:*
  - a) *3 тисячі років тому;*
  - b) *1318 рік;*
  - c) *3120 рік;*
  - d) *1,3 тисячі років тому;*
  - e) *1864 рік;*
  - f) *1862 рік;*
  - g) *1828 рік;*
  - h) *1808 рік;*
  - i) *1386 рік;*
  - j) *1768 рік;*
  - k) *1714 рік;*
  - l) *1761 рік ;*

### **Діагностичні завдання**

#### **Завдання 2.2 (5.СП. Д.03.ПР.Р.01)**

*У світовій практиці притаманні різні підходи до організації та здійснення державного фінансового контролю. Обрання тієї чи іншої моделі базується на таких чинниках: історично прийнята в країні форма правління; унормована форма державного устрою; особливості розподілу функціональних повноважень між гілками влади; ступінь демократичного розвитку суспільства. Поясніть, яким чином, на вашу думку, зазначені чинники впливають на обрання певної моделі.*

### **Евристичні завдання**

#### **Завдання 2.3 (5.СП. Е.03.ПР.Р.01)**

*Визначте, які аспекти міжнародного досвіду здійснення фінансово-господарського контролю ви запропонували б упровадити в нашій країні, а які ви вважаєте для України пагубними?*

**Література:** [3; 5 – 11; 13; 20; 31; 41; 90].

### 3. Організація фінансово-господарського контролю



#### 3.1. Сутність та зміст організації фінансово-господарського контролю

Фінансово-господарський контроль відноситься до інтелектуальної діяльності, який передбачає аналіз, спостереження і дослідження щодо законного та ефективного здійснення фінансової та господарської діяльності певного підприємства, установи, організації. Тому, як і будь-яка інша інтелектуальна діяльність, її ефективність багато в чому

залежить від раціональної її організації. Перш ніж розкривати сам процес організації фінансово-господарського контролю, доцільно визначити понятійний апарат з цього приводу.

*Організація фінансово-господарського контролю* – це система (комплекс) заходів, спрямованих на координацію та функціонування дій взаємопов'язаних та взаємозалежних окремих частин (складових) системи з метою здійснення контролю за фінансово-господарською діяльністю певного суб'єкта господарювання.

Узагалі, організація фінансово-господарського контролю становить систему окремих її **складових**. Складові системи організації фінансово-господарського контролю наведені на рис. 3.1.

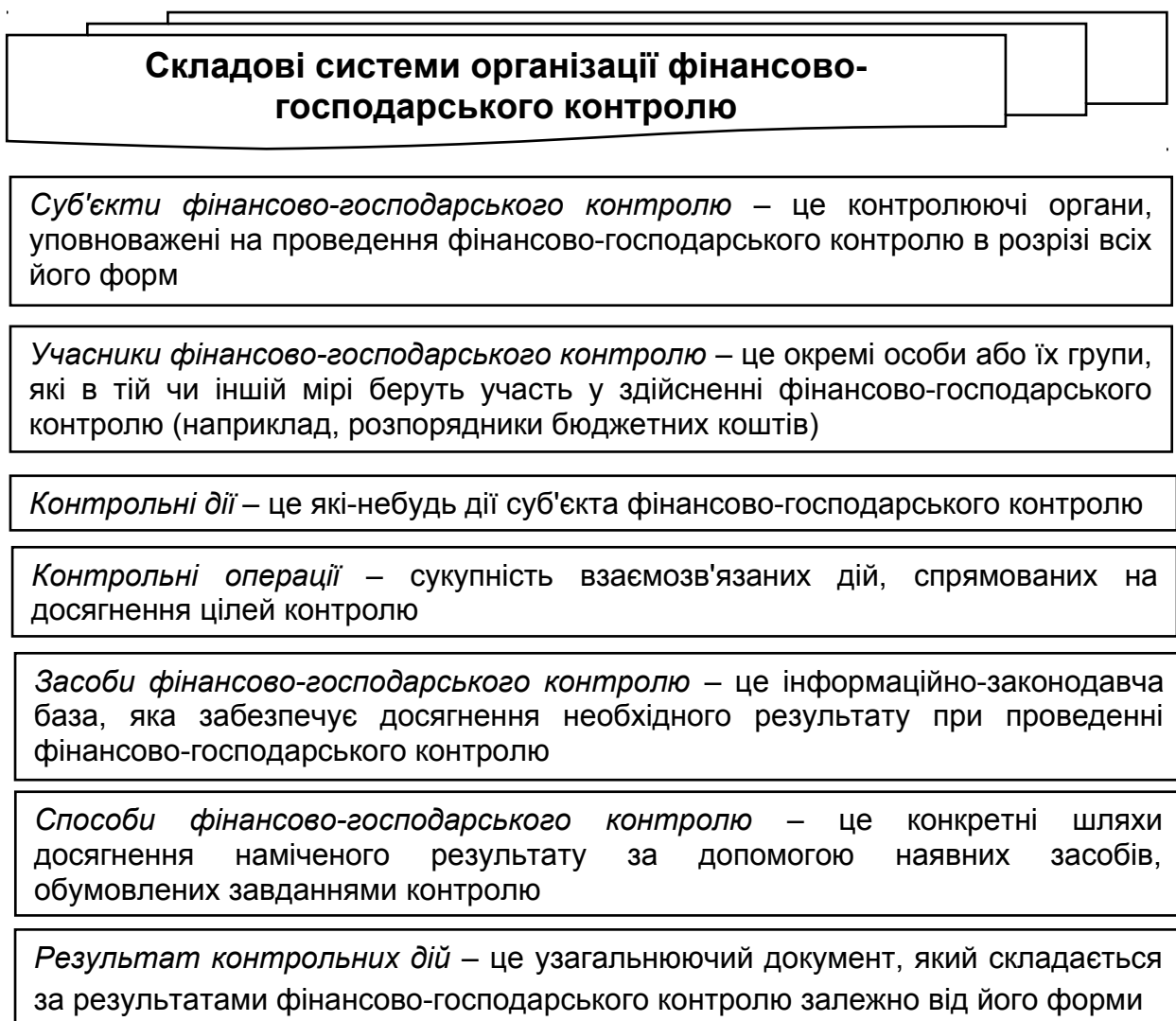


Рис. 3.1. Складові системи організації фінансово-господарського контролю



Наявність усіх перерахованих складових та їх раціональна організація сприятиме успішному досягненню результатів фінансово-господарського контролю. Результативність та ефективність організації фінансово-господарського значною мірою залежить від дотримання певних **принципів**. Принципи організації фінансово-господарського контролю наведені на рис. 3.2.

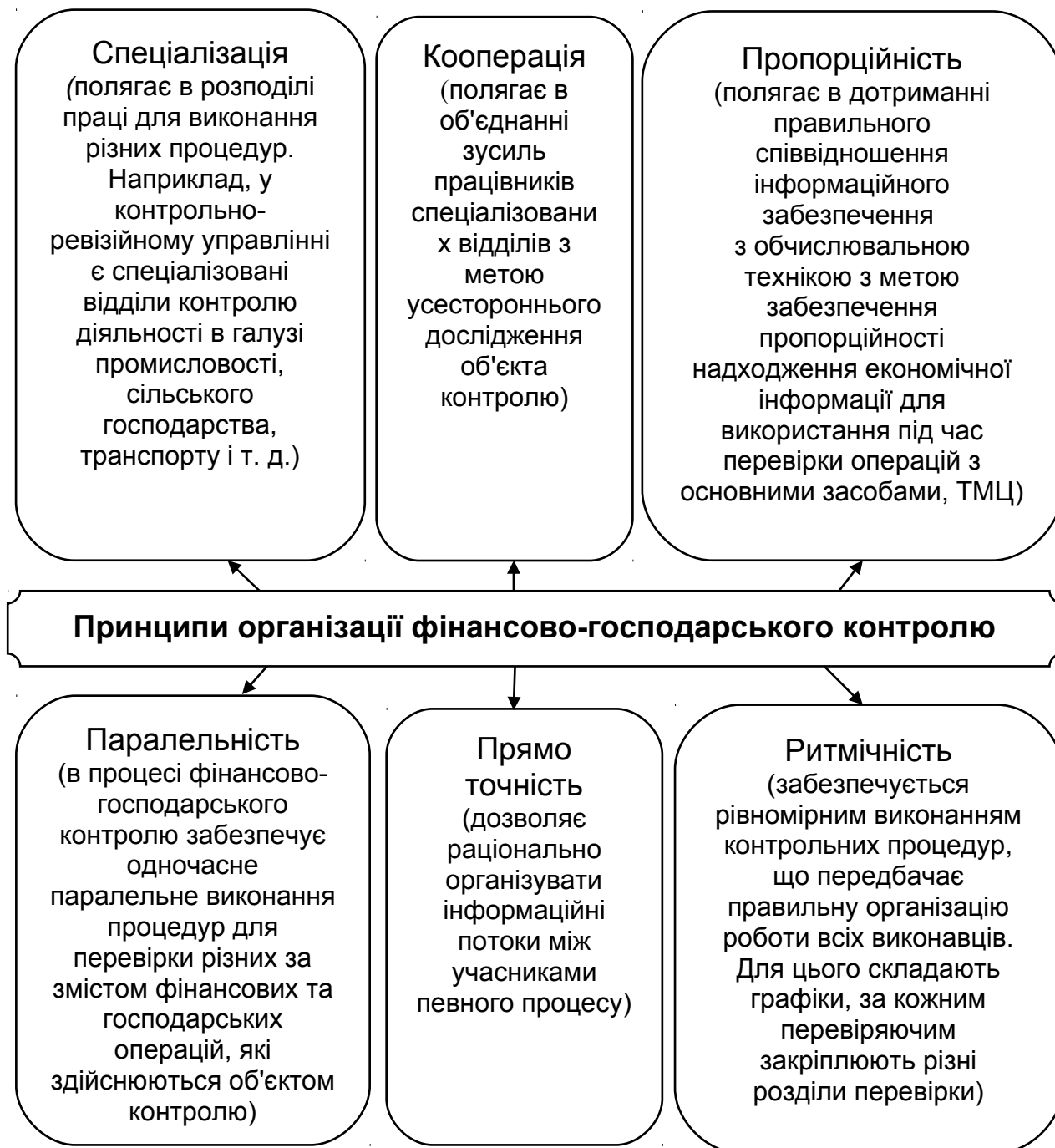


Рис.3.2. Принципи організації фінансово-господарського контролю

Перераховані принципи дозволяють організувати процес фінансово-господарського контролю так, щоб повною мірою і ефективно розкрити всі питання перевірки. Організація фінансово-господарського контролю також проявляється через його **етапи**, які наведено на рис. 3.3.

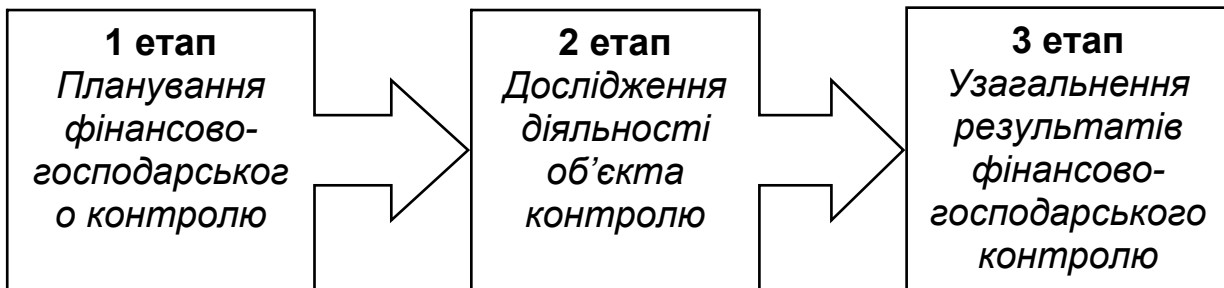


Рис. 3.3. **Етапи фінансово-господарського контролю**

Детальна характеристика зазначених етапів організації фінансово-господарського контролю наведена в наступних підрозділах даної теми.

### **3.2. Планування як перший етап здійснення фінансово-господарського контролю**

Фінансово-господарський контроль, незважаючи на те, у якій формі він здійснюється, проходить три етапи: планування, дослідження діяльності об'єкта контролю, узагальнення результатів.

*Планування* є першим і найбільш важливим етапом організації контролю, бо від цього здебільшого залежить раціональне використання кадрового потенціалу служби, ефективність і результативність контролю, а також оперативне реагування на його результати.

Етап планування є однаковим при різних формах фінансово-господарського контролю та включає такі **стадії**:

1. *Збір і накопичення матеріалів по установах, організаціях і підприємствах, що підлягають фінансово-господарському контролю.*

2. *Складання у двох примірниках Програми фінансово-господарського контролю.*

3. *Основі складеної Програми - складається Робочий план (більш детальна та розширена Програма перевірки).*

4. *За допомогою візуального обстеження об'єкта контролю здійснюється уточнення складених Програми та Робочого плану.*

### **3.3. Дослідження діяльності господарюючого суб'єкта**

Етап дослідження діяльності господарюючого суб'єкта відрізняється залежно від форми фінансово - господарського контролю та від специфіки підконтрольного об'єкта.

Суттєві розбіжності в дослідженні діяльності господарюючого суб'єкта зумовлені тим, що при різних формах фінансово-господарського контролю даний етап має різні мету, предмет і специфічні питання.

### **3.4. Узагальнення результатів фінансово-господарського контролю**

Процес узагальнення результатів фінансово-господарського контролю безпосередньо залежить від форм фінансово-господарського контролю. Так, результати незалежного аудиту узагальнюються аудиторським висновком, ревізія (інспектування) – актом ревізії та протоколом про бюджетні правопорушення, державний аудит – аудиторським звітом, казначейський контроль – проміжними актами, податковий контроль – актом податкової перевірки. Характеристика узагальнюючих документів, що складаються за результатами фінансово-господарського контролю, наведена в термінологічному словнику до даної теми.

#### **Питання семінарських занять**

1. Сутність організації фінансово-господарського контролю.
2. Планування як перший етап фінансово-господарського контролю.
3. Дослідження діяльності господарюючого суб'єкта.
4. Узагальнення результатів фінансово-господарського контролю.

#### **Запитання для дискусій**

1. Обґрунтуйте необхідність планування контрольних заходів.
2. Перелічіть відмінності між призначенням акту ревізії і аудиторського висновку.
3. Порівняйте вимоги до складання узагальнюючих документів при різних формах фінансово-господарського контролю.

## Контрольні запитання та завдання для самостійної роботи

### *Контрольні запитання*

1. Розкрийте зміст планування.
2. Розкрийте сутність та зміст інвентаризації.
3. Розкрийте форми і методи здійснення контролю.
4. Охарактеризуйте порядок складення узагальнюючих документів.
5. Проаналізуйте зміну предмета фінансово-господарського контролю залежно від галузей економіки.

### *Тестові завдання*

1. Окремі особи або їх групи, які в тій чи іншій мірі беруть участь у здійсненні фінансово-господарського контролю – це:
  - а) об'єкти фінансово-господарського контролю;
  - б) суб'єкти фінансово-господарського контролю;
  - в) учасники фінансово-господарського контролю.
2. Перший етап здійснення фінансово-господарського контролю – це:
  - а) планування
  - б) дослідження діяльності об'єкта контролю
  - в) узагальнення результатів
3. Інформаційно-законодавча база, яка забезпечує досягнення необхідного результату при контролі – це:
  - а) засоби фінансово-господарського контролю;
  - б) джерела інформації фінансово-господарського контролю;
  - в) законодавча база.
4. Програма фінансово-господарського контролю складається:
  - а) в одному примірнику;
  - б) у двох примірниках;
  - в) у п'яти примірниках.
5. Метою аудиту є...
  - а) встановлення порушень і виявлення винних осіб;

б) встановлення доцільності використання бюджетних коштів;  
в) незалежна перевірка діяльності з метою виявлення помилок для подальшого надання рекомендацій щодо їх усунення.

6. Аудит, при якому перевіряються всі ділянки фінансово-господарської діяльності називається:

- а) комплексним;
- б) суцільним;
- в) вибірковим.

7. Ревізія (інспектування) найчастіше проводиться:

- а) в бюджетних установах
- б) в неприбуткових організаціях
- в) на промислових підприємствах

8. Який узагальнюючий документ складається при казначейському контролі:

- а) акт ревізії
- б) акт податкової перевірки
- в) проміжні акти

9. Акт ревізії – це...

10. Офіційний документ, засвідчений підписом і печаткою аудитора, що складається у встановленому порядку за результатами проведення аудиту, – це:

- а) аудиторській звіт;
- б) аудиторський висновок;
- в) програма аудиту.

11. Внутрішній контроль залежить від:

- а) форми власності;
- б) від розміру, специфіки діяльності та структури підконтрольного підприємства;
- в) від організації обліку на підприємстві.

12. Охарактеризуйте відмінності в організації аудиту та ревізії.

**Відповіді на тестові запитання:** 1в, 2а, 3а, 4б, 5в, 6б, 7а, 8в, 9-, 10-, 11б, 12б.

### ***Стереотипні завдання***

#### **Завдання 3.1 (ПФ.С.03.ПР.Р.01)**

Розставте стадії етапу планування в порядку, в якому зазначені стадії мають місце:

1. Збір і накопичення матеріалів по установах, організаціях і підприємствах, що підлягають фінансово-господарському контролю;
2. За допомогою візуального обстеження об'єкта контролю здійснюється уточнення складених Програми та Робочого плану;
3. На основі складеної Програми – складається Робочий план (більш детальна та розширена Програма перевірки).
4. Складання у двох примірниках Програми фінансово-господарського контролю.

### ***Діагностичні завдання***

#### **Завдання 3.2 (ПФ.Д. 03.ПР.Р.01)**

Погодьте визначення принципів організації фінансово-господарського контролю з термінами, проставляючи біля них відповідні літери.

##### ***Терміни:***

- \_\_\_\_\_ 1. Спеціалізація  
\_\_\_\_\_ 2. Паралельність  
\_\_\_\_\_ 3. Прямоточність  
\_\_\_\_\_ 4. Кооперація  
\_\_\_\_\_ 5. Пропорційність  
\_\_\_\_\_ 6. Ритмічність

##### ***Визначення:***

А. Полягає в об'єднанні зусиль працівників спеціалізованих відділів з метою усестороннього дослідження об'єкта контролю.

Б. Полягає в розподілі праці для виконання різних процедур.

В. Полягає в дотриманні правильного співвідношення інформаційного забезпечення з обчислювальною технікою з метою забезпечення пропорційності надходження економічної інформації для використання під час перевірки операцій з основними засобами, ТМЦ.

Г. В процесі фінансово-господарського контролю забезпечує одночасне паралельне виконання процедур для перевірки різних за змістом фінансових та господарських операцій, які здійснюються об'єктом контролю.

Д. Дозволяє раціонально організувати інформаційні потоки між учасниками певного процесу.

Е. Забезпечується рівномірним виконанням контрольних процедур, що передбачає правильну організацію роботи всіх виконавців. Для цього складають графіки, за кожним перевіряючим закріплюють різні розділи перевірки.

### ***Евристичні завдання***

#### **Завдання 3.3 (ПФ.Е.03.ПР.Р.01)**

Заповніть таблицю:

Назва узагальнюючого документа	Зміст узагальнюючого документа та його призначення	Законодавчий акт, яким встановлено порядок його складання
Аудиторський висновок		
Акт ревізії		
Аудиторський звіт за результатами державного аудиту		
Проміжні акти		
Акт податкової перевірки		

Зробіть висновки за результатами заповненої таблиці.

**Література:** [4 – 11; 14; 25; 31; 44; 56; 63; 66; 67; 78; 104].

### **Термінологічний словник**

**Акт звірки** – документ, що офіційно підтверджує наявність заборгованості перед бюджетом (недоїмки по податках, зборах та платежах). Акти звірки розрахунків складаються між резидентом (господарською організацією) та розпорядником коштів державного бюджету

(бюджетною установою) за надані послуги. В акті звірки зазначається сума кредиторської заборгованості на певний період часу та вид послуг.

**Акт податкової перевірки** – це узагальнюючий документ, що складається за результатами здійснених заходів податкового контролю складається акт податкової перевірки.

**Акт ревізії** – службовий двосторонній документ, який стверджує факт проведення комплексної, фінансової чи тематичної ревізії, що відображає її результати стосовно наслідків окремих фінансово-господарських операцій чи діяльності підприємства в цілому і є носієм доказової інформації про виявлені й систематизовані за економічною однорідністю недоліки в господарюванні та порушення законів і інших нормативно-правових актів. Складання акту ревізії є узагальнюючим етапом проведення ревізії.

**Арифметична перевірка документів** – перевірка, яка здійснюється шляхом перерахунку результатів таксування, загальних підсумків, узгодження нарахувань та утримань (знижок) тощо з метою визначення правильності підрахунків і виявлення крадіжок, прихованих за неправильними арифметичними діями.

**Арифметичний перерахунок** – перевірка, яка здійснюється шляхом перерахунку результатів таксування, загальних підсумків, узгодження нарахувань та утримань (знижок) тощо з метою визначення правильності підрахунків і виявлення крадіжок, прихованих за неправильними арифметичними діями.

**Асистенти аудитора** – співпрацівники, які не є аудиторами та запрошуються для виконання окремих аудиторських процедур.

**Аудит ефективності** – форма контролю, яка становить сукупність дій зі збору та аналітичного опрацювання статистичних і звітних даних, матеріалів ревізій і перевірок, іншої публічної інформації, спрямованих на визначення рівня ефективності державних вкладень у реалізації запланованих державними (бюджетними) програмами цілей; установлення чинників, які перешкоджають досягненню максимального резуль-



тату у використанні визначеного обсягу трудових, матеріальних і фінансових ресурсів; обґрунтування пропозицій щодо підвищення ефективності, використання державних активів

**Аудиторський висновок** – узагальнюючий документ, що складається за результатами незалежного аудиту. Згідно з МСА 700 висновок аудитора може бути безумовно-позитивним та модифікованим (безумовно-позитивним з пояснювальним параграфом, умовно-позитивним, негативним, відмова від надання висновку про фінансову звітність підприємства). Призначення аудиторського висновку – порада та всебічна допомога підприємствам, за ініціативою яких проводився аудит.

**Аудиторський звіт за результатами державного аудиту** – узагальнюючий документ, що складається за результатами державного аудиту, носить рекомендаційний характер.

**Аудиторський звіт за результатами незалежного аудиту** – це документ, який містить висновок та зауваження аудитора щодо констатації фактів, виявлених під час контролю ефективності результатів роботи об'єкта перевірки.

**Бухгалтерські реєстри** – це облікові реєстри – книги, картки та аркуші певної форми, що їх використовують для обліку наявності і руху матеріальних цінностей і коштів та реєстрації господарських операцій на підприємствах (установах, організаціях).

**Бюджетна установа** – орган, установа чи організація, визначена Конституцією України, а також установа чи організація, створена у встановленому порядку органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим чи органами місцевого самоврядування, яка повністю утримується за рахунок відповідного державного чи місцевих бюджетів.

**Бюджетне асигнування** – повноваження, надане розпоряднику бюджетних коштів відповідно до бюджетного призначення на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів з конкретною метою під час виконання бюджету.

**Бюджетний контроль** – контроль за операціями бюджетного процесу під час складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету чи звітування про його виконання.

**Бюджетний процес** – регламентований законодавством порядок складання, розгляду і затвердження бюджетів, їх виконання, контроль за їх виконанням, затвердження звітів про виконання бюджетів, що входять до бюджету держави. Структура бюджетного процесу включає в себе дві складові: бюджетне планування (складання, розгляд і затвердження бюджету) і виконання бюджету.

**Бюджетні кошти** — грошові ресурси, призначені для утримання бюджетних установ, організацій та проведення заходів, що передбачені в затвердженому бюджеті.

**Вибіркова ревізія** – перевірка деяких документів або всіх документів за незначний проміжок часу.

**Вищий орган аудиту** – державний орган певної країни, який виконує в силу закону вищі державні аудиторські функції в даній країні.

**Внутрішній контроль** – незалежна діяльність з перевірки та оцінки роботи суб'єкта господарювання в інтересах останнього, метою якого є висловлення думки контролера відносно ефективності організації і функціонування суб'єкта господарювання, визначити чи має фінансова звітність підприємства суттєві перекручення.

**Господарський контроль** – контроль за законністю та ефективністю господарської діяльності підприємства, установи, організації.

**Державне казначейство** – самостійна організаційна одиниця, яка формує власну кадрову, господарську та інформаційно-технічну політику розвитку казначейської системи.

**Державне комерційне підприємство** – підприємство, що функціонує в державному секторі на комерційній основі з метою здійснення завдань економічної політики або суспільних завдань.

**Державний аудит** – перевірка та аналіз фактичного стану справ щодо законного та ефективного використання державних чи комунальних коштів і майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку та достовірності фінансової звітності, функціонування системи внутрішнього контролю.

**Державний фінансовий контроль** – система контрольних заходів забезпечення ефективного використання державних фінансових ресурсів в інтересах суспільства, які охоплюють усі операції, пов'язані з рухом державних коштів, і здійснюється у відповідних формах за допомогою спеціальних методів

**Децентралізований внутрішній аудит** – внутрішній аудит, що здійснюється уповноваженим самостійним підрозділом (посадовою особою), підпорядкованим безпосередньо керівництву органу державного сектору, але функціонально незалежним від нього, в самому органі державного сектору або в межах системи його управління.

**Додаткова ревізія** – ревізія, яка проводиться у тому разі, якщо попередня ревізія не остаточно встановила факти порушення фінансово-господарської діяльності підприємства, організації, установи.

**Документальна ревізія** – ревізія всіх господарських операцій на підставі документів, які в бухгалтерському обліку є основою для бухгалтерських записів.

**Економічний контроль** – сукупність економічних відносин, які виникають у системі взаємодії та управління продуктивними силами і виробничими процесами.

**Засоби фінансово-господарського контролю** – інформаційно-законодавча база, яка забезпечує досягнення необхідного результату при проведенні фінансово-господарського контролю.

**Зустрічна перевірка документів** – перевірка, яка проходить шляхом звірки (співставлення) даних, відображених у документі, що перевіряється, з даними другого примірника цього самого документа чи із записами в інших взаємопов'язаних документах, які зберігаються на підконтрольному об'єкті або в інших підприємствах, установах.

**Інвентаризація** – перевірка наявності та стану об'єкта контролю, що здійснюється шляхом спостереження, вимірювання, реєстрації та порівняння отриманих даних.

**Інспектування** – документальна і фактична перевірка певного комплексу або окремих питань фінансово-господарської діяльності суб'єкта контролю і проводиться у формі ревізії з метою забезпечення виявлення фактів порушення законодавства, встановлення винних у їх допущенні матеріальних і посадових осіб.

**Казначейський контроль** – 1) контроль виконання державного та місцевих бюджетів безпосередньо в процесі затвердження бюджетних призначень, розподілу та доведення бюджетних асигнувань, прийняття бюджетних і фінансових зобов'язань до отримання товарів і послуг та здійснення платежу з бюджетних рахунків з метою зменшення кількості та обсягів порушень бюджетного законодавства і підвищення ефективності використання коштів бюджетів усіх рівнів; 2) форма обслуговування державного бюджету України та контроль за використанням державних фінансових ресурсів і активів.

**Комплексна ревізія** – ревізія, що дозволяє глибше вивчити широке коло питань, які характеризують усі ділянки і сторони господарської діяльності підприємства, організації, установи.

**Контроль** – система відносин з приводу систематичного спостереження і перевірки ходу функціонування відповідного об'єкта деякого суспільного, виробничого або іншого процесу контролюючими органами, установами, уповноваженими особами з метою встановлення відхилень об'єкта контролю від заданих параметрів.

**Контрольні дії** – які-небудь дії суб'єкта контролю.

**Контрольні операції** – сукупність взаємозв'язаних дій, спрямованих на досягнення цілей фінансово-господарського контролю.

**Метод** – спосіб дослідження або прийом дії, а диверсифікація існуючих наукових методів вказує на їх розмаїття.

**Моніторинг** – система спостереження (нагляду) органів державного фінансового контролю за дотриманням суб'єктами господарювання стандартів, норм і правил обігу фінансових та матеріальних ресурсів.

**Незалежний аудит** – незалежна перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб'єктів господарювання) згідно із вимогами користувачів.

**Немонетарні статті** – статті балансу, що відображають основні засоби, матеріали та інші статті, які не належать до монетарних.

**Нормативна перевірка документів** – перевірка, яка проводиться шляхом зіставлення фактичних витрат на одиницю товару, роботи чи послуг з нормативними або плановими (визначеними законами, постановами, кошторисами, лімітами) з метою встановлення обґрунтованості списання на виробництво чи утримання установи сировини та матеріалів, палива, використання фонду оплати праці тощо.

**Організація фінансово-господарського контролю** – система (комплекс) заходів, спрямованих на координацію та функціонування дій взаємопов'язаних та взаємозалежних окремих частин (елементів) системи з метою здійснення контролю за фінансово-господарською діяльністю певного суб'єкта господарювання.

**Первинні документи** – письмове свідоцтво про здійснення певних операцій, яке надає юридичну силу даним бюджетного обліку. Первинна документація забезпечує бюджетному обліку суцільне та неперервне відображення діяльності підприємств, установ та організацій. Дійсними вважаються тільки правильно оформлені документи, а саме ті, у яких присутні всі реквізити – обов'язкові показники, що забезпечують первинним документам силу закону. Такими реквізитами є: назва підприємства (організації, установи), назва документа, його номер, дата, короткий зміст операції, її кількісний та грошовий вираз, підписи осіб, відповідальних за дану операцію.

**Перевірка документів за змістом** – перевірка, яка проводиться шляхом зіставлення даних операцій, зазначених у документі, з аналогічними або взаємопов'язаними даними (можливостями) виробництва з метою встановлення законності (достовірності) зафіксованих операцій.

**Перевірка** – обстеження і вивчення окремих сторін фінансово-господарської діяльності підприємств, організацій, установ або їх підрозділів. Перевірка поділяється на: камеральну, яка проводиться на момент отримання відповідними перевіряючими органами певних звітних документів у розрізі повноти та своєчасності наданих звітів, дотримання вимог щодо порядку заповнення документів, відповідності розрахункових даних звітним, їх послідовності у формах звітності та інше; документальну, яка здійснюється відповідно з річними планами контрольно-економічної роботи і квартальними графіками перевірок, які складаються по кожній ланці роботи, та має на меті перевірку повного та правильного відображення в обліку результатів минулої перевірки, відповідність показників балансу даним синтетичного та аналітичного обліку по рахунках, дотримання положень обліку наявних бюджетних коштів та їх витрачання тощо.

**План рахунків** – класифікація номенклатури бухгалтерських рахунків.

**Планова ревізія** – ревізія, що проводиться відповідно до плану контрольно-ревізійної роботи контролюючих органів.

**Планування** – один з методів управління, який полягає в розробці і практичному вживанні планів, які визначають майбутній стан економічного суб'єкта, шляхи, способи і засоби його досягнення.

**Повна ревізія** – ревізія, яка передбачає перевірку всіх сторін фінансово-господарської діяльності об'єкта контролю.

**Повторна ревізія** – ревізія, яка проводиться після планової і її завданням є перевірка усунення недоліків на підприємстві (організації, установі), зазначених в акті ревізії.

**Подальший контроль** – контроль, який здійснюється після виконання управлінського рішення чи виконання фінансово-господарської операції (наприклад, після здійснення платежів).

**Податковий контроль** – огляд і дослідження первинної бухгалтерської та іншої документації підприємства на предмет правильного і своєчасного вирахування й сплати ним податкових платежів у бюджет.

**Позапланова ревізія** – ревізія, яка проводиться за спеціальними завданнями вищої організації або за вимогою суду або прокуратури.

**Помилка** – ненавмисне викривлення фінансової інформації внаслідок арифметичних або логічних помилок в облікових записках і розрахунках, неповноти обліку, неправильного подання в обліку фактів господарської діяльності, складу майна, вимог і зобов'язань, а також невідповідне відображення операцій в обліку.

**Попередній контроль** – контроль, який передуює прийняттю управлінського рішення чи здійсненню фінансово-господарської операції (наприклад, перед взяттям фінансових зобов'язань або перед здійсненням платежів).

**Проміжні акти** – це узагальнюючий документ, що містить загальні результати комплексної казначейської перевірки оформляються актом на підставі перевірених даних і фактів, що впливають з наявних оригіналів документів.

**Протокол про бюджетне правопорушення** – документ, яким засвідчується факт недотримання учасниками бюджетного процесу, установленого Бюджетним кодексом України та іншими нормативно-правовими актами порядку складання, розгляду, затвердження, унесення змін, виконання бюджету чи звіту про виконання бюджету.

**Рахункова палата** – постійно діючий орган зовнішнього державного фінансового контролю.

**Ревізія** – метод бюджетного контролю, система контрольних дій, які направлені на всебічну перевірку фінансово-господарської діяльності підприємств, установ і організацій, а також роботи фінансових органів щодо складання та виконання бюджету з метою встановлення законності проведених операцій, дотримання фінансової дисципліни, порядку і

правил організації обліку, достовірності звітності. Ревізії розрізняють за повнотою охопту діяльності об'єкта, що ревізується (повні, часткові, тематичні, комплексні), за ступенем охопту даних фінансово-господарських операцій (суцільна, вибіркова), залежно від даних, які є базою для проведення ревізії (документальні, фактичні) та залежно від організації ревізії як процесу (планові, позапланові, додаткові, повторні).

**Реєстри аналітичного обліку** – реєстри, які слугують для обліку деталізованих даних, що детально характеризують усі сторони бюджетних відносин та необхідні для управління та керування роботою підприємств, установ, організацій, контролю й планування обсягу коштів тощо.

**Реєстри синтетичного обліку** – реєстри, які слугують для обліку інформації про склад та рух коштів, їхні джерела і господарські процеси в узагальненому вигляді та в єдиному грошовому вимірюванні (виразі).

**Результат контрольних дій** – узагальнюючий документ, який складається за результатами фінансово-господарського контролю залежно від його форми.

**Робоча документація** - неофіційні (чернеткові) записи, в яких службова особа, яка здійснює контрольний захід, фіксує отриману в його процесі інформацію, з метою подальшої її опрацювання. Ці записи здійснюються лише з метою забезпечення складання офіційної документації і тому після завершення контрольного заходу робоча документація знищується особою, яка безпосередньо її склала, за винятком передбачених законодавством випадків, що регламентують її зберігання.

**Способи фінансово-господарського контролю** – конкретні шляхи досягнення наміченого результату за допомогою наявних засобів, обумовлених завданнями фінансово-господарського контролю.

**Суб'єкти фінансово-господарського контролю** – контролюючі органи, уповноважені на проведення фінансово-господарського контролю в розрізі всіх його форм.



**Супровідна документація** – листи та інформації, складені за результатами контрольних заходів (листування з органами державної влади, зокрема з правоохоронними органами, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання і громадянами, з питань, які стосуються результатів контрольного заходу, інші офіційні документи, оформлені після закінчення контрольного заходу; внутрішні документи суб'єктів державного фінансового контролю щодо розгляду або оцінки результатів контрольних заходів).

**Суцільна ревізія** – ревізія, яка передбачає перевірку абсолютно всієї документації, яка характеризує фінансово-господарську діяльність підприємства, організації, установи з моменту проведення останньої ревізії.

**Сфера діяльності** – вид робіт чи послуг, передбачених статутом організації, підприємства.

**Тематична ревізія** – перевірка однотипних підприємств, організацій, установ з одного й того ж питання.

**Техніка** – сукупність засобів забезпечення досягнення мети контрольного заходу (засоби зв'язку, обладнання, приміщення тощо).

**Технологія** – зважена послідовність дій, за допомогою яких досягається кінцева мета здійснення заходу.

**Учасники фінансово-господарського контролю** – окремі особи або їх групи, які в тій чи іншій мірі беруть участь у здійсненні фінансово-господарського контролю (наприклад, розпорядники бюджетних коштів).

**Фактична ревізія** – ревізія фактичної наявності грошових коштів і матеріальних цінностей, фактичного стану об'єкта, який перевіряється, по їх наявності в натурі, їх відповідність даним бухгалтерського обліку.

**Фальсифікація бухгалтерських документів і записів** – оформлення очевидно неправильних або фальсифікованих документів бухгалтерського обліку і записів у реєстрах бухгалтерського обліку.

**Фінансовий аудит** – дослідження фінансової звітності, систем внутрішнього контролю і аудиту та окремих трансакцій у підконтрольних організаціях.

**Фінансовий контроль** – контроль за законністю та правильністю розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів в економічній сфері, а також контроль за законністю надання інформації про фінансовий стан підприємства в розрізі всіх передбачених показників.

**Фінансово-господарський контроль** – контроль за фінансовими операціями та господарськими процесами з метою встановлення їх законності, правильності і доцільності, що має місце в усіх галузях національної економіки і з'являється в різних формах залежно від форми власності підконтрольного об'єкта.

**Централізоване інспектування** – інспектування, що здійснюється органами державної контрольно-ревізійної служби.

**Часткова ревізія** – ревізія, при якій перевіряють окремі види господарських операцій або окремі напрями діяльності підприємства, організації, установи.

**Шахрайство** – навмисно неправильне відображення і подання даних обліку та звітності службовими особами та керівництвом підприємства.

**EUROSAI** – одна з регіональних організацій INTOSAI – Міжнародної організації вищих органів фінансового контролю, яка об'єднує у своїх рядах вищі контрольні органи 183 країн і має ранг установи, що співпрацює з Організацією Об'єднаних Націй. Разом з EUROSAI, членами INTOSAI є такі регіональні організації вищих органів фінансового контролю: ASOSAI, ARABOSAI, AFROSAI, CAROSAI, OLACEFS і SPASAI. Робочими органами EUROSAI є Конгрес, Керівний комітет і Секретаріат.

**INTOSAI** – міжнародна організація Вищих контрольних органів, що діє під егідою Організації Об'єднаних Націй або її спеціалізованих агенцій.

## Висновки

Перший розділ даного навчального посібника присвячено теоретичним засадам здійснення фінансово-господарського контролю. У межах даного розділу розкрито сутність та зміст фінансово-господарського контролю, висвітлено міжнародний досвід його здійснення, досліджено та окреслено організацію фінансово-господарського контролю. Теоретичний матеріал для більш ґрунтовного візуального сприйняття доповнено рисунками та таблицями.

За кожною окремою темою наведено повний комплекс контрольних запитань та завдань для самостійного опрацювання.

За результатами даного розділу можна зробити такі висновки:

Фінансово-господарський контроль – це контроль за фінансовими операціями та господарськими процесами з метою встановлення їх законності, правильності і доцільності, що має місце в усіх галузях національної економіки та з'являється в різних формах залежно від форми власності підконтрольного об'єкта.

Міжнародний досвід здійснення фінансово-господарського контролю в багатьох суттєвих аспектах може бути адаптований до вітчизняних умов господарювання.

Організація фінансово-господарського контролю – це система (комплекс) заходів, спрямованих на координацію та функціонування дій взаємопов'язаних і взаємозалежних окремих частин (складових) системи з метою здійснення контролю за фінансово-господарською діяльністю певного суб'єкта господарювання.

## Розділ 2. Фінансово-господарський контроль за діяльністю підприємств різних галузей економіки

**Мета** – формування прикладних вмінь і навичок щодо здійснення фінансово-господарського контролю в розрізі окремих його форм на підприємствах різних галузей економіки

### 4. Ревізія, аудит та податковий контроль діяльності промислових виробничих підприємств



## **4.1. Діяльність промислових виробничих підприємств як об'єкт контролю**

Галузь промислового виробництва є в Україні найзначнішою та включає в себе велику кількість видів діяльності. Діяльність промислових виробничих підприємств характеризується такими специфічними ознаками [88, с. 9]:

1. Масовий випуск різноманітної продукції.
2. Складність технологічного процесу і наявність великої кількості об'єктів обліку витрат.
3. Обмежений період виготовлення продукції та масовий її випуск.
4. Комплексне використання сировини і матеріалів створює труднощі у їх розподілі між окремими об'єктами калькулювання.
5. Наявність великої кількості калькуляційних об'єктів впливає на форму калькуляційного листа і методику калькулювання собівартості продукції.
6. Великі масштаби виробництва і різноманітність використання форм його організації, а також необхідність контролю за формуванням собівартості продукції вимагають ведення обліку за центрами витрат і центрами відповідальності, використовуючи різні методи (нормативний, позамовний, попередільний, простий).
7. Специфіка процесу виробництва і форм організації праці вимагає особливого обліку виробітку і витрат часу.

*Законодавча база, що регулює діяльність промислових виробничих підприємств:*

1. Методичні рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості. Затверджено наказом Державного комітету промисловості політики України від 02.02.2001р. за № 47 [29].
2. Порядок обліку бракованих товарів, повернутих покупцями, у разі здійснення гарантійних замін товарів, а також обліку покупців, що отримали таку заміну або послуги з ремонту (обслуговування). Затверджено наказом ДПА України від 27.06.1997 р. за № 203.

## **4.2. Ревізія та аудит діяльності промислових виробничих підприємств**

На промислових виробничих підприємствах залежно від форми їх власності фінансово-господарський контроль може здійснюватись у

формі ревізії (на державних підприємствах) або у формі аудиту (на приватних підприємствах). Слід зазначити, що певних відмінностей при здійсненні зазначених форм фінансово-господарського контролю не існує, окрім декількох:

відрізняється кінцева мета здійснення ревізії або аудиту;

існують відмінності при плануванні зазначених форм фінансово-господарського контролю;

відрізняється безпосередній процес узагальнення результатів.

Мета, завдання і джерела інформації ревізії (аудиту) на промислових виробничих підприємствах наведені на рис. 4.1.



Рис. 4.1. **Мета, завдання і джерела інформації ревізії (аудиту) на промислових виробничих підприємствах**

Ревізія (аудит) діяльності промислового виробничого підприємства включає певні специфічні **напрями** перевірки:

### 1. **Перевірка відпуску матеріалів із складу на виробництво.**

Важливим моментом ревізії (аудиту) є поняття "відпуск із складу на виробництво". Цей процес повинен в повній мірі контролюватися через перевірку матеріальних звітів про витрату матеріалів. Матеріали на виробництво можуть відпускатися лише на основі лімітно-забірної карти або маршрутного листа. Допоміжні матеріали на утримання і ремонт устаткування оформлюються вимогами на відпускання матеріалів або накладною.

**2. Перевірка обґрунтованості та обліку витрат.** Особливої уваги потребує питання витрат підприємства. Усі витрати виробництва регламентуються рецептурою, нормою та нормативами. Витрати матеріалів повинні бути саме в рамках таких норм. Детально перевіряється комплектувальна відомість як найбільш дієвий документ обліку і контролю за використанням деталей і напівфабрикатів. Вона виписується на кожний виріб (групу виробів) на місячну потребу. У ній відбивається рух усіх комплектуючих, ліміт витрат і фактичне використання на фактичний випуск виготовлених та зданих на склад готових виробів.

Промислове виробниче підприємство для обліку витрат може використовувати або лише рахунки 8 класу, або рахунки 9 класу, або рахунки 8 та 9 класів одночасно.

При контролі витрат виробництва використовується інформація, яка відбита на рахунку 23 відповідно до первинних документів, які обґрунтовують ті або інші витрати.

Ці документи під час контролю перевіряються за змістом і суттю. З урахуванням законності і доцільності операцій, і їх дані зіставляють з дебетовими даними облікових реєстрів на рахунку 23.

Обґрунтування планових витрат перевіряється за окремими статтями, цехами, окремими групами або видами продукції, економічними елементами і статтями калькуляції.

Під час ревізії (аудиту) *перевірка витрат* промислового виробничого підприємства здійснюється за такими напрямками:

формування витрат по економічних елементах;

відособленість і рівень витрат в окремих цехах;

правильність ведення аналітичного обліку витрат, обґрунтованого їх списання і розподіл непрямих витрат;

відповідності залишків достовірним первинним документам;

вивчення суті і змісту первинних документів, на підставі яких списуються витрати;

виявлення можливих чинників списання недостач, псування і крадіжки матеріальних цінностей на собівартість продукції.

Під час ревізії (аудиту) також перевіряється правильність списання загальновиробничих витрат: вони списуються строго наприкінці місяця з *кредиту рахунку 91*:

постійні в повному обсязі – у *дебет 23*;

змінні розподілені (пропорційно виконанню планових показників) – у *дебет 23*;

змінні нерозподілені – на собівартість реалізації – в *дебет 901, 903*;

**3. Перевірка собівартості продукції.** Перевірка собівартості продукції здійснюється в розрізі калькуляційних статей витрат і визначенні рівня собівартості окремих видів продукції. Особливу увагу звертають на можливі випадки коливання собівартості продукції за окремі періоди.

Перевірці підлягають витрати за окремими калькуляційними статтями і підтвердженні їх здійснення конкретними виправдовувальними документами. Одночасно перевіряються можливі випадки різкого зниження витрат за окремими місяцями, що може свідчити про завищення нормативів витрат або необґрунтованого перенесення витрат місяця, що перевіряється, на наступні періоди. Особлива увага звертається на виявлення фактів неправильного списання в собівартість продукції витрат, які не зв'язані з її виробництвом і реалізацією (витрати непромислових господарств, витрати, які відносяться на винних осіб і не підлягають включенню в собівартість). Перевіряються витрати щодо безперспективних незавершених робіт, а також робіт, які втратили актуальність, і вживають заходи щодо зупинки подальшого проведення відносно них. Використовуючи звітні дані про собівартість продукції, звітні калькуляційні статті, які займають найбільше значення, проводиться аналіз найбільш важливих видів виробів, можна встановити відхилення від прогнозних витрат за окремими статтями із зміною структури цих витрат. З урахуванням результатів дослідження фактичної собівартості продукції і наявності відхилень з'являється можливість більш цілеспрямовано вивчати їх причини за даними синтетичного і



аналітичного обліку, а також первинних документів. Зіставлення звітних калькуляцій за окремими видами виробів планових з даними калькуляціями за минулий період дозволяє виявити випадки завищення планових (нормативних) витрат в калькуляціях, необґрунтованого списання фактичних витрат за окремими статтями підвищення собівартості продукції. Одержані дані за окремі звітні періоди дозволяють здійснити цілеспрямовану перевірку накопичувальних і первинних документів, які обґрунтовують списання витрат за окремими статтями. Ефективним методом перевірки правильності і документальної обґрунтованості списання витрат на виробництво за елементами і калькуляційними статтями є стрічна перевірка і звірка даних первинних документів, а саме лімітних норм, норм розкрою, відомостей – з сировиною та матеріалами; з даними аналітичного і синтетичного обліку: відомостями розподілу витрат сировини і матеріалів, заробітної платні, журналами 5 і 5А, відомостей журнальної форми обліку, відомостей оцінки залишкового браку і розрахунок витрат від браку, даними оцінки залишків і недостач незавершеного виробництва; і звітними матеріалами: виробничими звітами цехів, періодичними звітами собівартості.

Одночасно перевіряються правильність оцінки матеріалів з обліковою їх оцінкою, правильність розглянутих відхилень від купувальних цін, оцінка незавершеного виробництва і обліку відходів. За рахунок цих чинників на окремих підприємствах має місце необґрунтоване регулювання собівартості продукції, яка випускається. Одночасно звертають увагу на випуск продукції, яка не має попиту або має обмежений збут. Щодо цих видів продукції фактична собівартість одиниці витрат (вироби) розраховується шляхом ділення всіх фактичних витрат на фактичний випуск продукції за винятком надпланового випуску продукції, яка має обмежений збут. Собівартість продукції в більшості визначається галузевою специфікою виробництва, особливостями споживаної сировини і матеріалів, номенклатурою і характером продукції, яка випускається, а також особливостями обліку витрат на виробництво і калькуляції собівартості продукції.

**4. Перевірка готової продукції.** При перевірці готової продукції перевіряється, щоб готова продукція впродовж звітного місяця списувалася на склад саме за обліковими цінами. Лише після визначення собівартості здійснюється коригування її вартості. Якщо фактична

собівартість виявилась більшою за облікові ціни, то робиться до проведення, якщо менше – сторнування з дебету рахунку 26 і кредиту рахунку 23.

**5. Перевірка бракованої продукція.** Брак класифікується на виправний, невиправний, зовнішній та внутрішній. При цьому, якщо списується внутрішній виправний брак, то він повинен списуватись як сума витрат на усунення браку, зокрема витрати на сировину і матеріали, заробітну плату, відрахування на соціальні заходи, частину загальновиробничих витрат.

Зовнішній виправний брак (виявлений споживачем) – додатково до вищенаведених включаються витрати на відшкодування шкоди споживачу, транспортні та інші витрати, пов'язані з виправленням бракованої продукції.

Для невиправного внутрішнього браку собівартість втрат від браку включає прямі витрати на виготовлення бракованого виробу, частину загальновиробничих витрат, витрати, пов'язані з ліквідацією бракованої продукції. Якщо невиправний брак є зовнішнім, то собівартість втрат від браку складатиметься з вартості продукції, забракованої споживачем, витрат на відшкодування шкоди споживачеві, витрат на демонтаж забракованих виробів, транспортних та інших витрат, пов'язаних з виправленням бракованої продукції.

**6. Перевірка незавершеного виробництва.** Важливим питанням при здійсненні контролю діяльності промислового виробничого підприємства є контроль незавершеного виробництва.

Окремого рахунку для обліку незавершеного виробництва Планом рахунків не передбачено. Фактична (балансова) вартість незавершеного виробництва визначається в кінці звітної періоду на підставі даних інвентаризації і становить сальдо рахунку 23 "Виробництво", який призначено для узагальнення інформації про витрати на виробництво продукції (робіт, послуг).

Так, неправильно визначена сума незавершеного виробництва може спричинити перекручення суми всіх понесених підприємством витрат.

У різних галузях промисловості до складу незавершеного виробництва включаються різні елементи:

До складу незавершеного виробництва належать залишки

сировини, основних матеріалів та напівфабрикатів, що знаходяться в апаратах у процесі переробки; залишки продукції в обробних цехах, що не пройшли всіх стадій обробки; продукція, обробка яких закінчена, але яка не пройшла випробування і не прийнята відділом технічного контролю, неукomплектована, неупакована, незакоркована продукція.

У гірничо-хімічної промисловості – відбита руда, яка знаходиться в гірничих виробках і не піднята на поверхню.

У деревообробній промисловості – цикловий заділ складальних одиниць – деталей, вузлів та виробів у складанні.

У добувній промисловості незавершене виробництво відсутнє.

В усіх інших галузях промисловості незавершене виробництво складається з продукції, що не пройшла всіх стадій обробки, передбачених технологічним процесом, а також неукomплектованих виробів, що не пройшли випробувань і технічного приймання [88, с. 21].

### **4.3. Податковий контроль діяльності промислових виробничих підприємств**

Діяльність промислових виробничих підприємств в обов'язковому порядку підлягає податковому контролю.

*Метою податкового контролю* діяльності промислових виробничих підприємств є встановлення законності та правильності діяльності промислового виробничого підприємства в частині дотримання ним вимог податкового законодавства.

*Основними завданнями податкового контролю* на промислових виробничих підприємствах є перевірка:

- 1) виконання вимог щодо реєстрації підприємства, його філій, представництв та інших відокремлених підрозділів як платників податків;
- 2) дотримання вимог чинного законодавства щодо переліку, розміру та термінів сплати податків, зборів (обов'язкових платежів);
- 3) стану податкового обліку, правильності документування господарських операцій, відповідності та ув'язки даних бухгалтерського і податкового обліку та звітності;
- 4) дотримання термінів подання податкової звітності та сплати обов'язкових платежів до бюджету та державних цільових фондів;
- 5) правильності самостійного нарахування підприємством, якщо

є потреба, штрафних санкцій за несвоєчасну сплату узгоджених податкових зобов'язань, а також подання уточнених податкових декларацій та розрахунків;

б) стану та використання активів підприємства й своєчасності повернення надмірно сплачених коштів до бюджету або державних цільових фондів.

*Джерелами податкового контролю* виступають: 1) первинні документи, якими оформлені фінансово-господарські операції, зокрема податкова накладна; 2) реєстри аналітичного бухгалтерського та податкового обліку підприємства; 3) податкові декларації та розрахунки, якими підприємство узгодило суми своїх податкових зобов'язань; 4) уточнені податкові декларації та розрахунки, а також податкові повідомлення, за допомогою яких коригувалися узгоджені податкові зобов'язання підприємства; 5) акти звірки розрахунків із державними контролюючими органами про стан розрахунків підприємства; 6) акти перевірок, постанови, рішення контролюючих органів та інші документи.

Промислові виробничі підприємства є **платниками великої кількості податків, зборів та обов'язкових платежів**: *податок на прибуток підприємств, податок на додану вартість (ПДВ), податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів, збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок Державного бюджету, комунальний податок, земельний податок, плата за користування надрами для видобування вугілля кам'яного, вугілля бурого, металевих корисних копалин, сировини нерудної для металургії, гірничо-хімічної, гірничорудної та будівельної сировини, збір за спеціальне використання водних ресурсів та збір за користування водами для потреб гідроенергетики, збір за забруднення навколишнього природного середовища.*

Кожен з наведених податкових платежів промислових виробничих підприємств є об'єктом податкового контролю. При цьому зазначені податкові платежі є достатньо специфічними та мають певні особливості.

Так, об'єктом оподаткування діяльності промислових виробничих підприємств при нарахуванні *податку з прибутку підприємств* є прибуток, який визначається шляхом зменшення суми скоригованого валового доходу звітного періоду на: суму валових витрат платника по-

датку; суму амортизаційних відрахувань. Прибуток платників податку оподатковується за ставкою 25 відсотків до об'єкта оподаткування.

Об'єктом оподаткування *ПДВ* є операції платників податку з поставки товарів та послуг, місце надання яких знаходиться на митній території України, в тому числі операції з передачі права власності на об'єкти застави позичальнику для погашення заборгованості заставодавця, а також з передачі об'єкта фінансового лізингу у користування лізингоотримувачу; ввезення товарів (супутніх послуг) у митному режимі імпорту або реімпорту.

Податок становить 20 відсотків бази оподаткування та додається до ціни товарів (робіт, послуг).

Об'єктами оподаткування *податком з власників транспортних засобів* на промислових виробничих підприємствах є: трактори (колісні), сідельні тягачі, автомобілі, призначені для перевезення не менше 10 осіб, включаючи водія, автомобілі легкові, автомобілі вантажні, автомобілі спеціального призначення, крім тих, що використовуються для перевезення пасажирів і вантажів, мотоцикли (включаючи мопеди) та велосипеди з установленим двигуном, крім тих, що мають об'єм циліндра двигуна до 50 см<sup>3</sup>, яхти та судна парусні з допоміжним двигуном або без нього (крім спортивних), човни моторні і катери, крім човнів з підвісним двигуном (крім спортивних), інші човни (крім спортивних). Транспортні засоби, що не є об'єктами оподаткування: трактори на гусеничному ході, мотоцикли (включаючи мопеди) та велосипеди з установленим двигуном з об'ємом циліндра двигуна до 50 см<sup>3</sup>, тільки автомобілі спеціального призначення швидкої допомоги та пожежні; транспортні засоби вантажні, самохідні, що використовуються на заводах, складах, у портах та аеропортах для перевезення вантажів на короткі відстані, машини і механізми для сільськогосподарських робіт; тільки яхти, судна парусні та човни спортивні. Податок сплачується у розмірах згідно з установленими ставками в розрізі кожної моделі транспортного засобу.

*Збір за виконані геологорозвідувальні роботи* справляється з надрокористувачів незалежно від форми власності, включаючи підприємства з іноземними інвестиціями, які видобувають корисні копалини на раніше розвіданих родовищах, а також на розташованих у межах території України, її континентального шельфу та виключної економічної

зони родовищах з попередньо оціненими запасами, які за згодою заінтересованих надрокористувачів передані їм для промислового освоєння. Нормативи збору встановлюються для кожного виду корисних копалин чи групи близьких за призначенням копалин у гривнях до одиниці видобутку чи погашення у надрах запасів корисних копалин.

*Комунальний податок* справляється з юридичних осіб, крім бюджетних установ, організацій, планово-дотаційних та сільськогосподарських підприємств. Його граничний розмір не повинен перевищувати 10 відсотків річного фонду оплати праці.

*Плата за землю* справляється у вигляді земельного податку або орендної плати, що визначається залежно від грошової оцінки земель. Об'єктом плати за землю є земельна ділянка, а також земельна частка (пай), яка перебуває у власності або користуванні, у тому числі на умовах оренди.

*Плата за користування надрами* для видобування вугілля кам'яного, вугілля бурого, металевих корисних копалин, сировини нерудної для металургії, гірничо-хімічної, гірничорудної та будівельної сировини утримується з промислових виробничих підприємств у розмірах, встановлених законодавчо.

*Збір за забруднення навколишнього природного середовища* справляється за: викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними і пересувними джерелами забруднення; скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти; розміщення відходів. *Об'єктами* обчислення збору є: для стаціонарних джерел забруднення – обсяги забруднюючих речовин, які викидаються в атмосферне повітря або скидаються безпосередньо у водний об'єкт, та обсяги відходів, що розміщуються у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах; для пересувних джерел забруднення – обсяги фактично використаних видів пального, в результаті спалення яких утворюються забруднюючі речовини.

Нормативи збору встановлюються як фіксовані суми в гривнях за одиницю основних забруднюючих речовин та розміщених відходів.

*Збір за спеціальне використання водних ресурсів* справляється за використання води з водних об'єктів загальнодержавного і місцевого значення, що забрана із застосуванням споруд або технічних пристроїв, та скидання в них зворотних вод. Об'єктом обчислення збору є фак-

тичний обсяг води, який використовують водокористувачі, з урахуванням обсягу втрат води в їх системах водопостачання. Нормативи збору установлені окремо для поверхневих вод, підземних вод; нормативи збору за користування водами для потреб гідроенергетики і водного транспорту встановлені окремо для потреб гідроенергетики та для водного транспорту.

Податковий контроль діяльності промислових виробничих підприємств становить складний багатоступеневий процес, починаючи зі стадії перевірки державної реєстрації промислового виробничого підприємства та закінчуючи складанням акту податкової перевірки.

#### 4.4. Типові порушення в діяльності промислових виробничих підприємств

Найбільш типові порушення в діяльності промислових виробничих підприємств наведені в табл. 4.1.

Таблиця 4.1

#### Типові порушення в діяльності промислових виробничих підприємств

№ п/п	Зміст порушення	Наслідки порушення
1	2	3
1	Оцінка готової продукції не відповідає методу оцінки, встановленому обліковою політикою	Неправильне відображення сум готової продукції в обліку
2	Оцінка відвантаженої продукції не відповідає встановленому обліковою політикою методу	Неправильне відображення сум готової продукції в обліку
3	Неправильний розрахунок і відображення відхилень фактичної собівартості від вартості її по обліковим цінам	Порушення в обліку
4	Відображення в обліку власної готової продукції, що випрацьована з давальницької сировини	Порушення в обліку
5	Неповне відображення в обліку виробленої продукції	Продукція, що не відповідає вимогам відображення в обліку, вважається незавершеною
6	Несвоєчасне відображення в обліку	Викривлення даних звітності

	відвантаженої продукції	
--	-------------------------	--

Закінчення табл. 4.1

1	2	3
7	Нездійснення інвентаризації готової продукції	Відсутність повної, правдивої та достовірної інформації про продукцію
8	Неправильне відображення в обліку морально застарілої, порченої готової продукції	Недостовірність інформації про фактичну наявність готової продукції, перекручення суми зносу
9	Неправильне визначення діяльності з виготовлення продукції з давальницької сировини як торгівельної	Неправильне визначення бази оподаткування

Таким чином, у діяльності промислових виробничих підприємств зустрічається велика кількість порушень і, як свідчать дані табл. 4.1, найчастіше вони зустрічаються в обліку готової продукції.

### **Питання до практичних занять**

1. Діяльність промислових виробничих підприємств як об'єкт контролю.
3. Ревізія та аудит за діяльністю промислових виробничих підприємств.
4. Податковий контроль діяльності промислових виробничих підприємств.
5. Типові порушення в діяльності промислових виробничих підприємств.

### **Контрольні запитання та завдання для самостійного опрацювання**

#### ***Контрольні запитання***

1. Проаналізуйте специфіку функціонування промислових виробничих підприємств.
2. Наведіть відмінності в обліку промислових виробничих підприємств.
3. Розкрийте діяльність суб'єктів фінансово-господарського конт-



ролю промислових виробничих підприємств.

### **Тестові завдання**

1. На підставі яких документів матеріали можуть випускатися на виробництво:

- а) акт прийому-передачі основних засобів;
- б) лімітно-забірна карта або маршрутний лист;
- в) накладна?

2. Що включається до складу прямих матеріальних витрат:

а) вартість сировини і матеріалів, покупних напівфабрикатів, комплектуючих виробів;

б) заробітна плата та інші витрати працівникам, зайнятим на виробництві продукції саме певного об'єкта витрат;

в) відрахування на соціальні заходи, амортизація основних виробничих фондів, збитки від остаточного браку?

3. Фактична вартість незавершеного виробництва визначається:

- а) на початок звітного періоду;
- б) в кінці кожного року;
- в) в кінці звітного періоду

4. Основною метою фінансово-господарського контролю на промислових виробничих підприємствах є:

- а) правильність та доцільність надзвичайної діяльності;
- б) розрахунки підприємств з бюджетом;
- в) встановлення законності, правильності та доцільності діяльності виробничого підприємства, в тому числі розрахунків підприємства з бюджетом у частині сплати податків, зборів та обов'язкових платежів.

5. Комплексне використання сировини створює труднощі в:

- а) їх розподіл між окремими об'єктами калькулювання;
- б) їх використанні;
- в) їх переробці.

6. Специфіка процесу виробництва і форми організації праці вимагає особливого обліку:

- а) виробітку;
- б) витрат часу;
- в) виробітку і витрат часу.

7. Що призводить до застосування розширеної номенклатури калькуляційних статей:

- а) складність технологічного процесу;
- б) наявність великої кількості об'єктів обліку витрат;
- в) складність технологічного процесу і наявність великої кількості об'єктів обліку витрат?

8. Наявність великої кількості калькуляційних об'єктів впливає:

- а) на форму калькуляційного листа;
- б) на методику калькулювання собівартості продукції;
- в) на форму калькуляційного листа і методику калькулювання собівартості продукції

9. Перерахуйте законодавчу базу, що регулює діяльність промислових виробничих підприємств.

10. З чого починається контроль за діяльністю промислово виробничого підприємства:

- а) зі знайомства;
- б) з раптової інвентаризації;
- в) з планової інвентаризації?

11. Як ви вважаєте, чи є особливості при проведенні інвентаризації промислового підприємства?

- а) так;
- б) ні?

12. В якій галузі промисловості НЗП відсутнє?

**Відповіді на тестові запитання:** 1б, 2а, 3в, 4в, 5а, 6в, 7в, 8в, 9-, 10б, 11б, 12-.

### **Стереотипні завдання**

#### **Завдання 4.1 (2 ПФ. С. 01 ПП.Н 01)**

На підприємстві "Світанок" витрати підприємства списуються таким чином:

списано загальновиробничі витрати щоденно *дебет 23 кредит 92*;  
списано змінні розподілені витрати щоденно *дебет 901 кредит 91*;  
списано змінні нерозподілені витрати щоденно *дебет 903 кредит 92*;  
Знайдіть та обґрунтуйте порушення.

#### **Завдання 4.2 (2 ПФ. С.01 ПП.Н.01)**

Згідно з даними, отриманими ревизором, на рахунку 23 добувного підприємства "Вугілля Плаза" обліковується сума 78 567 тис. грн, з них незавершене виробництво – 24065 грн. НЗП на підприємстві складається з продукції, що не пройшла всіх стадій обробки, передбачених технологічним процесом, а також неукomплектованих виробів, що не пройшли випробувань і технічного приймання. Знайдіть та обґрунтуйте порушення.

### **Діагностичні завдання**

#### **Завдання 4.3 (2 ПФ. Д. 01 ПП.Н 01)**

Необхідно розрахувати вартість нестачі НЗВ і розмір збитку.

Інвентаризаційною комісією в жовтні 2009 року була встановлена нестача 2 од. виробів у незавершеному виробництві. На початок жовтня 2009 року НЗВ не було. За жовтень 2009 року підприємством оброблено 300 од. продукції, з якої на кінець жовтня в НЗВ залишилося 115 од. Вартість обробки 300 од. продукції склала:

а) прямі матеріальні витрати – 2 100 грн;

б) інші прямі виробничі витрати – 300 грн. Ступінь готовності НЗВ на кінець місяця склала за:

а) прямими матеріальними витратами – 80 %;

б) іншими виробничими витратами – 40 %. Середній прибуток продукції – 18 %.

При калькулюванні продукції застосовується метод ФІФО та екв. од.

#### **Завдання 4.4 (1 ПФ. Д. 02 ПР.Р.01)**

На виробничому підприємстві "Дробот" було виявлено невикористаний зовнішній брак.

Собівартість втрат від браку розраховано:

прямі витрати на виготовлення бракованого виробу – 8921,80 грн;

частина загальновиробничих витрат – 211,09 грн;

витрати, пов'язані з ремонтом бракованої продукції, – 451,00 грн;

матеріальна компенсація споживачу – 455 грн.

Знайдіть та обґрунтуйте порушення.

#### **Завдання 4.5 (2 ПФ. Д. 01 ПП.Н 01)**

На виробничому підприємстві "Майстерня" було виявлено невикористаний внутрішній брак.

Собівартість втрат від браку розраховано:

прямі витрати на виготовлення бракованого виробу – 124 грн;

частина загальновиробничих витрат – 9,10 грн;

витрати, пов'язані з ліквідацією бракованої продукції, – 74 грн;

матеріальна компенсація споживачу – 250 грн.

Знайдіть та обґрунтуйте порушення.

### ***Евристичні завдання***

#### **Завдання 4.6 (2 ПФ. Е.01 ПП.Н.01)**

Згідно з розрахунком виробничої собівартості вугілля, що здобуває підприємством "Вугілля Плаза" 12.08.2009 р.:

Собівартість 1 тонни вугілля = вартість сировини 452 грн + оплата праці виробничих працівників 1342 грн + відрахування на соціальні заходи 453 грн + збитки від остаточного браку 435 грн + розподілені загальновиробничі витрати 43 грн = 2725 грн.

При цьому припускається, що 12.08.2009 р. було добуто саме 1 тонну вугілля.

Перевірка фактичних документів дозволила ревізору здобути таку інформацію:

на здобутті вугілля 12.08.2009 року було зайнято 4 працівники, кожен з місячним окладом 1230,95 коп;

браку по обліковим документам виявлено не було;

розподілені загальновиробничі витрати складатимуть дійсно 43 грн на тонну вугілля.

Перерахуйте суму виробничої собівартості, опишіть виявлені порушення.

#### **Завдання 4.7 (2.ПФ. Е.01.ПП.Н.01)**

Згідно з розрахунком виробничої собівартості вугілля, що здобуте підприємством "Сховище вугілля" 21.01.2010 р.: Собівартість 1 тонни вугілля = вартість сировини 5641,80 грн + оплата праці виробничих працівників 8749,90 грн + відрахування на соціальні заходи 3453 грн + збитки від остаточного браку 900 грн + розподілені загальновиробничі витрати 333 грн.

При цьому припускається, що 21.01.2010 р. було добуто 3,4 тонни вугілля.

Перевірка фактичних документів дозволила ревізору здобути таку інформацію:

на здобутті вугілля цього дня було зайнято 2 працівники, кожен з місячним окладом 6800 грн;

браку по обліковим документам виявлено не було;

розподілені загальновиробничі витрати складатимуть дійсно 56 грн на тонну вугілля.

Перерахуйте суму виробничої собівартості, опишіть виявлені порушення.

**Література:** [2; 21; 29; 37; 87; 88; 104; 107].

## 5. Сфера послуг як об'єкт ревізії, аудиту та податкового контролю



### 5.1. Житлово-комунальні послуги. Типові порушення в діяльності житлово-комунальних підприємств

До підприємств сфери житлово-комунальних послуг належать підприємства різних форм власності, які надають комунальні послуги населенню та підприємствам, установам і організаціям:

1) підприємства тепло-, газо-, водопостачання та водовідведення, санітарної очистки, обслуговування ліфтів;

2) підприємства, які надають послуги населенню з обслуговування житла, ремонту квартир та житлових будинків, збирання і перерахування

деяких комунальних платежів відповідним комунальним підприємствам, а також надають послуги з надання нежитлових приміщень в оренду;

3) інші комунальні підприємства – зеленого господарства, зовнішнього благоустрою, міський електротранспорт, бюро технічної інвентаризації, готелі тощо [87, с.126].

Специфіка діяльності підприємств сфери житлово-комунальних послуг знаходить відображення в обліку, накладаючи при цьому певні особливості:

1) надання населенню субсидій і пільг потребує ведення розрахунків з бюджетом з урахуванням затримок з виплатами;

2) отримані дотації на покриття збитків не обкладаються ПДВ, що потребує коригування сум податкового кредиту;

3) пільги з ПДВ передбачають до використання субрахунків 643, 644 в момент нарахування, якщо ця подія сталася раніше оплати;

4) на житлові будинки та об'єкти зовнішнього благоустрою амортизація в податковому обліку не нараховується, а в бухгалтерському нараховується з одночасним визнанням доходу;

5) особливості надання в оренду державного та комунального майна, прийняття на баланс і передачі з балансу житлового фонду;

6) комунальні підприємства сплачують до бюджету щоквартальні дивіденди, розмір яких визначається множенням рядка 220 Звіту про фінансові результати на ставку дивідендів і відображається в рядку 21 Декларації про прибуток підприємства;

7) комунальні підприємства складають фінансовий план на рік, в частині першій якого відображаються очікувані доходи за їх видами, витрати за статтями, фінансові результати і розподіл чистого прибутку, а в частині другій – джерела коштів і напрями використання [87, с.127].

Деякі комунальні підприємства є приватизованими (приватні ЖЕК, ВАТ "Укрліфт" тощо). На таких приватних підприємствах фінансово-господарський контроль, як правило, проявляється у вигляді незалежного аудиту, на підприємствах державної власності проводяться ревізії. Крім того, незалежно від форми власності на підприємствах житлово-комунальної сфери обов'язково здійснюється податковий контроль. Форми фінансово-господарського контролю на житлово-комунальних підприємствах наведено на рис. 5.1.



**Рис. 5.1. Форми фінансово-господарського контролю на житлово-комунальних підприємствах**

Ревізія (аудит) на підприємствах житлово-комунальної сфери здійснюється без певних особливостей. Але, все ж таки, перевірка житлово-комунальних підприємств здійснюється з урахуванням особливостей обліку основних засобів та нарахування амортизації житлово-комунальними підприємствами. Так, більшість підприємств житлово-



комунальної сфери нараховує амортизацію за податковим методом. Цей метод передбачає, що на невиробничі основні засоби амортизація не нараховується. Тому підприємство повинно в податковому обліку амортизацію невиробничих основних засобів не відобразити, але в бухгалтерському обліку її відображення є обов'язковим.

Також у житлово-комунальному господарстві є такі об'єкти основних засобів, нарахування амортизації на які відбувається з певними особливостями.

Ці основні засоби (житлові будинки та об'єкти зовнішнього благоустрою) зношуються як і всі інші об'єкти основних засобів, але сума їх зносу не повинна включатись до собівартості послуг житлово-комунальних підприємств, щоб невиправдано не завищувати останню.

Деякі об'єкти основних засобів підприємства житлово-комунального господарства отримують від органів місцевої влади безоплатно. Тому на підприємстві повинен бути зроблений такий бухгалтерський запис: Дебет 10, Кредит 424. Але на деяких підприємствах безоплатно отримані основні засоби зараховують до складу статутного капіталу або капітальних інвестицій, що є помилковим.

Крім того, житлово-комунальні підприємства підлягають податковому контролю.

При здійсненні податкового контролю розрахунків житлово-комунального підприємства з квартиронаймачами існує особливість, зумовлена специфікою відображення податкових зобов'язань по ПДВ. Так, у житлово-комунальному господарстві зобов'язання з ПДВ при розрахунках з квартиронаймачами відображаються в обліку в момент отримання коштів від населення.

Таку пільгу з ПДВ мають лише окремі галузі житлово-комунального господарства. У діяльності житлово-комунальних підприємств зустрічаються порушення, які можна вважати типовими для даної сфери (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

### Типові порушення в діяльності житлово-комунальних підприємств

№ п/п	Зміст типового порушення	Наслідки порушення
1	2	3
1	Застосування завищених норм амортизації	Завищена вартість наданих послуг

1	2	3
2	Заниження обсягів послуг з водопостачання та водовідведення	Приховування одержаних прибутків
3	Недотримання законодавства стосовно повноти врахування доходів від цільового фінансування капітальних інвестицій	Приховування одержаних прибутків; недоотримання коштів бюджетом держави
4	Не забезпечено належний контроль за витрачанням коштів на ремонт	Нецільове використання бюджетних коштів; порушення норм законодавства
5	Не обмежене збільшення операційних витрат	Збільшення вартості послуг, в результаті нарахування амортизації
6	Заниження сум заборгованості за минулі роки, які треба відшкодувати в бюджет	Не виконання чинного законодавства; недоотримання коштів бюджетом держави
7	Включення в собівартість витрат, не пов'язаних із наданням послуг	Приховування реальних прибутків від держави
8	Завищення фактичних витрат з виробництва теплової енергії для населення	Приховування реальних прибутків від держави; незаконне підвищення тарифів для населення за опалення
9	Незаконне одержання субвенцій	Порушення норм діючого законодавства
10	Завищення вартості ремонтно-будівельних робіт	Порушення норм законодавства; завищена вартість наданих послуг

Таким чином, як свідчать дані табл. 5.1, в діяльності житлово-комунальних підприємств зустрічається велика кількість різноманітних порушень. Для того щоб в деякій мірі зменшити їх кількість, необхідно покращити контроль з боку керівників житлово-комунальних підприємств, які приймають роботи, виконані підрядними організаціями, підвищити норми кримінальної відповідальності бухгалтерів за навмисне завищення вартості послуг, що надаються підприємством, підвищити контроль з боку місцевих органів самоврядування; ввести преміювання робітників житлово-комунальних підприємств для підвищення якості роботи тощо.

## 5.2. Туристичні послуги

Згідно зі статтею 1 Закону України "Про туризм", *туристична діяльність* – це діяльність із надання різних туристичних послуг відповідно до діючого законодавства [80]. До послуг, які можуть надаватися

туристам належать послуги з їх розміщення, харчування, транспортного, інформаційно-рекламного обслуговування, а також послуги установ культури, спорту, побуту, розваг тощо, спрямовані на задоволення потреб громадян [87, с.153]. До підприємств сфери туристичних послуг належать: туристичні агенції, бюро подорожей, бюро екскурсій, екскурсійні бюро, бюро з приймання туристів, туристичні оператори, готелі, мотелі, кемпінги, туристичні комплекси та бази, інші юридичні та фізичні особи, які здійснюють туристичну діяльність згідно з їх статутами або положеннями.

Фінансово-господарський контроль на туристичних підприємствах здійснюється в формі незалежного аудиту та податкового контролю. Мета, завдання і джерела інформації аудиту на туристичних підприємствах наведені на рис. 5.2.

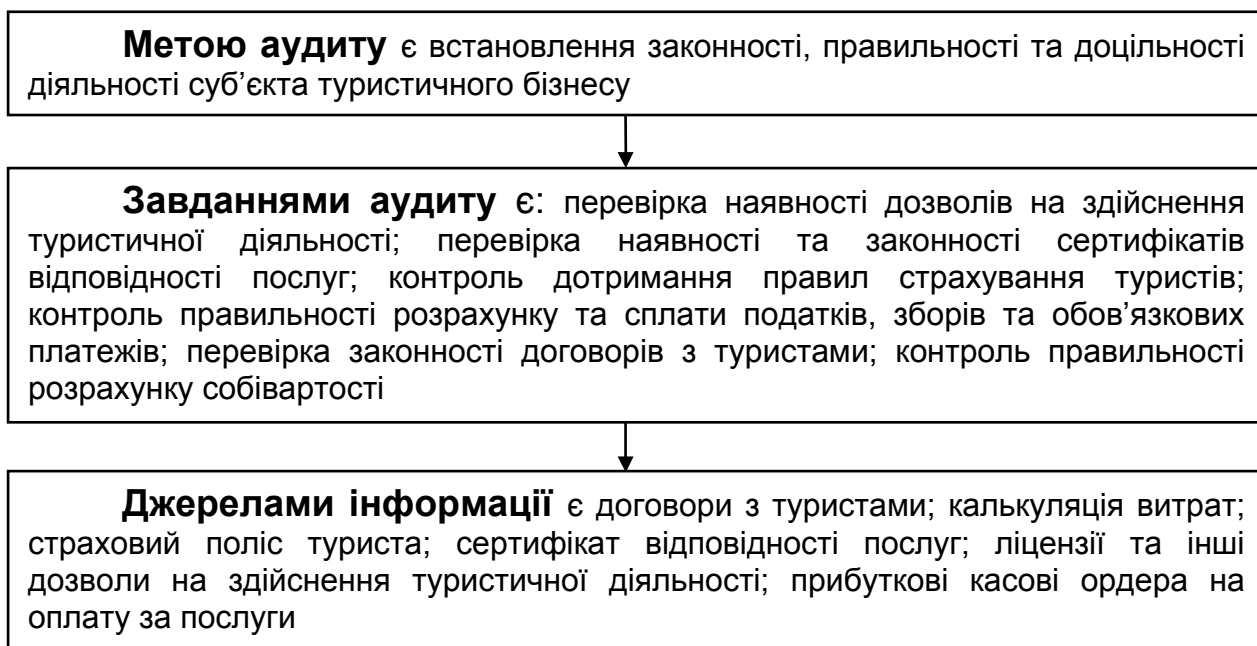


Рис. 5.2. **Мета, завдання і джерела інформації аудиту на туристичних підприємствах**

Аудит суб'єктів туристичної діяльності містить деякі специфічні **напрями** перевірки:

1. **Перевірка укладених туристичною фірмою з туристами договорів.** При цьому перевіряється термін виконання кожного окремого договору, суми договірних зобов'язань та співставляється сума туристичної послуги, яка надається що вказана в договорі з прибутковим касовим ордером.

**2. Перевірка правильності та своєчасності видачі туристичних ваучерів.** Бланки ваучерів є документами суворої звітності. Тому досліджується порядок їх видачі. Оскільки туристичний ваучер є не тільки підставою для отримання туристом послуг, зазначених в договорі, а й гарантією оплати послуг для сторони, що приймає туриста, то спостерігаються випадки безпідставного списання бланків ваучерів з метою здійснення махінацій.

Особливе місце посідає також облік бланків туристичних ваучерів. Згідно з законодавством вони повинні обліковуватись на рахунках 209 "Інші матеріали" та на забалансовому рахунку 08 "Бланки суворого обліку".

**3. Перевірка визначення собівартості туристичного продукту.** Собівартість туристичного продукту – це вартісна оцінка матеріальних та інших витрат, які використовуються у процесі виробництва та продажу туристичного продукту, а також інших витрат на його просування і реалізацію.

Собівартість реалізованого туристичного продукту складається з виробничої собівартості продукції, яка була реалізована впродовж року, нерозподілених постійних загальновиробничих витрат та наднормативних виробничих витрат.

Суб'єкти туристичної діяльності також підлягають обов'язковому контролю з боку податкових органів.

*Метою податкового контролю діяльності суб'єктів туристичної діяльності є встановлення законності, правильності та повноти розрахунків підприємства з бюджетом та державними цільовими фондами в частині сплати ним податків, зборів і обов'язкових платежів.*

При здійсненні податкового контролю діяльності суб'єктів підприємництва, що надають туристичні послуги, особливостей немає. Всі питання податкової перевірки опрацьовуються за загальноприйнятими напрямками.

### **5.3. Стоматологічні послуги. Типові порушення в діяльності підприємств стоматологічної сфери**

*Стоматологічні послуги надаються підприємствами, установами та організаціями різних форм власності, а також приватними особами, які можуть надавати стоматологічні послуги за умов наявності необхідної*

матеріально-технічної бази і кваліфікованих фахівців. Надання стоматологічних послуг підлягає ліцензуванню, але не вимагає патентування.

На підприємствах стоматологічної сфери залежно від форми власності фінансово-господарський контроль здійснюється у формах незалежного аудиту (приватні стоматологічні поліклініки) або ревізії (інспектування) – (державні стоматологічні поліклініки). Крім того, незалежно від форми власності, діяльність суб'єктів стоматологічного бізнесу підлягає обов'язковому податковому контролю.

Форми фінансово-господарського контролю в стоматологічних поліклініках наведені на рис. 5.3.



Рис. 5.3. **Форми фінансово-господарського контролю в стоматологічних поліклініках**

Специфічним питанням при проведенні ревізії (аудиту) діяльності стоматологічних поліклінік є контроль за формуванням ціни на стоматологічні послуги.

Ціна на стоматологічну послугу складається з фактичної собівартості послуги, планового прибутку та суми ПДВ (якщо підприємство не звільнено від сплати ПДВ). При цьому всі ціни мають бути відображені в прејскуранті, підписаному директором підприємства. Крім того, діяльність стоматологічних поліклінік підлягає обов'язковому податковому контролю.

Існують певні особливості діяльності суб'єктів стоматологічного бізнесу як платників податків, що зумовлює специфіку проведення податкового контролю. Так, Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" передбачає пільговий режим оподаткування для більшості медичних закладів, але для стоматологічних кабінетів, що надають платні послуги – пільг при оподаткуванні податком на прибуток не передбачено. Особливості є й при розрахунку та сплаті ПДВ. Отже, звільняються від сплати ПДВ стоматологічні кабінети, які: мають ліцензію на здійснення стоматологічної діяльності; послуги признані послугами з охорони здоров'я; послуги не входять до переліку послуг, які не звільняються від обкладання ПДВ, згідно з Постановою КМУ "Про послуги з охорони здоров'я, операції з надання яких закладами охорони здоров'я, які мають спеціальний дозвіл на надання таких послуг, звільняються від обкладення податком на додану вартість" [52].

Найбільш типові порушення в діяльності суб'єктів стоматологічної діяльності наведені в табл. 5.2.

Таблиця 5.2

### Типові порушення в діяльності суб'єктів стоматологічної діяльності

№ п/п	Зміст типового порушення	Наслідки порушення
1	2	3
1	Відсутність законодавчо оформлених установчих документів	Приміщення використовувались не за цільовим призначенням
2	Відсутність ліцензії й документів на право володіння займаними приміщеннями	Приміщення стоматологічної клініки використовувались не за цільовим призначенням

Закінчення табл. 5.2

1	2	3
3	Невідповідність посад у штатному розписі дозволеним ліцензією і номенклатурі посад МОЗ	Неякісне обслуговування пацієнтів
4	Відсутність документів, що згоджують якість лікарських препаратів	Неякісне обслуговування пацієнтів та летальний результат пацієнта
5	Відсутність порядку ведення журналів обліку роботи кварцової лампи, генеральних прибирань	Неправильний облік основних засобів та нарахування на них зносу
6	Відсутність порядку виконання вимог нормативних документів з обліку лікарських засобів	Неправильний облік зі зберігання, виписування й використання лікарських засобів
7	Відсутність затвердженого преїскуранта	Шахрайство
8	Використання наркотичних, психотропних, сильнодіючих і отрутних лікарських засобів	Летальний результат пацієнта чи побічні дії цих препаратів
9	Встановлено незаконне витрачання коштів на оплату праці та грошове забезпечення	Недотримання законодавства при наданні та оплаті відпусток, нарахуванні працівникам доплат, надбавок та премій
10	Недотримання законодавства при відшкодуванні працівникам витрат по оплаті добових та на проїзд	Незаконно витрачено бюджетні кошти
11	Неправильне нарахування розміру матеріальної допомоги та доплат	Завищені витрати на оплату праці працівників

Таким чином, як свідчать дані табл. 5.2., в діяльності стоматологічних поліклінік зустрічається велика кількість правопорушень.

### **Питання до практичних занять**

5.1. Житлово-комунальні послуги. Типові порушення в діяльності житлово-комунальних підприємств.

5.2. Туристичні послуги.

5.3. Стоматологічні послуги. Типові порушення в діяльності підприємств стоматологічної сфери.

### **Контрольні запитання та завдання для самостійного опрацювання**

#### ***Контрольні запитання***

1. Проаналізуйте специфіку функціонування підприємств сфери послуг.
2. Наведіть відмінності в обліку підприємств сфери послуг.
3. Розкрийте діяльність суб'єктів фінансово-господарського контролю підприємств сфери послуг.

### **Тестові завдання**

1. Які з підприємств належать до сфери житлово-комунальних послуг:
  - а) підприємства газо-, водо-, тепlopостачання;
  - б) будівельні підприємства, які будують і ремонтують житло;
  - в) житлово-комунальні секції курортних міст?
2. В якому документі відображаються щоквартальні дивіденди комунальних підприємств:
  - а) декларація по ПДВ;
  - б) декларація про прибуток;
  - в) розрахунок дивідендів?
3. На приватизованих комунальних підприємствах фінансово-господарський контроль проявляється у виді:
  - а) ревізій;
  - б) аудиту;
  - в) інспектування.
4. В якому обліку амортизація невиробничих ОС є обов'язковою:
  - а) в бухгалтерському;
  - б) в податковому;
  - в) в управлінському?
5. Вкажіть кореспонденцію операції "Житлово-комунальне підприємство безкоштовно отримало ОС від органів місцевої влади":
  - а) Дебет 10 "ОС" Кредит 424 "Додатковий капітал";
  - б) Дебет 10 "ОС" Кредит 423 "Резервний капітал".
6. Яким способом у житлово-комунальному господарстві відображається ПДВ при розрахунках з квартиронаймачами:
  - а) касовим способом;
  - б) по передоплаті;
  - в) рахунковим способом?



7. Чи відноситься бюро подорожей до сфери туристичних послуг?
8. Чи потрібні ліцензії та дозволи на здійснення туристичних послуг?
9. На якому рахунку ведеться облік бланків туристичних ваучерів:  
а) 209 "Інші матеріали";  
б) 209,08 "Бланки суворого обліку";  
в) 22 "МБП"?
10. Надання стоматологічних послуг підлягає:  
а) ліцензуванню;  
б) патентуванню;  
в) відповіді а) та б).
11. Чи мають пільги при оподаткуванні податками на прибуток стоматологічні кабінети, що надають платні послуги?
12. З чого складається ціна на стоматологічні послуги:  
а) собівартості послуг, прибутку, ПДВ;  
б) Собівартості послуг, прибутку, податку на прибуток?

**Відповіді на тестові запитання:** 1а, 2б, 3б, 4а, 5а, 6а, 7-,8-, 9б, 10а, 11-, 12а.

### **Стереотипні завдання**

#### **Завдання 5.1 (2 ПФ. С.01 ПП.Н.02)**

Туристичною фірмою "Майамі Біч" придбано бланки туристичних ваучерів. На підприємстві зроблений такий бухгалтерський запис: Дебет 202 Кредит 301. Знайдіть та обґрунтуйте порушення.

#### **Завдання 5.2 (2 ПФ. С.01 ПП.Н.02)**

Підприємству житлово-комунального господарства безоплатно передано від органів місцевої влади 5 нових кабін ліфтів, вартістю 1890,76 грн кожна. На підприємстві зроблений такий бухгалтерський запис: Дебет 10 Кредит 40; Дебет 641 Кредит 631. Знайдіть та обґрунтуйте порушення.

### **Завдання 5.3 (2 ПФ. Д.01 ПП.Н.02)**

Стоматологічна клініка "32" надає платні послуги (фрагмент преїскуранта):

пломба металокерамічна – 34 грн;  
видалення зуба – 81,50 грн;  
наркоз – 15 грн;  
наркоз тривалої дії – 31 грн.

*Підпис головного бухгалтера*

При цьому ціни розраховані як сума фактичної собівартості послуги, планового прибутку та суми ПДВ, сума акцизного збору. Знайдіть та обґрунтуйте порушення.

### ***Діагностичні завдання***

#### **Завдання 5.4 (2 ПФ. Д.01 ПП.Н.02)**

Житлово-комунальне підприємство "Укрліфт" розраховує собівартість послуг, що надаються таким чином: як сума оплати праці обслуговуючого персоналу – 7895 грн/місяць, витрати на паливо службових автомобілів – 900 грн, амортизація обладнання – 653,05 грн, амортизація житлових будинків, що обслуговуються, – 1287,90 грн, загальновиробничі нерозподілені витрати – 670 грн. Знайдіть та обґрунтуйте порушення.

#### **Завдання 5.5 (4.ПФ.Д.01.ПР.Н.02)**

На стоматологічному підприємстві "Барвінок" виявлено ряд порушень: відсутній наказ про облікову політику; неправильно нараховується амортизація на основні засоби 3 групи; систематично лікарняні нараховуються з розрахунку річної заробітної плати; не було проведено індексацію заробітної плати; в обліку присутні інвентарні картки старих форм; інвентаризація проводиться без створення інвентаризаційної комісії. Складіть за цими порушеннями Акт ревізії за встановленою формою та Аудиторський висновок згідно з вимогами МСА 700.

### ***Евристичні завдання***

#### **Завдання 5.6 (1 ПФ. Е.02 ПР.Р.01)**

Необхідно розрахувати розмір збитку; проконтролювати правильність відображення операцій в бухгалтерському обліку стоматологічної поліклініки "Перлина". Виявлено нестачу 2-х алмазних свердлів вартістю 9300 грн кожне. Винна особа встановлена. Сума збитку внесена винною особою в касу підприємства в повному розмірі.

#### **Завдання 5.7 (1 ПФ. Е.02 ПР.Р.01)**

Необхідно визначити, чи правомірні дії касира і головного бухгалтера в даній ситуації, обґрунтувати свою точку зору. Застосувати за необхідністю штрафні санкції. Перевіряючи повноту і своєчасність оприбуткування в касі коштів, отриманих з поточного рахунку в банку, ревизор виявив, що касир по чеку № 073226 16 червня одержав 80000 грн. на виплату заробітної плати працівникам, а оприбуткував їх 20 червня. Він одержав у банку 16 жовтня на відрядження 20000 грн., а оприбуткував їх 18 жовтня. Касир і головний бухгалтер пояснили, що несвоєчасність оприбуткування коштів допущена з вини установи банку, що не видала вчасно кошти на відрядження. Тому в першому випадку кошти, що були отримані на виплату заробітної плати, були частково витрачені на відрядження, а в іншому випадку, навпаки: кошти, що були призначені на відрядження були витрачені на виплату заробітної плати.

#### **Завдання 5.8 (1 ПФ. Д.02 ПР.Р.01)**

Необхідно проаналізувати і зробити висновки, чи всі дії зроблені головним бухгалтером туристичного підприємства "Тревел", щоб упевнитися в законності проведення ревізії і повноважених осіб, які перевіряють.

На ТОВ "Тревел" прибула ревізійна комісія. Директора в цей момент на місті не було. Головний бухгалтер Гуліна Є. Є. здивувалася візитом, тому що протягом кварталу підприємство вже перевірялось ДКРС і податковою міліцією. У ході цих ревізій (перевірок) не було виявлено порушень і зловживань. Маючи певний досвід, головний бухгалтер перевіряв особисті службові посвідчення, довідався про характер перевірки (планова чи позапланова) і негайно подзвонив в орган, що направив контролерів для перевірки їх повноважень.

**Література:** [2; 7 – 9; 17; 23; 32; 34; 35; 38; 48; 50; 51; 52; 74; 76; 77; 80; 87; 88].

## **6. Аудит та податковий контроль суб'єктів торгової діяльності**



## 6.1. Торгова діяльність як об'єкт аудиту

Торгівля – одна з основних галузей економічної діяльності держави і найрозвиненіша форма підприємництва.

Розглядаючи торгівлю саме як галузь економічної діяльності, зазвичай застосовується поняття "сфера торгівлі".

Організаційна структура сфери торгівлі наведена на рис. 6.1.

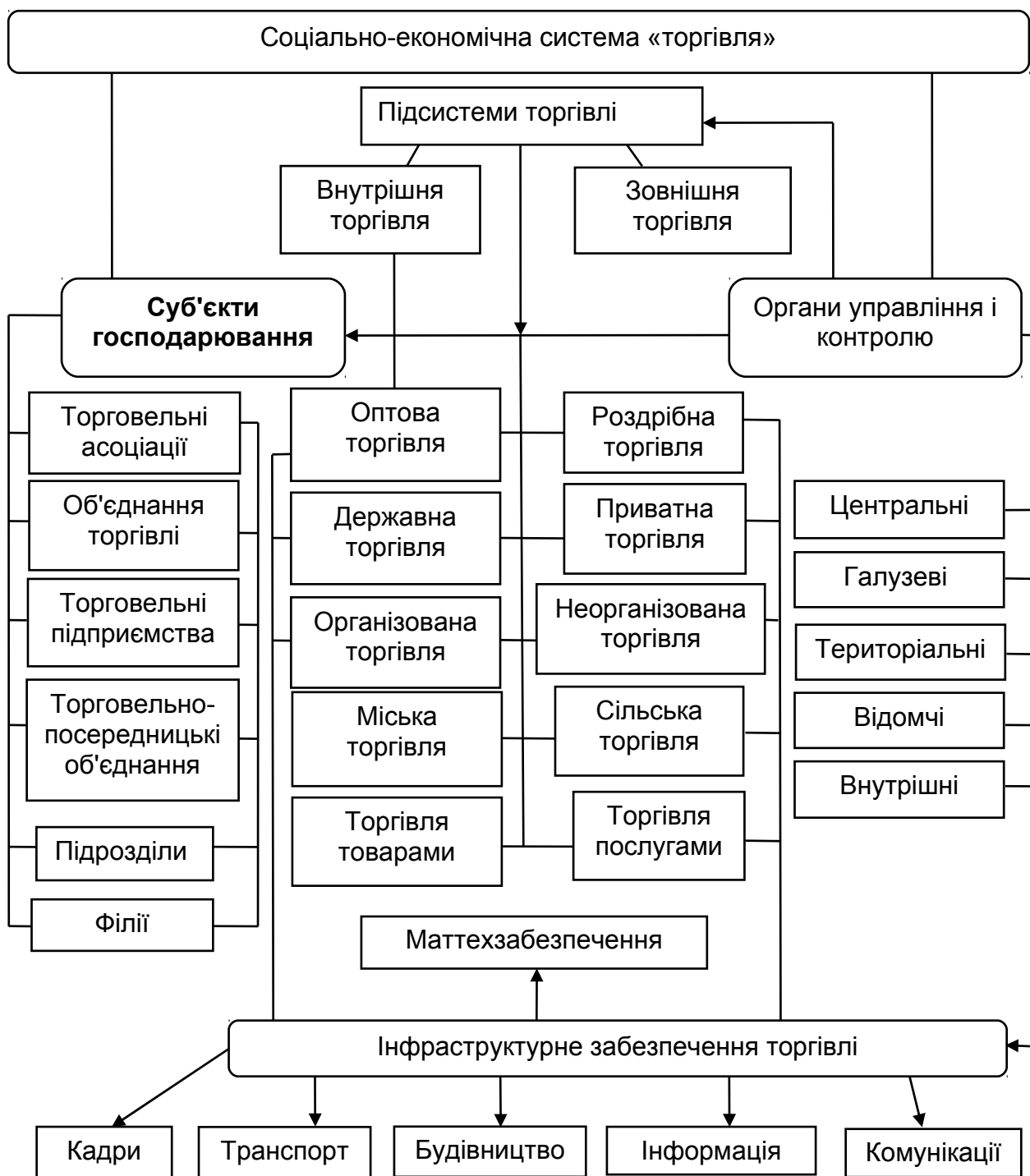


Рис. 6.1. Організаційна структура сфери торгівлі

Як видно з рис. 6.1, сфера торгівлі є достатньо складною структурою. Ключовим елементом організаційної структури сфери торгівлі є саме суб'єкти господарювання, які здійснюють торгову діяльність. **Торгова діяльність** – це ініціативна, самостійна діяльність юридичних, фізичних осіб по здійсненню купівлі-продажу товарів з метою отримання прибутку [87, с.163] (рис. 6.2).

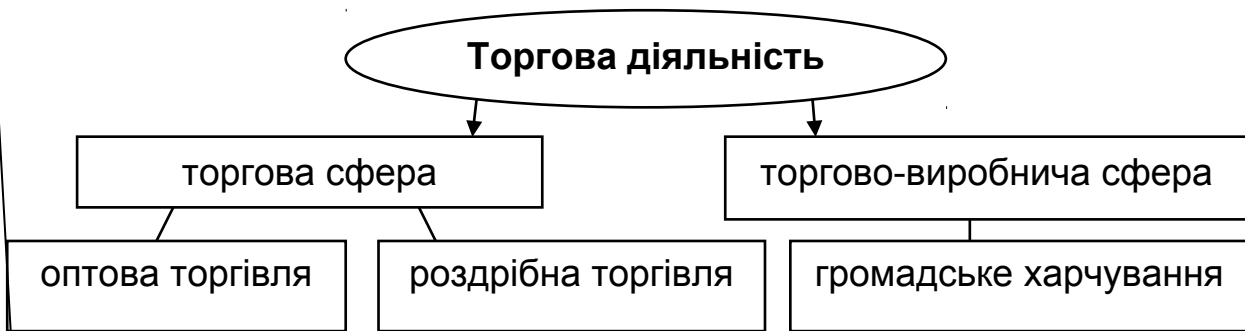


Рис. 6.2. Структура торгової діяльності

Торгова діяльність регулюється великою кількістю законодавчих актів, що наведено на рис. 6.3.

<p><i>Основні нормативні акти у сфері стандартизації:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Закон України «Про стандартизацію і сертифікацію», затверджений декретом Кабінету Міністрів України від 10.05.1993 р. № 46-93.</li> <li>2. Закон України «Про підтвердження відповідності», затверджений декретом Кабінету Міністрів України від 08.04.1993 р. № 30-93.</li> <li>3. Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 р. № 1023-XII</li> </ol>
<p><i>Законодавче забезпечення порядку формування цін у торговій діяльності:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Закон України «Про ціни і ціноутворення» від 03.12.1990 р. № 507-XII</li> </ol>
<p><i>Основні нормативні документи:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Порядок провадження торговельної діяльності та правила торговельного обслуговування населення, затверджений Кабінетом Міністрів України від 15.06.2006 р. № 833.</li> <li>2. Правила роздрібної торгівлі непродовольчими товарами, затверджений Наказом Міністерства економіки України від 19.04.2007 р. № 104</li> </ol>
<p><i>Законодавче забезпечення правил користування засобами виміральної техніки:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Закон України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» № 1776 від 01.06.2000 р. та ін.</li> </ol>
<p><i>Законодавче забезпечення у сфері отримання документів, які дають дозвіл на право торгівлі:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01.06.2000р. № 1775-III.</li> <li>2. Закон України «Про патентування деяких видів підприємницької діяльності» від 23.03.1996 р. № 98/96 - ВР.</li> </ol>

Рис. 6.3. Правове регулювання торговельної діяльності в Україні

Суб'єкти торгової діяльності мають певні особливості функціонування:

1. специфічна система обліку руху товарів. Облік роздрібного товарообороту ведуть тільки у вартісному вираженні за цінами продажу;
2. у торгівлі є великі запаси товарно-матеріальних цінностей, тому дуже важливо організувати правильний контроль за їх збереженням;
3. специфічна система обліку витрат. Видатки торгових підприємств утворюють витрати обігу, які обліковують за видами, статтями і покривають за рахунок доходів підприємства;
4. специфічна система визначення валового доходу. Валовий дохід формується за рахунок торгових націнок на реалізовані товари.

## 6.2. Аудит торгових підприємств

Торгові підприємства в більшості є приватизованими, тому майже завжди на них здійснюється фінансово-господарський контроль у формі незалежного аудиту та у формі податкового контролю. Мета і завдання аудиту на торговельних підприємствах наведені на рис. 6.4.

**Метою аудиту є встановлення законності та доцільності діяльності підприємства**

**Завданнями аудиту є:** обґрунтованість прийнятих у фінансовому плані розрахунків для визначення виконання плану за основними кількісними і якісними показниками, зміст господарських операцій за даними первинних документів для встановлення їх законності, доцільності і достовірності; записи в регістрах бухгалтерського обліку в зіставленні з первинними документами, дані облікових регістрів з показниками звітності, дані різних документів, що відносяться до взаємозв'язаних господарських операцій, наприклад зіставлення даних про кількість випущених виробів з документами про нарахування заробітної платні за вироблення цих виробів; порівняння даних про відвантаження продукції з пропусками на її відпуск з території підприємства; дотримання встановленого порядку ведення обліку грошових коштів і матеріальних цінностей, а також обґрунтованість кореспонденції рахунків в облікових регістрах; достовірність звітних даних, ефективність використання матеріальних, фінансових і трудових ресурсів, своєчасність документального оформлення господарських операцій, повноти дотримання діючого порядку встановлення та застосування цін і тарифів; виконання рекомендацій щодо усуненню недоліків

Рис. 6.4. Мета і завдання аудиту на торговельних підприємствах

*Джерелами інформації* при проведенні аудиту окрім загально-відомої документації, виступає ряд специфічної документації:

1) договори;

2) накладна на відпустку товарно-матеріальних цінностей (типова форма М-20), яка фіксує передачу матеріальних цінностей водію (експедитору) і є підставою для вибуття матеріальних цінностей зі складу підприємства;

3) товарно-транспортна накладна (ТТН) за формою 1-ТН і шляхового листа вантажного автомобіля (форма 2, що діє в межах України).

4) шляховий лист;

5) прибуткові ордери (форма М-4), які використовуються для оприбуткування товарів, що поступили від постачальників, відповідних даним супровідних документів. Вони складаються матеріально відповідальною особою, що приймає товари;

6) акт про приймання матеріалів (форма М-7). Вони використовуються для оприбуткування товарів, коли є розбіжності якості і кількості з даними супровідних документів і для товарів, що поступили без документів тощо.

У ході проведення аудиторської перевірки здійснюється *збір доказів щодо* того, що: грошові кошти дійсно існують на певну дату; грошові кошти дійсно належать підприємству, що перевіряється; операції з грошовими коштами, відбиті в облікових регістрах, дійсно відбулися; всі операції, які здійснювалися з грошовими активами, повністю відбиті в бухгалтерському обліку; грошові активи, правильно оцінені і відбиті у всіх істотних аспектах в обліку за правильною вартістю.

Для отримання вказаних доказів використовуються різні за змістом *методичні прийоми*.

Серед них можна виділити інвентаризацію, перевірку документів за формою, по суті і змісту, арифметичну, логічну, експертну, стрічні перевірки, прийоми взаємного контролю операцій, опитування і т. і.

Аудит суб'єктів торгової діяльності містить деякі специфічні **напрями** перевірки:

**1. Інвентаризація.** Організація, техніка й документальне оформлення проведення інвентаризації встановлені Інструкцією з інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків, затвердженою Наказом Міністерства фінансів України від 11.08.94 № 69.



Починають аудит з раптової інвентаризації грошей. Остаточні результати інвентаризації визначаються після проведення пересортування ТМЦ і відображаються в бухгалтерському обліку підприємства у тому місяці, в якому закінчена інвентаризація. Непокриті недостачі товарів можуть бути: у межах норм природного спаду, які виникають унаслідок усихання, випаровування, розпилювання, вивітрювання, розтрушування, витікання і т. і.; понад норми природних втрат, які відбуваються в результаті псування, бою, крадіжок, надзвичайних подій і т. і.

Вартість недостач у межах норм природного спаду і невідшкодованих недостач ТМЦ (по яких винні особи не встановлені) списується на витрати звітного періоду. Вартість наднормативних недостач товарів, по яких встановлені винуватці, відноситься на винних осіб. Сума відшкодування винуватцями нанесених збитків обчислюється відповідно до діючого порядку визначення розміру збитку від розкрадання, недостачі, знищення, псування ТМЦ. Різниця між сумою відшкодування збитків і балансовою вартістю недостач товарів підлягає обов'язковому переліку до бюджету. Порядок віддзеркалення інвентаризаційних різниць в обліку залежить від того, як здійснюється облік ТМЦ: за купувальними або продажними цінами.

**2. Перевірка наявності дозволів на здійснення торгової діяльності.** Відповідно до законодавства суб'єкти підприємницької діяльності – юридичні особи – для здійснення торгівлі повинні мати: свідоцтво про державну реєстрацію; звіл на розміщення об'єкта торгівлі (рішення сесії місцевої ради народних депутатів) або договір оренди приміщення; ліцензії або їх копії, затверджені органом, який її видав; торговий патент на кожну торгову крапку – звичайний або пільговий, залежно від асортименту або виду товару; квитанцію про сплату ринкового збору за торгівлю на ринку; документи по приходу товару (накладні, сертифікати якості); електронний контрольно-касовий апарат (ЕККА), використовуваний в торгівлі в стаціонарних приміщеннях, в окремих випадках, передбачених законодавством, товарно-касову книгу (ТКК).

Порядок організації і здійснення торгової діяльності в Україні передбачає виконання суб'єктами господарювання певних вимог і норм, встановлених чинним законодавством. Однією з таких вимог є ліцензування та патентування.

Ліцензуванню підлягають види діяльності, які впливають на: здоров'я людини (лікарські засоби, алкогольні напої і тютюнові вироби); безпеку держави (вироби з використанням дорогоцінних металів, каменів, зброя); навколишнє середовище (особливо небезпечні хімічні речовини, спеціальні засоби індивідуального захисту, заправлені речовинами сльозоточивої і дратівливої дії). Тому під час перевірки наявності ліцензій необхідно звернувшись до законодавства усвідомити, які саме ліцензії повинна мати конкретна торгова фірма та порівняти з фактичними, які обліковуються на рахунку 127 "Інші нематеріальні активи".

Патентуванню підлягає торгова діяльність, здійснювана в пунктах продажу товарів (магазинах, кіосках, лотках, прилавках, автокранницях, АЗС, їдальнях, ресторанах і інших пунктах громадського харчування, оптових базах і складах, використовуваних для оптової торгівлі за наявні засоби і т. д.). Не розповсюджується дія Закону на торгову діяльність за поданням побутових послуг: підприємств, військової торгівлі, державних аптек; суб'єктів підприємницької діяльності – фізичних осіб, які: торгують на ринках, сплачуючи ринковий збір; платять податок на промисел; продають продукцію, вирощену в особистому підсобному господарстві; сплачують держмити за нотаріальні послуги підприємств, утворених громадськими організаціями інвалідів, що мають податкові пільги.

Без торгового патенту здійснюється: торгівля основними продуктами харчування; продаж товарів власного виробництва працівникам підприємства; діяльність по закупівлі у населення продукції, якщо подальша реалізація відбувається в безготівковій формі; торгово-виробнича діяльність (громадське харчування) на підприємствах, установах, зокрема в навчальних закладах, з обслуговування їх працівників, студентів, що вчаться. Тому під час перевірки наявності торгового патенту вивчаються наявність та правильність торгового патенту, під час його відсутності ставиться під сумнів законність здійснення торгової діяльності взагалі.

**3. Перевірка наявності та правильності сертифікації товарів.** Об'єктом сертифікації є продукція, призначена для продажу. Проводиться обов'язкова і добровільна сертифікація продукції.

Обов'язкова сертифікація здійснюється в державній системі сертифікації відповідно до Переліку продукції, належній обов'язковій сертифікації в Україні. Добровільну сертифікацію можуть здійснювати

підприємства, на які покладена функція органу по добровільній сертифікації і які подають Держкомстату України інформацію для реєстрації виданих сертифікатів в установленому порядку.

**4. Перевірка правильності формування цін на товари.** Ціна товару встановлюється як договірна між продавцем та споживачем. Державою регулюються лише ціни на товари стратегічного призначення (цукор, хліб, пальне тощо) (рис. 6.5).

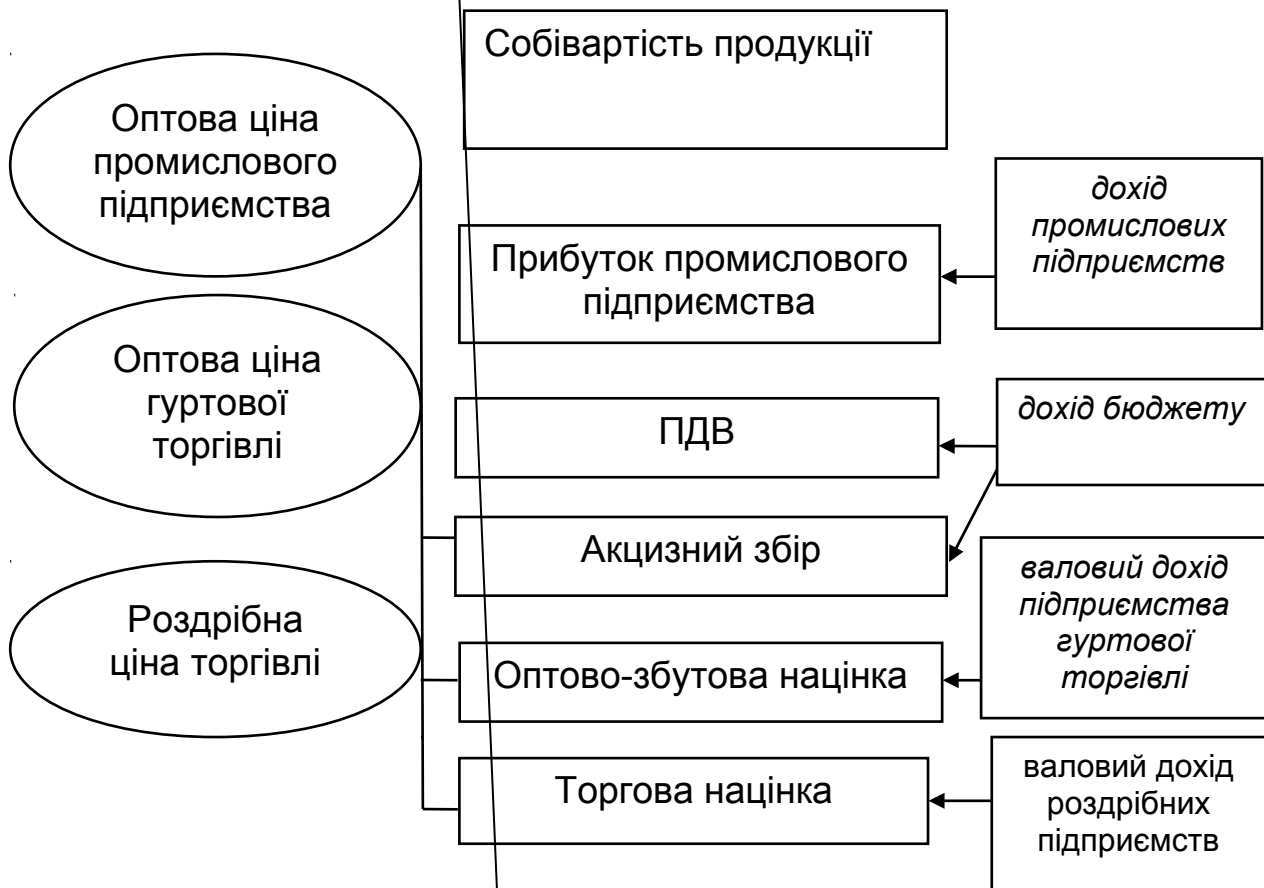


Рис. 6.5. Структура цін на товари [88, с. 248]

Торгова націнка, що відноситься до реалізованих товарів і залишку нереалізованих товарів, визначається за такою формулою:

$$\text{Торгова націнка} = \text{продажна роздрібна вартість реалізованих товарів} \times \text{середній відсоток торгової націнки}$$

При цьому середній відсоток торгової націнки визначається за формулою:

**Середній відсоток торгової націнки** = (залишок торгових націнок на початок звітного місяця + торгові націнки в продажній вартості, одержані у звітному місяці товарів) / продажна (роздрібна) вартість залишку товарів на початок звітного місяця + продажна (роздрібна) вартість одержаних за місяць товарів

У первинну вартість придбаних товарів включаються витрати на навантажувально-розвантажувальні роботи, транспортування товарів, страхування ризиків транспортування й інші витрати, пов'язані з придбанням товарів і доведенням їх до стану придатних до продажу.

**5. Перевірка документального оформлення надходження товарів та їх аналітичного обліку.** Основним завданням аудиту на торгових підприємствах є контроль за виконанням договірних поставок товарів постачальниками, продажем товарів покупцям (роздрібним підприємствам), контроль за станом товарних запасів.

До складу транспортно-заготовчих витрат (ТЗР) входять витрати на заготівку товарів, оплата тарифів за навантажувально-розвантажувальні роботи і транспортування товарів всіма видами транспорту до місця їх використання, включаючи витрати по страхуванню ризиків транспортування товарів. Для визначення собівартості реалізованих товарів підприємства торгівлі можуть застосовувати будь-який з методів, передбачених П(С) БУ 9 "Запаси" (за винятком методу нормативних витрат).

Під час перевірки операцій щодо надходження товарів аналізують записи з рахунка 63 "Розрахунки з постачальниками та підрядниками". Зокрема, з'ясовують:

наявність рахунків постачальників, які підтверджують суму, віднесену на цей рахунок;

чи не числяться на вказаному рахунку товари, які тривалий час перебувають у дорозі. Які заходи вжито для розшуку цих товарів;

чи немає на цьому рахунку претензійних сум щодо розрахунків з постачальниками або нестачі товарів.

Записи у звітах завідувачів складів порівнюють з даними первинних документів і встановлюють правильність бухгалтерської обробки їх. Записи у звітах мають бути підтверджені документами. Перевіряється також у документах правильність таксування, підрахунків і суму до розрахунку.

Аналітичний облік товарів на оптових складах може бути партіонним, ґатунковим і оперативно-бухгалтерським. В оптовій торгівлі аналітичний облік товарів у бухгалтерії торгової бази здійснюється тільки у вартісному вираженні в розрізі матеріально відповідальних осіб і груп товарів.

Нерідко бувають випадки розкрадання товарів шляхом неповного їх оприбуткування при надходженні від постачальників. Про ознаки такого розкрадання можуть свідчити незадоволені постачальником рекамації (комерційні акти) на "недопостачання" товарів з його боку.

З метою документування розкрадання товарів слід проаналізувати такі документи: договір постачання; комерційний акт; товарно-транспортну накладну, рахунок-фактуру, подорожній лист; рахунок – платіжну вимогу, виписки банку; товарний звіт, товарну книгу; звіт про рух тари.

**6. Перевірка наявності неповернених і невикористаних доручень у матеріально відповідальних осіб, порушення правил видачі й оформлення доручень.** При цьому встановлюється, чи своєчасно й правильно складено претензійні й позовні заяви до органів транспорту чи постачальників. Крім того, перевіряється правильність заповнення товарно-транспортних накладних.

Книжки товарно-транспортних накладних слід ураховувати як бланки суворої звітності, вони мають бути пронумеровані й мати штамп торговельної бази.

**7. Перевірка наявності безтоварних операцій.** У практиці фінансово-господарської діяльності торгового підприємства часто зустрічають такі порушення, як безтоварні операції. Сутність їх полягає в тому, що підробленими документами оформлюються неіснуючі операції з руху товарів з додержанням установлених правил їх оформлення. Безтоварні операції можуть бути як повністю, так і частково фіктивними, але всі вони спрямовані на розкрадання товарів або на привласнення грошових коштів.

Як свідчить досвід, найпоширенішими серед них є:

- перекриття нестач в одних місцях зберігання надлишками в інших;
- оприбуткування матеріалів, які не надійшли на підприємство з метою привласнення призначених для їх придбання грошових коштів;
- списання фіктивно оприбуткованих матеріальних цінностей на витрати виробництва;
- приписки обсягів випуску з метою фіктивного списання товарів;

приховування нестач товарів при інвентаризації.

Ефективність дослідження безтоварних операцій залежить від точного визначення ознак, які характеризують можливість їх здійснення. Такими ознаками можуть бути:

невідповідність показників у різних примірниках одних і тих самих документів, що знаходяться у постачальника й одержувача продукції;

відсутність платіжних доручень підприємства-покупця про оплату вартості будь-яких товарів;

відсутність дозволу посадових осіб на внутрішнє переміщення товарів;

невідповідність даних у документах про рух товарів даним транспортних документів;

відсутність транспортних документів, які засвідчують перевезення відвантажених товарів, а також документів на нарахування заробітної плати за вантажно-розвантажувальні роботи;

відсутність пропусків на вивіз і доручень на отримання товарів та ін.

Треба підкреслити, що виявлені при дослідженні документів викладені вище ознаки самі по собі не є безумовними свідченнями фактичного здійснення безтоварних операцій. Вони можуть бути результатом помилок осіб працівників бухгалтерії та ін.

### **6.3. Типові порушення в діяльності торгових підприємств**

Аудит торгових підприємств – складний процес. Це зумовлено тим, що діяльність торгових підприємств містить найчастіше велику кількість правопорушень. Типові правопорушення в діяльності торгових підприємств наведені в табл. 6.1.

Таблиця 6.1

#### **Типові порушення в діяльності торгових підприємств**

№ п/п	Зміст типового порушення	Наслідки порушення
1	2	3
1	Неправильне оформлення уставних документів	Перекручення уявлення про торгову фірму

1	2	3
2	Порушення в обліку витрат продукції	Збільшення витрат на продукцію та завищення собівартості
3	Порушення правил обліку прибуття товарів	Заниження даних про загальну кількість товарів, перекручення даних звітності
4	Відсутність окремих ліцензій	Незаконний продаж товарів споживачам
5	Несвоєчасне документальне оформлення операцій	Викривлення обліку продукції, втрата прибутку, застосування штрафних санкцій
6	Порушення порядку ведення касових операцій	Перекручення даних обліку та звітності
7	Неправильне документальне відображення приходу товарів	Перекручення даних обліку та звітності

#### 6.4. Аудит підприємств громадського харчування

Важливою рисою підприємств громадського харчування є те, що у своїй діяльності вони поєднують і виробництво, і торгівлю.

*Джерелами інформації* при проведенні аудиту на підприємствах громадського харчування є: денний забірний листок, у якому вказується кількість відпущених за день виробів з зазначенням точного часу та отримувача; реєстр товарообігу – складається на кожний місяць і містить дані в розрізі кожного дня про загальні суми реалізованих товарів; дані денного забірника повинні співпадати з сумою, що вказана в реєстрі товарообігу за цей день; калькуляційна картка, в якій розраховується продажна ціна окремого блюда; реєстр реалізованих страв, в якому вказуються кількість реалізованих за день страв у розрізі ціни та кількості з підрахуванням загальної виручки від продажу за день.

Аудит підприємств громадського харчування проводиться за декількома **напрямами**:

**1. Перевірка формування ціни.** Найбільш детальної перевірки на підприємствах громадського харчування потребує правильність формування ціни на товари. Структуру ціни на підприємствах громадського харчування наведено на рис. 6.6.



Рис. 6.6. Структура ціни на підприємствах громадського харчування

На підприємствах громадського харчування прийнято розраховувати не собівартість, а ціну реалізації одиниці продукції, що випускається.

При формуванні продажної ціни на готові вироби застосовуються калькуляційні картки. У них розраховується ціна одиниці виробу (порції), виходячи з норм сировинного закладення та цін на сировину.

На кожний вид страви (кулінарного виробу), у тому числі й фірмові страви, заводиться окрема калькуляційна картка.

Калькуляційна картка є документом, що обґрунтовує встановлену продажну ціну на страви, що виготовляються, і товари, що продаються.

У калькуляційній картці зазначаються норма закладення сировини на 100 порцій (10 кг) у кілограмах згідно з рецептурою зі збірника, а також ціна на сировину (як правило, за продажними цінами з урахуванням закладеної націнки). Відсоток націнки встановлюється приватним підприємцем самостійно.

**2. Дотримання вимог щодо організації діяльності.** Вимоги, що висуваються до організації діяльності підприємств громадського харчування, визначено Правилами роботи закладів (підприємств) громадського харчування, затверджено Наказом Мінекономіки від 24.07.2002 р. № 219, зі змінами та доповненнями [46]. Згідно з цими правилами на фасаді приміщення має бути вивіска із зазначенням типу і назви підприємства або уповноваженого ним органу. Біля входу на видному місці розміщується інформація про режим роботи, його повинні дотримуватися підприємства всіх форм власності. Зал для обслуговування повинен мати естетично оформлений інтер'єр, меблі, посуд, столові прибори та інший необхідний інвентар відповідно до типу підприємства. Суб'єкти господарювання повинні забезпечити: наявність на



видному та доступному для відвідувачів місці "куточка покупця", в якому розміщується інформація про найменування власника або уповноваженого ним органу, книга відгуків і пропозицій, адреси і телефони контролюючих органів, розміщення торгового патенту, ліцензії.

При виготовленні харчової продукції підприємці повинні дотримуватися технологічних режимів виробництва продукції (сумісність продуктів, їх заміна, режим холодної та теплової обробки тощо) і вимог нормативної документації (збірники рецептур і санітарні правила).

**3. Перевірка стану виробничих, торговельних і складських приміщень**, а також прилеглої до підприємства території, упорядкування та озеленення мають забезпечуватися відповідно до встановлених законодавством вимог.

**4. Перевірка рецептур та фактичного закладення в них продуктів.** Норми закладення такої сировини встановлюються шляхом контрольної переробки. Контрольна переробка оформляється актом довільної форми у двох примірниках.

**5. Перевірка технологічної документації.** Порядок розроблення та затвердження технологічної документації на фірмові страви, кулінарні і борошняні вироби на підприємствах громадського харчування затверджено Наказом Мінекономіки України від 25.09.2000 р. № 210. Приготовлені страви мають відповідати вимогам ГОСТ30390-95 "Громадське харчування. Кулінарна продукція, що реалізується населенню. Загальні технічні умови" та іншим чинним нормативним документам на такі вироби.

До технологічних карт на нові фірмові страви та вироби вносяться відомості про: технологічний процес приготування фірмової страви чи виробу; перелік продуктів, продовольчої сировини, речовин і супутніх матеріалів, що використовуються у процесі приготування, із зазначенням даних про норми їх вмісту в кінцевому харчовому продукті; термін придатності до вживання; умови зберігання та спосіб реалізації споживачу.

Меню і прейскурант має бути підписано приватним підприємцем та матеріально відповідальною особою (завідувачем виробництва, бригадиром, буфетником, барменом тощо) та скріплено печаткою (за її наявності).

Фірмові страви зазначаються в меню серед стандартних, наведених у рецептурних збірниках. Але оскільки одна назва такої страви відвідувачу закладу громадського харчування ще ні про що не говорить, у меню потрібно давати розшифрування її інгредієнтів. Вдалим рішенням

у такому разі є розміщення в меню фотографій фірмових страв. Відповідальність за правильне складання та оформлення технологічної документації на фірмові страви, кулінарні й борошняні кондитерські вироби несе приватний підприємець. Контроль за дотриманням порядку розроблення та затвердження технологічної документації на фірмові страви та вироби здійснюється посадовими особами органів виконавчої влади. До них належать територіальні органи СЕС і торговельні відділи виконавчих комітетів органів місцевого самоврядування. Відсутність технологічних карт на робочому місці кухаря, порушення описаного в них технологічного процесу, порушення порядку їх розроблення та погодження класифікується як порушення правил надання послуг у сфері громадського харчування. Так, порушення правил торгівлі, виконання робіт і надання послуг працівниками торгівлі, громадського харчування і сфери послуг, громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю, тягне за собою накладення штрафу від 1 до 10 неоподаткованих мінімальних доходів громадян.

## **6.5. Податковий контроль діяльності підприємств торгівлі та громадського харчування**

На торгових підприємствах та на підприємствах громадського харчування в обов'язковому порядку здійснюється податковий контроль.

*Метою* податкового контролю на торгових підприємствах та на підприємствах громадського харчування є встановлення правильності і законності їх діяльності в частині дотримання ними вимог чинного податкового законодавства.

При здійсненні податкового контролю діяльності торгових підприємств та підприємств громадського харчування особливостей немає. Перевірка здійснюється за загальноприйнятими принципами.

Особливої уваги, все ж таки, потребує податковий контроль розрахунку та сплати податку на прибуток підприємства. Це зумовлено першочерговістю та вагомістю даного податку в загальній структурі податкових платежів торгової та торгово-виробничої діяльності.

Податковий контроль податку на прибуток торгових підприємств і підприємств громадського харчування містить такі стадії:

- 1) перевірка правильності визначення платників податку на прибуток та дослідження їх особливостей;

- 2) попередня перевірка податкової звітності;
- 3) перевірка правильності визначення валових доходів;
- 4) перевірка правильності нарахування валових витрат;
- 5) перевірка правильності визначення амортизаційних відрахувань;
- 6) перевірка правильності визначення прибутку до оподаткування та сум фактично сплаченого податку на прибуток.

Першим кроком перевірки під час перевірки правильності нарахування податку на прибуток є з'ясування:

1) юридичної і фактичної адреси підприємства, дати його державної реєстрації та постановки на податковий облік, форми власності, організаційно-правової форми, наявності представництв, філій, розміру статутного капіталу, даних про засновників;

2) виду діяльності, яке підприємство може здійснювати відповідно статутних документів, наявних ліцензій, інших дозвільних документів;

3) даних про пільгові види діяльності;

4) кількості відкритих поточних, депозитних, кредитних чи транзитних (розподільчих) рахунків у банківських установах;

5) експортно-імпортних операцій;

6) зареєстрованих реєстраторів розрахункових операцій;

7) даних про результати попередніх перевірок правильності нарахування податку на прибуток, винесених щодо них рішень та стану їх виконання підприємством;

8) технологічного процесу і організаційної структури підприємства, що перевіряється. Деякі підприємства мають велику інфраструктуру (основне виробництво, допоміжне виробництво, управління капітального будівництва, підсобні господарства, підрозділи соціальної сфери, громадського харчування тощо), що впливає на порядок нарахування податку на прибуток підприємства у цілому.

Об'єктами оподаткування є доходи (прибуток), додана вартість продукції (робіт, послуг), вартість продукції (робіт, послуг), у тому числі митна, або її натуральні показники, спеціальне використання природних ресурсів, майно підприємства та інші об'єкти, визначені законами України про оподаткування.

Вибір об'єкта оподаткування (валового доходу чи прибутку) є достатньо принциповим і залежить від багатьох обставин. Об'єктом опо-

даткування є прибуток, що визначається шляхом зменшення суми скоригованого валового доходу звітного періоду на суму валових витрат платника податків і суму амортизаційних відрахувань.

Досвід країн з розвинутою ринковою економікою свідчить, що об'єктом оподаткування здебільшого є прибуток підприємств. Податок на прибуток належить до тих податків, з допомогою яких активно реалізується регулююча функція щодо виробництва, інших сфер господарської діяльності підприємств.

### **Питання до практичних занять**

- 6.1. Торгова діяльність як об'єкт аудиту.
- 6.2. Аудит торгових підприємств.
- 6.3. Типові порушення в діяльності торгових підприємств.
- 6.4. Аудит підприємств громадського харчування.
- 6.5. Податковий контроль діяльності підприємств торгівлі та громадського харчування.

### **Контрольні запитання та завдання для самостійного опитування**

#### ***Контрольні запитання***

1. Проаналізуйте специфіку функціонування торгових підприємств.
2. Наведіть відмінності в обліку торгових підприємств.
3. Розкрийте діяльність суб'єктів контролю торгових підприємств та підприємств сфери громадського харчування.

#### ***Тестові завдання***

1. Торгова діяльність – це ...
2. З чого починається контроль торговельного підприємства:
  - а) знайомство з діяльністю;
  - б) інвентаризації;
  - в) своя відповідь?

3. Чи можуть бути непокриті недостачі товарів у межах норм природного спаду:

- а) так;
- б) ні?

4. Які дозволи повинен мати суб'єкт підприємницької діяльності – юридична особа для здійснення торгівлі?

5. Яка торгівля здійснюється без торгового патенту:

- а) медична;
- б) продаж товарів власного виробництва;
- в) діяльність по закупівлі у населення продукції?

6. Чи потрібно перевіряти сертифікацію всіх товарів?

- а) ні;
- б) так;
- в) тільки деяких?

7. До складу ціни товару входить:

- а) собівартість;
- б) акцизний збір;
- в) витрати на транспортування.

8. Чи використовують метод нормативних витрат для визначення собівартості реалізованих товарів:

- а) так;
- б) ні.

9. Сертифікат якості – це ...

10. Під час перевірки операцій щодо надходження товарів слід проаналізувати записи за рахунками:

- а) 28;
- б) 36;
- в) 63.

11. Аналітичний облік на оптових складах може бути:

- а) партіонний;
- б) гатунковий;
- в) оперативно-бухгалтерський;
- г) усі відповіді правильні.

12. Діяльність підприємств громадського харчування – це діяльність:

- а) торгово-виробнича;
- б) торгова;
- в) виробнича.

**Відповіді на тестові запитання:** 1-, 2б, 3а, 4-, 5б, в, 6б, 7а, б, 8а, 9-, 10в, 11г, 12а.

### ***Стереотипні завдання***

#### **Завдання 6.1 (2 ПФ. С. 01 ПП.Н 03)**

Торгова фірма "Борисфен" має у своєму розпорядженні такий набір документів:

- свідоцтво про державну реєстрацію;
- договір оренди торгового приміщення;
- ліцензії на торгівлю тютюновими виробами;
- квитанцію про сплату ринкового збору за торгівлю на ринку;
- товарно-касову книгу (ТКК).

Прокоментуйте цю ситуацію, обґрунтуйте висновки.

### ***Діагностичні завдання***

#### **Завдання 6.2 (3.ПФ. Д.01.ПП.0.01)**

За даними інвентаризації на підприємстві оптової торгівлі встановлено, що товар первісною вартістю 220 грн децю втратив власні первісні якості та його чиста вартість реалізації дорівнює 190 грн. Прийнято рішення щодо уцінки товару на суму 30 грн. В обліку уцінка товару відобразиться таким чином (табл. 6.2). Знайдіть та обґрунтуйте порушення.

Таблиця 6.2

**Вихідні дані**

Зміст господарської операції	Сума, грн	Кореспонденція	
		дебет	кредит
Відображено суму уцінки	30	946	282
Списано суму уцінки	60	791	949

**Завдання 6.3 (2 ПФ. Д.01 ПП. Н.03)**

Перевірте Товарний звіт торгової фірми "Дежавю" № 121\5.  
(табл. 6.3).

Таблиця 6.3

**Вихідні дані**

Документ	Документ		Вартість	
	дата	номер	товару	тари
Залишок на 18.06.2009 р.	-	-	255,00	10,00
Прибуток				
Накладна	18.06.09	132	35,00	-
Накладна	20.06.09	47	600,00	12,00
Усього у прибутку			675,00	22,00
Усього прибутку із залишком			890,00	22,00
Витрати				
2-звіт ЕККА за 18.06.2009 р.	18.06.09	193	245,00	-
2-звіт ЕККА за 19.06.2009 р.	19.06.09	194	148,00	-
2-звіт ЕККА за 20.06.2009 р.	20.06.09	195	414,00	-
Усього у витратах			790,00	
Залишок на 20.06.2010 р.			96,00	22,00

Знайдіть та обґрунтуйте порушення.

**Евристичні завдання****Завдання 6.4 (1 ПФ. Е.02 ПР.Р.01)**

Виявіть порушення і внесіть зміни.

Під час інвентаризації була виявлена нестача основних засобів й інших необоротних матеріальних активів. Винна особа встановлена – Іванов І. І. Індекс інфляції – 1,2. Списання відшкодованого винною особою збитку відображено проведеннями (табл. 6.4).

Таблиця 6.4

**Вихідні дані**

№ п/п	Зміст операції	Дебет	Кредит	Сума, грн
-------	----------------	-------	--------	-----------

1	Відбито збиток від відсутніх столів, що підлягає відшкодуванню винною особою	377	745	4452
2	Відбито суму ПДВ	745	641	371
3	Відбито суму, що підлягає перерахуванню в бюджет	745	641	2226
4	Віднесена на фінансовий результат сума прямого збитку	745	794	1855

Реєстр відсутніх основних засобів і НМА.

Таблиця 6.5

### Вихідні дані

Об'єкт основних засобів		Сума нестачі, грн
1	Стіл двотумбовий	360
2	Калькулятор	430
3	Стіл письмовий	246
4	Принтер	580
5	Телефон	239

### Евристичні завдання

#### Завдання 6.5 (1 ПФ. Е.02 ПР.Р.01)

Визначте розмір збитків і відобразіть операції в бухгалтерському обліку.

При проведенні інвентаризації на складі виявлені

Таблиця 6.6

### Вихідні дані

Найменування товару	Виробник	Од. вим.	Ціна, грн	Нестача		Надлишок	
				Кількість	Сума	Кількість	Сума
Борошно в/с	ТОВ "Жито"	Кг	1,30	400	520		
Борошно в/с	ЗАТ "Хліб"	Кг	1,30			300	330
Олія рослинна	Масложир-комбінат	Бут	3,00	20	60		
Олія рослинна	ТОВ "Славолія"	Бут	3,50			20	70

Розмір природного збитку борошна — 10 кг. Винна особа встановлена.

#### Завдання 6.6 (4 ПФ.Е.01 ПР.Р.01)



Складіть порівнювальну відомість, визначте розмір збитків і відобразіть операції з отримання від винної особи компенсації збитків від розкрадання ТМЦ в бухгалтерському обліку.

При проведенні інвентаризації у МВО — комірника Власової А. В. виявлені нестача і надлишки товарів побутової хімії, що зберігалися в паперовому упакованні, розфасовані по 3 кг. За міжінвентаризаційний період реалізовано товару на суму 345000 грн.

Комірником бази представлена пояснювальна записка, у якій викладена причина виникнення нестачі і надлишків. До пояснювальної записки були прикладені акти на списання нестачі порошку "ОКА", що утворилася через ушкодження упаковки при постачанні і відвантаженні кожної партії товару. Загальна сума по актах складає 90 грн. Як було відзначено в пояснювальній записці, що сума нестачі в розмірі 510 грн. утворилася з вини МВО, яку вона згодна погасити.

Норма природного збитку складає 0,02 %.

Керівництвом було прийняте рішення:

- 1) нестачу в межах природного збитку списати за рахунок фінансових результатів діяльності;
  - 2) нестачу понад норми природного збитку, що утворилася не з вини МВО, списати за рахунок фінансових результатів діяльності;
  - 3) нестачу, в утворенні якої винна МВО, списати за рахунок неї.
- Результат інвентаризації поданий у табл. 6.7.

Таблиця 6.7

#### Вихідні дані

Найменування товару	Од. виміру	Ціна, грн	Фактична наявність		По обліку	
			Кількість	Сума	Кількість	Сума
Порошок "ОКА"	пач.	6	4900	29400	5000	30000
Клей сухий	кг	10	9000	90000	8000	80000

**Література:** [4; 9; 14; 26; 33; 36; 46; 47; 49; 54; 69; 74; 76; 87; 88; 94; 96; 97; 104 – 106; 114].

## 7. Ревізія, аудит та податковий контроль на сільськогосподарських підприємствах



### 7.1. Сільськогосподарські підприємства як об'єкт контролю

Під впливом природних і соціальних факторів сільське господарство як галузь матеріального виробництва характеризується рядом *особливостей*, зокрема:

1. Найважливішим чинником серед засобів виробництва в сільському господарстві є земля, яка просторово обмежена, а кожна окрема її ділянка має різну продуктивну здатність через різницю в родючості ґрунтів. На відміну від інших засобів, які в процесі виробництва поступово зношуються, а частина їх вартості переноситься на новостворений продукт, земля є незмінним засобом виробництва. При розумному і вмілому використанні вона не зношується, а навпаки.

2. Специфічними засобами виробництва є живі організми – тварини й рослини, а в окремих його галузях у процесі виробництва дії економічних і біологічних факторів переплітаються.

3. Виробництво сільськогосподарської продукції просторово розпорошено, його здійснюють на великих площах із застосуванням сільськогосподарської техніки і робочої сили.

4. Процес виробництва продукції в сільському господарстві здійснюють під впливом природних умов, а його тривалість залежить від впливу зовнішнього середовища на біологічні процеси розвитку рослин (світло, температура повітря, опади). Зважаючи на це, в сільському господарстві зберігається сезонність, а сам виробничий процес інколи виходить за межі календарного року і досягає кількох років (при вирощуванні багаторічних насаджень).

5. Через біологічні особливості від однієї сільськогосподарської культури чи виду тварин одержують кілька видів продукції.

6. У сільському господарстві час проведення затрат на вирощування сільськогосподарських культур не збігається з часом надходження і реалізації продукції. Термін одержання готової продукції продиктовані дозріванням рослин і вирощування тварин. Нерівномірність надходження та реалізації продукції спричиняє дефіцит грошових коштів.

7. Особливе значення також мають особливості сільськогосподарського виробництва з точки зору їх впливу на організацію обліку в аграрних підприємствах [88, с.185].

## 7.2. Ревізія та аудит на сільськогосподарських підприємствах

На сільськогосподарських підприємствах залежно від форми їх власності фінансово-господарський контроль може здійснюватись у формі ревізії (на державних підприємствах) або у формі аудиту (на приватних підприємствах). Слід зауважити, що незалежно від того, в якій формі здійснюється фінансово-господарський контроль на промисловому виробничому підприємстві (ревізії чи аудиту), мета, завдання, джерела інформації та інші ознаки здійснення такого контролю є єдиними.

Мета, завдання і джерела інформації ревізії (аудиту) на сільськогосподарських підприємствах наведені на рис. 7.1.

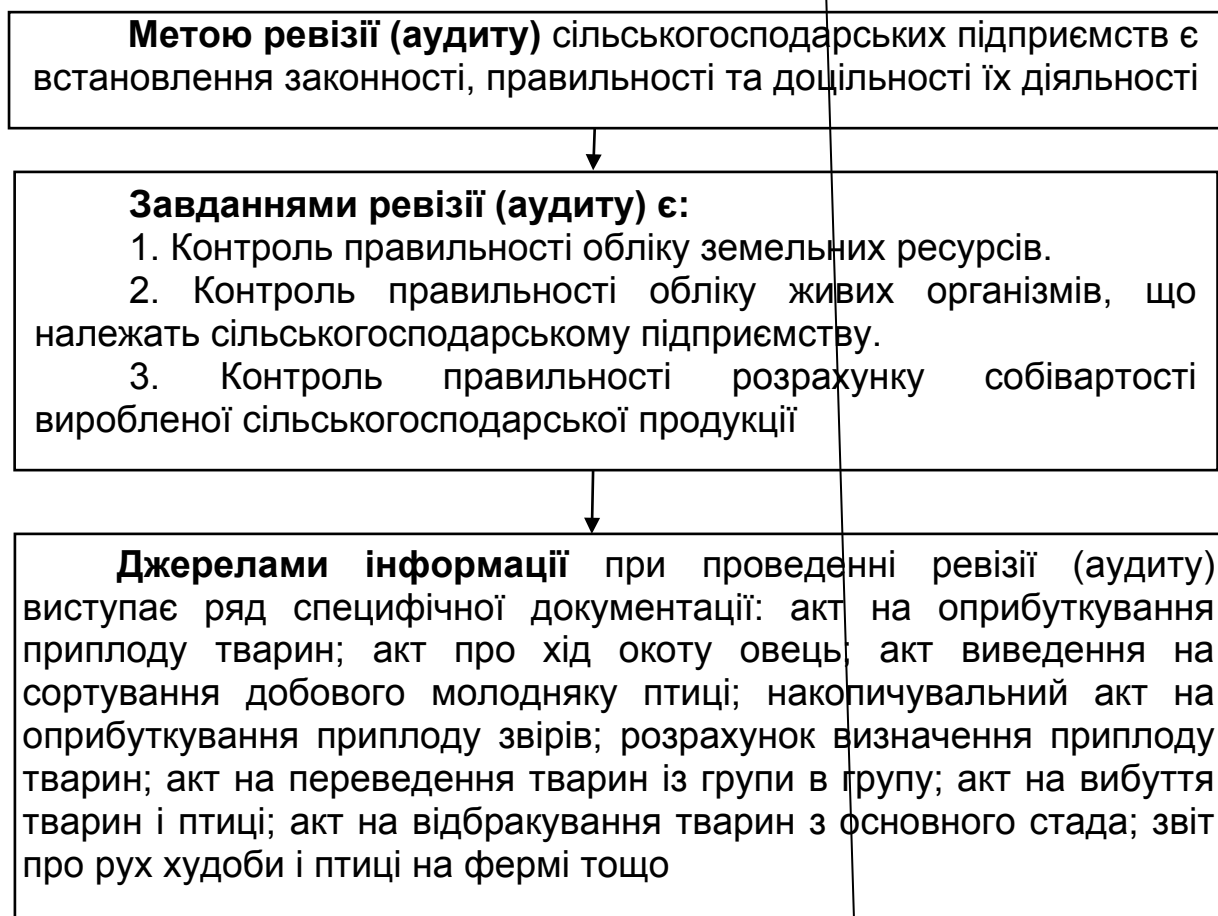


Рис. 7.1. Мета, завдання і джерела інформації ревізії (аудиту) на сільськогосподарських підприємствах

Ревізія (аудит) діяльності сільськогосподарських підприємств здійснюється за такими специфічними **напрямами** перевірки:

**1. Перевірка правильності обліку витрат і виходу продукції у Виробничому звіті.** Виробничий звіт складається за місяць і нарастаючим підсумком з початку року в розрізі об'єктів аналітичного обліку по відповідних статтях витрат. Дані Виробничого звіту по кредиту аналітичних рахунків виробництва в межах структурних підрозділів співставляються зі зведеною відомістю. Підсумки зведеної відомості в розрізі синтетичних рахунків у свою чергу звіряються з Журналом-ордером 10.3 з.-г, а кредитові обороти з Журналу-ордеру – з Головною книгою.

**2. Перевірка обліку витрат предметів праці:** акт на витрачання насіння і посадочного матеріалу (ф.119); акт Про використання мінеральних, органічних і бактерійних добрив отрутохімікатів і гербіцидів (ф. 118); акт на списання виробничого і господарського інвентарю, МБП (ф.126); лімітно-забірна карта на отримання матеріальних цінностей (ф. 117 АПК); накладна (внутрішньогосподарчого значення) (ф. 87) та інші. Дані первинних документів у кінці місяця повинні бути систематизовані у звітах про рух матеріальних цінностей (ф.121).

**3. Перевірка відомості дефектів на ремонт машини (ф.130).** Усі зазначені суми повинні бути підтверджені актами експертиз.

**4. Перевірка обґрунтованості транспортних витрат.** Транспортні витрати відображаються лише на підставі даних шляхних листів вантажного автомобіля (ф. 2 і 4 з), згрупованих в накопичувальній відомості обліку роботи вантажного автотранспорту (ф. 38), шляхних листів трактора (ф. 68).

**5. Перевірка надходження продукції рослинництва.** Під час такої перевірки перевіряються різні первинні документи. До них відносяться: по зернових культурах – реєстр відправки зерна і іншої продукції з поля (ф. 77), путівка на вивіз продукції з поля (ф. 77 а), талони водія (ф. 77 б), комбайнера (ф. 77 в), реєстр приймання зерна і іншої продукції (ф. 78), реєстр приймання зерна вагарем (ф. 78 а), відомість руху зерна і іншої продукції (ф. 80); по картоплі, овочам, плодово-ягідним та іншим культурам – щоденник надходження сільськогосподарської продукції (ф. 81), щоденник надходження продукції закритого ґрунту (ф. 83), щоденник надходження продукції садівництва (ф. 84); по кормових культурах – акт на приймання грубих і соковитих кормів (ф. 92), акти на оприбуткування пасовищних кормів (ф. 93 і 93 а) та інші.

### **7.3. Податковий контроль нарахування та сплати фіксованого сільськогосподарського податку**

На даний час багато сільськогосподарських підприємств є платниками фіксованого сільськогосподарського податку (ФСП).

Згідно зі статтею 1 Закону України "Про фіксований сільськогосподарський податок" – це податок, який не змінюється упродовж року і справляється з одиниці земельної площі [6]. Як правило, сплата даного податку є вигідною для сільськогосподарських підприємств, оскільки замінює сплату більшості податків і зборів: податку на прибуток підприємств, плати за землю, податку з власників транспортних засобів та інших самохідних машин та механізмів, комунального податку, збору за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету, плати за придбання торгового патенту на здійснення торгівельної діяльності, збору за спеціальне водокористування.

Податковий контроль сільськогосподарських підприємств здійснюється за такими **напрямами**:

#### **1. *Перевірка законності сплати ФСП.***

Платниками ФСП є сільськогосподарські підприємства різних організаційно-правових форм, селянські та інші господарства, які займаються виробництвом (вирощуванням), переробкою та збутом сільськогосподарської продукції; рибницькі, рибальські і риболовецькі господарства, які займаються розведенням, вирощуванням та виловом риби у внутрішніх водоймах.

При цьому:

сума, одержана від реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки за попередній звітний (податковий) рік на даних підприємствах, повинна перевищувати 75 % загальної суми валового доходу;

зазначені сільськогосподарські підприємства повинні мати сільгоспугіддя, передані їм у власність, надані в користування або оренду;

зазначені рибницькі, рибальські та риболовецькі господарства повинні мати згадані вище сільгоспугіддя та землі водного фонду.

Платниками фіксованого сільськогосподарського податку не можуть бути суб'єкти господарювання, які:

реалізують інвестиційні або інноваційні проекти у спеціальних економічних зонах, на територіях пріоритетного розвитку із спеціальним режимом інвестиційної діяльності, в умовах технологічних парків;

реалізують інноваційні проекти;  
zareєстровані платниками єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва.

Об'єктом оподаткування ФСП є площа сільськогосподарських угідь або площа земель водного фонду.

**2. Перевірка Податкового розрахунку фіксованого сільськогосподарського податку на предмет правильності застосовуваних ставок.**

Ставка ФСП встановлюється у відсотках до грошової оцінки земель, у тому числі водного фонду:

для ріллі, сінокосів і пасовищ – 0,15 %;

для багаторічних насаджень – 0,09 %;

для земель водного фонду – 0,45 %.

Для платників ФСП, що проводять діяльність у гірських районах і на поліських територіях:

для ріллі, сінокосів і пасовищ – 0,09 %;

для багаторічних насаджень – 0,03 % [18, с. 74].

**3. Перевірка методики розрахунку ФСП:**

**Загальна сума ФСП = ФСП з ріллі + ФСП з сінокосів + ФСП з пасовищ + ФСП з багаторічних насаджень + ФСП з земель водного фонду**

де ФСП з ріллі, з сінокосів, з пасовищ, з багаторічних насаджень, з земель водного фонду розраховується як **площа x грошова оцінка x ставка податку**.

**4. Перевірка правильності розподілу загальної суми ФСП по кварталах:**

1 квартал – 10 %;

2 квартал – 10 %;

3 квартал – 50 %;

4 квартал – 30 % [ 18, С.75].

**5. Перевірка правильності розподілення нарахованих сум податку. В кінці року сума ФСП повинна розподілятися:**

у сільськогосподарських підприємствах – між об'єктами витрат продукції рослинництва пропорційно площі сільськогосподарських угідь, зайнятих відповідними культурами;

у рибницьких, рибальських та риболовецьких господарствах – згідно з площею земель водного фонду, які використовуються такими господарствами для розведення, вирощування та вилову риби у внутрішніх водойомах. При цьому дебетується рахунок 23 в кореспонденції з кредитом рахунку 91.

**6. Перевірка повноти сплати ФСП.** Наприкінці перевірки перевіряється той факт, чи в повному обсязі нараховані суми податку перераховані на відповідний рахунок місцевого бюджету за місцем розташування земельної ділянки

#### **7.4. Типові порушення в діяльності сільськогосподарських підприємств**

У діяльності сільськогосподарських підприємств можна виділити ряд порушень, які з огляду на їх систематичність можна віднести до типових (табл. 7.1).

Таблиця 7.1

##### **Типові порушення в діяльності сільськогосподарських підприємств**

№ п/п	Зміст типового порушення	Наслідки порушення
1	Накази кадрових переміщень та відпусток складаються за довільними формами	Викривлення звітних даних
2	Використання нетипових форм та позначень при веденні табелів обліку робочого часу	Ускладнення підрахунків фонду робочого часу
3	Випадки відсутності підписів керівників та відповідальних осіб у первинних документах	Не налагоджений належним чином первинний облік
4	Неправильний розрахунок облікової та середньооблікової кількості працівників	Викривлення статистичних звітних даних
5	При визначенні показника фонду оплати праці неправильне включення суми нарахованої допомоги по тимчасовій непрацездатності, які не належать до фонду оплати праці	Викривлення статистичних звітних даних помилки при розрахунку показника середньомісячної заробітної плати як усіх, так і штатних працівників
6	При визначенні показника фонду оплати праці неправомірне включення витрат на оплату навчання працівників у ВНЗ	
7	При визначенні показника фонду оплати праці неправомірне включення суми разової матеріальної допомоги	



## **Питання до практичних занять**

- 7.1. Сільськогосподарські підприємства як об'єкт контролю.
- 7.2. Ревізія та аудит на сільськогосподарських підприємствах.
- 7.3. Податковий контроль нарахування та сплати фіксованого сільськогосподарського податку.
- 7.4. Типові порушення в діяльності сільськогосподарських підприємств.

## **Контрольні запитання та завдання для самостійного опрацювання**

### ***Контрольні запитання***

1. Проаналізуйте специфіку функціонування сільськогосподарських підприємств.
2. Наведіть відмінності в обліку сільськогосподарських підприємств.
3. Розкрийте діяльність суб'єктів фінансово-господарського контролю сільськогосподарських підприємств.

### ***Тестові завдання***

1. Які існують специфічні засоби сільськогосподарського виробництва:
  - а) температура, опади, повітря;
  - б) тварини і рослини?
2. Що є метою фінансово-господарського контролю на сільськогосподарських підприємствах?
3. Перерахуйте завдання фінансово-господарського контролю.
4. За який термін складається виробничий звіт:
  - а) тиждень;
  - б) місяць;
  - в) квартал?
5. З яким документом звіряються підсумки зведеної відомості в розрізі синтетичних рахунків:
  - а) журналом-ордером;

- б) головною книгою;
- в) фінансовою звітністю?

6. Чи змінюється ставка сільського фінансового податку упродовж року:

- а) так;
- б) ні?

7. Сума, одержана від реалізації сільської продукції, не повинна перевищувати загальної суми валових доходів:

- а) 35 %;
- б) 80 %;
- в) 75 %.

8. Назвіть підприємства, які не можуть бути платниками ФСП.

9. Яка сума продажу повинна бути нарахована, розподілена та сплачена по кварталам ?

- а) 1 кв. – 10 %;
- 2 кв. – 10 %;
- 3 кв. – 50 %;
- 4 кв. – 30%;
- б) 1 кв. – 20 %;
- 2 кв. – 10 %;
- 3 кв. – 40 %;
- 4 кв. – 30 %?

10. Що таке податковий контроль?

11. Як повинна розподілятися сума ФСП в кінці року:

а) у сільських підприємствах між об'єктами витрат продукції рослинництва пропорційно площі сільських угідь, зайнятих відповідними культурами;

б) у сільських підприємствах згідно з площею земель водного фонду?

12. Сформулюйте мету здійснення податкового контролю за сплатою фіксованого сільськогосподарського податку.

**Відповіді на тестові запитання:** 1б, 2-, 3-, 4б, 5а, 6б, 7в, 8б, 9а, 10-, 11а, 12-.

### **Стереотипні завдання**

#### **Завдання 7.1 (2 ПФ. С.01 ПП.Н.04)**

Підприємством "Корівка" за результатами 2009 року нараховано 978 грн. фіксованого сільськогосподарського податку. Цю суму перераховано чотирма платежами:

- 1 квартал – 70 грн;
- 2 квартал – 308 грн;
- 3 квартал – 90,5 грн;
- 4 квартал – 509, 5 грн.

Прокоментуйте цю ситуацію, обґрунтуйте висновки.

#### **Завдання 7.2 (2.ПФ. С.01.ПП.Н.04)**

Підприємство "Лани України" розраховує суму фіксованого сільськогосподарського податку таким чином: Загальна сума ФСП = ФСП з ріллі + ФСП з сінокосів + ФСП з пасовищ + ФСП з багаторічних насаджень + ФСП з земель водного фонду.

При цьому є така інформація:

- площа ріллі – 12 Га;
- грошова оцінка ріллі – 845 грн/Га;
- площа сінокосів – 45 Га;
- грошова оцінка сінокосів – 124 грн/Га;
- площа пасовищ – 14,8 Га;
- грошова оцінка пасовищ – 401 грн/Га;
- площа багаторічних насаджень – 8 Га;
- грошова оцінка багаторічних насаджень – 1023 грн/Га;
- площа земель водного фонду – 0,5 Га;
- грошова оцінка земель водного фонду – 798 грн/0,1 Га.

При цьому, підприємство сплачує щорічно 786,9 грн фіксованого сільськогосподарського податку. Чи є це правильним?

## **Діагностичні завдання**

### **Завдання 7.3 (1 ПФ. Д.02 ПР.Р.01)**

Складіть акт інвентаризації основних засобів і бухгалтерські проведення. Під час інвентаризації виявлений офісний телефон, що не значиться на балансі і не відображається в підзвіті в матеріально відповідальної особи. Було встановлено, що підприємство одержало телефон як приз при участі в конкурсі. Первісна вартість телефону – 220 грн, передбачений термін використання – 5 років, ліквідаційна вартість прирівняна до нуля. Метод амортизації – прямолінійний. Установлено, що підприємство не понесло жодних витрат, пов'язаних з придбанням даного об'єкта.

### **Завдання 7.4 (3 ПФ. Д.01 ПП. 0.01)**

Проаналізуйте ситуацію, визначте порушення і за необхідності застосуйте штрафні санкції.

Ліміт каси встановлений у розмірі 1000 грн.

01.10 залишок коштів у касі складав 800 грн. З 02.10 по 10.10, за даними Касової книги, щодня в касу оприбутковувалось по 300 грн.

02.10 комбайнеру Іванову І. В. на відрядження з каси підприємства було видано 500 грн. Термін відрядження 03.10 – 05.10. Відзвітувався Іванов 09.10 на суму 400 грн, з яких 100 грн витратив на господарські потреби. У цей же день невитрачені кошти він повернув у касу підприємства. Інкасація зроблена 10.10 на всю суму готівки в касі.

Також перевіркою було встановлено:

1. По відрядженню були надані такі документи:

квиток на проїзд Донецьк-Київ – 50 грн;

квитанція за проживання в готелі – 100 грн;

квитанція за телефонні переговори з містом Донецьк – 20 грн;

квитки на проїзд в електротранспорті м. Києва на суму 30 грн;

довідка з залізничного вокзалу м. Києва про вартість жорсткого плацкарта до м. Донецьк – 28 грн;

чек за покупку запчастин на трактор на 100 грн.

2. Фактично за період з 02.10 по 10.10 підприємством було реалізовано товарів за готівку на суму 5000 грн.

## Евристичні завдання

### Завдання 7.5 (5.ПФ.Е.01.ЗР.Р.01)

На підприємстві "Дарунки природи" виявлено ряд порушень:  
неправильно нараховується амортизація на основні засоби 3 групи;  
систематично лікарняні нараховуються з розрахунку річної заробітної плати;

не було проведено індексацію заробітної плати;

інвентаризація здійснюється без створення інвентаризаційної комісії.

Розробіть механізм усунення та недопущення цих порушень у майбутньому (табл. 7.2).

Таблиця 7.2

Зміст порушення	Винна особа	Причина порушення	Дії щодо усунення	Дії щодо недопущення

### Завдання 7.6 (1 ПФ. Е.02 ПР.Р.01)

Визначте розмір збитків і відобразіть операції в бухгалтерському обліку.

При проведенні інвентаризації на складі виявлені

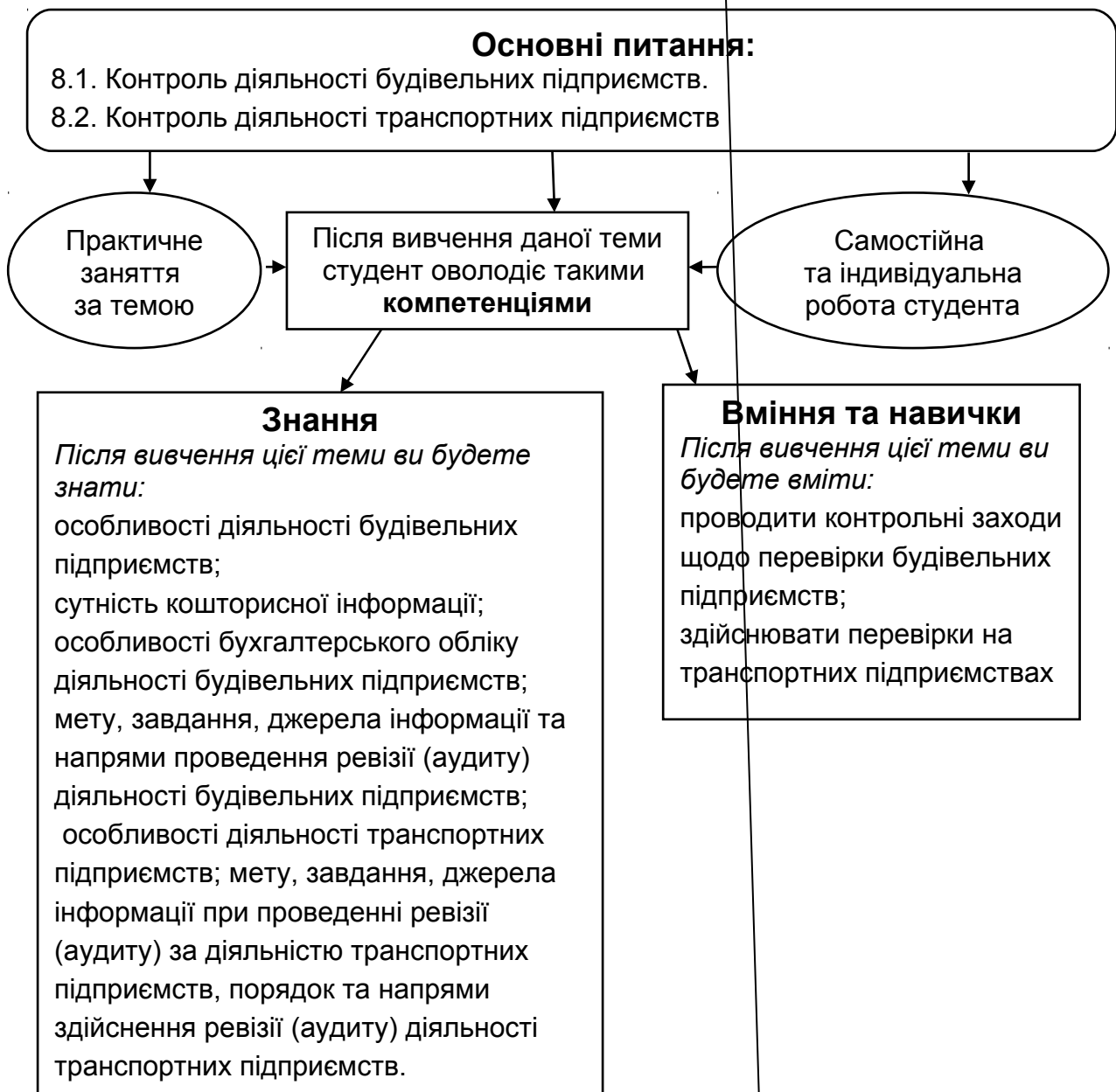
Таблиця 7.3

Найменування товару	Од. вим.	Ціна, грн	Нестача		Надлишок	
			Кількість	Сума	Кількість	Сума
Борошно в/с	Кг	1,30	400	520		
Борошно п/с	Кг	1,30			300	330
Олія рослинна	Бут	3,00	20	60		
Олія соєва	Бут	3,50			20	70

Розмір природного збитку борошна — 10 кг. Винна особа встановлена.

**Література:** [4; 9; 14; 21; 22; 24; 30; 68; 73; 77; 79; 81; 87; 88; 93; 99; 104; 107;].

## 8. Ревізія, аудит та податковий контроль діяльності будівельних та транспортних підприємств



### 8.1. Контроль діяльності будівельних підприємств

*Будівництво* – це спорудження нового об’єкта, реконструкція, розширення, добудова, реставрація і ремонт об’єктів, виконання монтажних робіт.

Суб’єктами будівництва є підприємства, які надають будівельні послуги (загальнобудівельні та спеціалізовані підприємства).

Будівельні підприємства мають певні *особливості* в організації бухгалтерського обліку, а саме:

розрахунок собівартості будівельних послуг, що надаються відбувається на основі технічної та кошторисної документації;

будівельна діяльність підлягає ліцензуванню кожні 5 років;

особливості інвентаризації будівельних матеріалів;

специфіка обліку тимчасових нетитульних споруд тощо [87].

Однією з важливих особливостей обліку в будівельних організаціях є застосування **кошторисної документації**:

*локальні кошториси* (первинні кошторисні документи на окремі види робіт);

*об'єктні кошториси* (об'єднують у своєму складі зведення з локальних кошторисів);

*об'єктні кошторисні розрахунки* (об'єднують у своєму складі зведення з локальних кошторисів і локальних кошторисних розрахунків);

*кошторисні розрахунки на окремі види робіт*;

*зведені кошториси* (складаються на підставі об'єктних кошторисів і об'єктних кошторисних розрахунків на окремі види витрат);

*зведення витрат* (кошторисний документ, що об'єднує зведені кошторисні розрахунки вартості будівництва);

*відомість кошторисної вартості будівництва об'єктів, які входять у пусковий комплекс*;

*розрахунок вартості будівництва на повний розвиток підприємства або споруди*.

Склад кошторисної документації визначається залежно від стадійної проектно-кошторисної документації і складності об'єкта.

У будівельних організаціях залежно від форми їх власності фінансово-господарський контроль може здійснюватись у формі ревізії (на державних підприємствах) або у формі аудиту (на приватних підприємствах).

Слід зауважити, що незалежно від того, у якій формі здійснюється фінансово-господарський контроль на будівельному підприємстві (ревізії чи аудиту), мета, завдання, джерела інформації та інші ознаки здійснення такого контролю є єдиними. Мета, завдання і джерела інформації ревізії (аудиту) на будівельних підприємствах наведені на рис. 8.1.

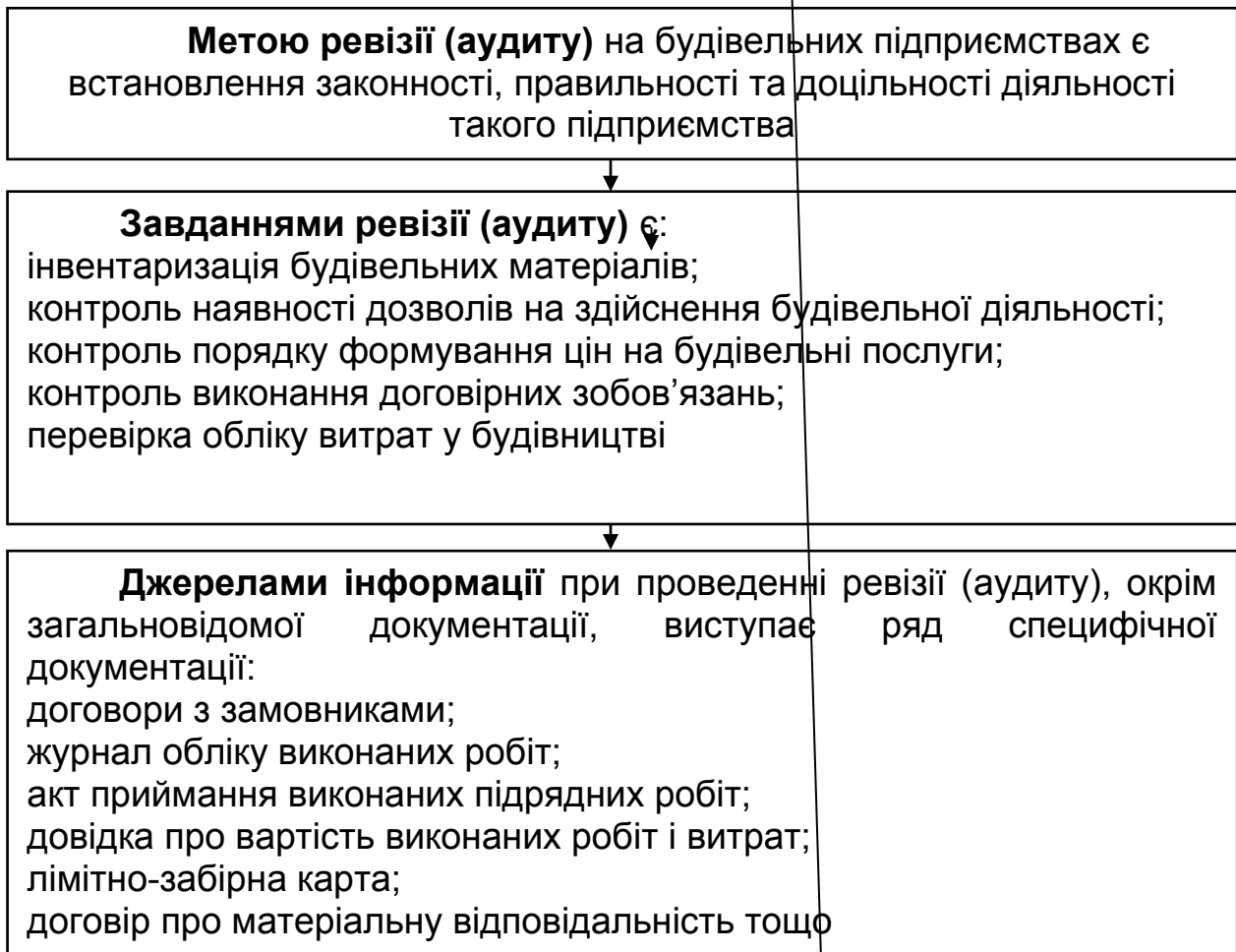


Рис. 8.1. **Мета, завдання і джерела інформації ревізії (аудиту) на будівельних підприємствах**

Ревізія (аудит) на будівельних підприємствах здійснюються за такими **напрямами**:

**1. Перевірка системи ціноутворення.** Система ціноутворення в будівництві базується на нормативно-розрахункових показниках і поточних цінах трудових і матеріально-технічних ресурсів. Тому, перш за все, співставляються фактичні ціни підприємства з нормативами.

**2. Перевірка собівартості та правильності обліку витрат будівельного підприємства.** Собівартість будівельно-монтажних робіт – це витрати будівельної організації, безпосередньо пов'язані з виконанням на свій ризик, власними силами за замовленням підприємств, установ, організацій і громадян. Склад витрат, що формують собівартість робіт, регламентований П(С) БУ 16 "Витрати". Облік витрат по будівельних контрактах регламентується також П(с) БУ 18 "Будівельні контракти" [42].



Однією з відмітних особливостей формування витрат по будівельному контракту є те, що загальновиробничі витрати не діляться на постійні і змінні. І відповідно постійні загальновиробничі витрати не підлягають розподілу на постійні розподілені і постійні нерозподілені.

Уся сума загальновиробничих витрат ділиться між будівельними контрактами, що виконуються підрядною організацією.

Перелік і склад статей калькуляції собівартості робіт встановлюються підприємством. Отже, виробнича собівартість містить виключно виробничі витрати й не містить невиробничих. Невиробничі витрати не включаються в собівартість виконаних робіт і відносяться безпосередньо на фінансовий результат діяльності підрядної організації.

**3. Перевірка об'єму виконаних будівельно-монтажних робіт,** який визначається на підставі інвентаризації шляхом інструментального виміру і підрахунку. Виконані роботи по закінчених частинах конструктивних елементів здаються генеральним підрядчиком замовнику щомісячно пропорційно обміру і кількості в натуральних вимірниках.

**4. Перевірка відпуску матеріалів.** Відпуск матеріалів має здійснюватися в межах попередньо затверджених лімітів. Ліміти відпуску матеріалів на виконання будівельно-монтажних робіт встановлює плановий відділ при складанні проектно-кошторисної документації. Основою лімітів є затверджені у встановленому порядку виробничі норми витрачання матеріалів на одиницю конструктивного елемента або виду робіт з урахуванням організаційно-технологічних заходів, які покладено в основу затвердженого плану зниження вартості будівництва, відображені у технологічній картці. Зміни до лімітів вносяться з дозволу тих осіб, яким надано право їх затвердження. Лімітування видачі матеріалів і дотримання технологічних карток будівництва попереджує створення надмірних запасів та сприяє їх економному використанню.

**5. Інвентаризація будівельних матеріалів.** Особливості проведення інвентаризації будівельних матеріалів полягають у тому, що сипучі будівельні матеріали (щебінь, пісок, цемент) важко виміряти, оскільки їх зберігають насипом на спеціальних майданчиках. Тому перед інвентаризацією матеріально відповідальні особи повинні надати їм певної геометричної форми (паралелепіпеда, конуса).

На будівельних підприємствах, крім того в обов'язковому порядку, здійснюється податковий контроль. *Метою* податкового контролю на будівельних підприємствах є встановлення правильності та законності їх

діяльності в частині дотримання ними вимог чинного податкового законодавства. При здійсненні податкового контролю діяльності будівельних підприємств особливостей немає.

## **8.2. Контроль діяльності транспортних підприємств**

Транспортними підприємствами є підприємства, що надають населенню послуги з транспортних перевезень та супутні ним.

Бухгалтерський облік на транспортних підприємствах має ряд *особливостей*, а саме:

1. Особливістю обліку в транспортних підприємствах є наявність великої ваги в основних засобах рухомого складу – транспорту, навантажувально-розвантажувальних машин, а також необхідність обліку їх технічного стану, необхідності технічного обслуговування та ремонту.

2. Обліковують специфічні запаси: паливо-мастильні матеріали, шини, запасні частини та агрегати. У цьому випадку на перший план виходить правильно організований аналітичний облік цих запасів, а також доцільність відкриття субрахунків третього рівня.

3. Для обліку витрат за господарськими операціями автотранспортних підприємств використовують рахунок 23 "Виробництво". До цього рахунку доцільно відкривати такі субрахунки: транспортування вантажів; перевезення пасажирів; транспортно-експедиційні послуги;

4. На автотранспортних підприємствах відсутнє незавершене виробництво, а всі витрати відносяться на собівартість реалізованих послуг.

5. В АТП в процесі виробничої та фінансової діяльності виконуються такі види господарських операцій: експлуатаційні перевезення пасажирів і вантажів; гаражне обслуговування і зберігання рухомого складу; технічне обслуговування і ремонт автомобілів; транспортно-експедиційне обслуговування підприємств та населення; попутне завантаження транспорту; перевезення нового рухомого складу; утримання та експлуатація транспортних агенств, станцій технічного обслуговування, автовокзалів, депо тощо [ 87, с.108–109].

На транспортних підприємствах залежно від форми їх власності фінансово-господарський контроль може здійснюватись у формі ревізії (на державних підприємствах) або у формі аудиту (на приватних під-

приємствах). Крім того, незалежно від форми власності господарюючого суб'єкта його діяльність підлягає обов'язковому податковому контролю.

Мета, завдання і джерела інформації ревізії (аудиту) на транспортних підприємствах наведені на рис. 8.2.



Рис. 8.2. **Мета, завдання і джерела інформації ревізії (аудиту) на транспортних підприємствах**

Ревізія (аудит) на транспортних підприємствах здійснюється за такими **напрямами**:

**1. Контроль обліку палива,** тому що саме в цій галузі зустрічається найбільша кількість порушень. Облік витрат палива здійснюється на підставі даних дорожніх листів, видається водію кожен робочий день (зміну) за умови здачі водієм листа за минулий день (на більший термін видаються лише у випадках виїзду в інше місто терміном бі-

льше доби). Після закінчення роботи водій здає дорожній лист (з вказівкою даних спідометра і залишків пального в баку автомобіля) при поверненні в гараж. Після обробки дорожнього листа заповнюються картка обліку витрат палива автомобіля і особиста картка водія.

**2. Контроль відповідності фактичної витрати палива встановленим нормам.** Нормативна витрата палива визначається по нормам витрати палива і змащувальних матеріалів для автотранспорту, затверджених наказом Міністерства транспорту України. Норми витрати підвищуються за роботу в зимовий час, у гірській місцевості, на території міста або пов'язану з частими зупинками. Крім того, застосовується такий метод, як контрольний замір.

**3. Контроль собівартості транспортних послуг.** У собівартість включаються фактично витрачені палива, використані для заправки і вантажних, і легкових автомобілів. Сума непідтвердженої документами витрати палива не може бути списана.

До того ж, на транспортних підприємствах в обов'язковому порядку здійснюється податковий контроль. Метою податкового контролю на транспортних підприємствах є встановлення правильності та законності їх діяльності в частині дотримання ними вимог податкового законодавства.

При здійсненні податкового контролю діяльності транспортних підприємств особливостей немає. Перевірка здійснюється за загальноприйнятими принципами.

### **Питання до практичних занять**

- 8.1. Контроль діяльності будівельних підприємств.
- 8.2. Контроль діяльності транспортних підприємств.

### **Контрольні запитання та завдання для самостійного опитування**

#### ***Контрольні запитання***

1. Проаналізуйте специфіку функціонування будівельних та транспортних підприємств.
2. Наведіть відмінності в обліку будівельних та транспортних підприємств.
3. Розкрийте діяльність суб'єктів фінансово-господарського контролю будівельних та транспортних підприємств

## Тестові завдання

1. Спорудження нового об'єкта, реконструкція, розширення, добу-дова, реставрація монтажних робіт – це:
  - а) ремонт;
  - б) будівництво;
  - в) модернізація.
2. Особливістю обліку у будівельних організаціях є застосування:
  - а) планів-графіків;
  - б) кошторисної документації;
  - в) відомості матеріалів.
3. Що являють собою об'єкти кошторису?
4. Кошторисний документ, що об'єднує зведені кошториси роз-рахунку вартості будівництва – це?
  - а) зведені кошториси;
  - б) зведення витрат;
  - в) відомість кошторису.
5. Прямі витрати у вартості будівництва визначаються на підставі:
  - а) кошторисних норм та поточних цін;
  - б) кошторисних норм;
  - в) кошторисних норм та майбутніх цін.
6. Витрати будівельної організації, безпосередньо пов'язані з використанням на свій ризик і власними силами за замовленням під-приємств, установ, орган громадян – це:
  - а) кошторис;
  - б) собівартість будівельно-монтажних робіт;
  - в) собівартість монтажних робіт.
7. Склад витрат, що формують собівартість робіт, регламентований:
  - а) П(с)БУ № 16;
  - б) П(с)БУ № 17;
  - в) П(с)БУ № !).
8. Чи діляться загальновиробничі витрати по будівельному конт-ракту на постійні та змішані:
  - а) так;

- б) ні;
- в) іноді?

9. Вся сума загальновиробничих витрат ділиться між:

- а) будівельниками;
- б) будівельними контрактами;
- в) власниками та інвесторами.

10. Перелік і склад статей калькуляції собівартості робіт встановлюється:

- а) власником;
- б) підприємством;
- в) бухгалтером.

11. Виконані роботи по закінчених частинах конструктивних елементів здаються:

- а) щотижня;
- б) щомісячно;
- в) квартално.

12. Для обліку витрат за господарськими операціями автотранспортних підприємств використовується рахунок:

- а) 46;
- б) 20;
- в) 23.

**Відповіді на тестові запитання:** 1б, 2б, 3-, 4б, 5а, 6б, 7а, 8б, 9б, 10-, 11б, 12в.

### **Стереотипні завдання**

#### **Завдання 8.1 (2 ПФ. С. 01. ПП.Н 05)**

Установіть відповідність фактичних витрат палива нормативним.

10.09 підприємство направило водія у відрядження на автомобілі ГАЗ-2410, видавши в підзвіт 80 грн для придбання бензину А-95 в дорозі.

При виїзді в баку автомашини було 2 л бензину. Зі складу підприємства для виконання рейсу було відпущено 15 л бензину.

Після повернення з відрядження водій надав авансовий звіт, приклавши до нього чек на придбання 25 л бензину марки А-95 на суму 70 грн. Невикористану суму він здав у касу.

Залишок палива в баку по поверненні склав 6 л.

З дорожнього листа встановлено, що легковий автомобіль ГАЗ-2410, який працював у гірській місцевості на висоті 520 м за межами приміської зони на дорозі з бітумомінеральним покриттям, здійснив пробіг 244 км.

### **Завдання 8.2 (2.ПФ. С.01.ПП.Н.05)**

Будівельна організація "Кирпичик" у кошторисній документації визначила загальну суму будівництва жилого будинку по вулиці Гоголя, 78 у розмірі 78 млрд грн на замовлення органів місцевого самоврядування. Але, у зв'язку з подорожчанням будівельних матеріалів суму по факту було підвищено до 91,567 млрд грн. Документально це оформлено не було, але й претензій до будівельного підприємства висунуто також не було. Проаналізуйте ситуацію, обґрунтуйте висновки.

### ***Діагностичні завдання***

### **Завдання 8.3 (1 ПФ. Д.02 ПР.Р.01)**

Виявіть порушення, внесіть зміни і відобразіть операції в обліку.

Водію Мірошниченко Д. Ю. за червень 2009 року нарахована відрядна заробітна плата в розмірі 760 грн премія за якісну роботу в розмірі 25 % зарплати. Бухгалтерія надала розрахунок:

- 1) нарахований дохід:  $760 + 760 \times 25 \% = 950$  грн;
- 2) утримання в Пенсійний фонд і фонди ОДСС:  $950 \times (2 \% + 1 \% + 0,5 \%) = 33,25$  грн;
- 3) податок з доходів:  $(950 - 33,25 - 61,50) \times 13 \% = 111,18$  грн;
- 4) на заробітну плату зроблені нарахування в Пенсійний фонд і фонди ОДСС:  $760 \times (32 \% + 2,9 \% + 1,9 \% + 1 \%) = 287,28$  грн;
- 5) до виплати підлягає:  $950 - 33,25 - 111,18 = 805,57$  грн.

### **Завдання 8.4 (1 ПФ. Д.02 ПР.Р.01)**

Виявіть порушення і застосуйте штрафні санкції.

Була проведена перевірка дотримання термінів використання виданих у підзвіт на господарські потреби сум за лютий 2009 року. Бухгалтерією будівельної організації "Харківбудкомп" був наданий реєстр підзвітних осіб (табл. 8.1).

Таблиця 8.1

<i>П.І.Б. підзвітної особи</i>	<i>Дата видачі в підзвіт</i>	<i>Сума, грн</i>	<i>Дата надання авансового звіту</i>
Іванов А. Д.	05.02.09	459,00	12.02.09
Петров С. В.	07.02.09	129,00	08.02.09
Соколов М. І.	10.02.09	326,00	12.02.09
Васильєва Е. Д.	13.02.09	1298,00	21.02.09
Леонідов А. А.	13.02.09	726,00	28.02.09

### **Евристичні завдання**

#### **Завдання 8.5 (2 ПФ. Е. 01. ПП.Н 05)**

Визначте розмір необґрунтовано пред'явлених витрат.

Будівельно-монтажним управлінням на ремонтні роботи у замовника за актом ф. 2 списані такі витрати:

- заробітна плата малярів-верхолазів (вище 4 м) – 3000 грн/750 м<sup>2</sup>;

- заробітна плата малярів (до 4 м) – 1640 грн/820 м<sup>2</sup>;

- фарба масляна (2 грн/кг.) – 1570 кг;

- нормо-витрати наведені із розрахунку дворазового малярного покриття.

Перевіркою встановлено, що частина робіт була проведена з матеріалу замовника (400 кг фарби БМУ отримало від замовника); загальний обсяг пофарбованих конструкцій складає 1500 м<sup>2</sup>, з них вище 4 м – 500 м<sup>2</sup>. Також проведена експертиза встановила, що роботи виконувалися за технологією одноразового покриття.

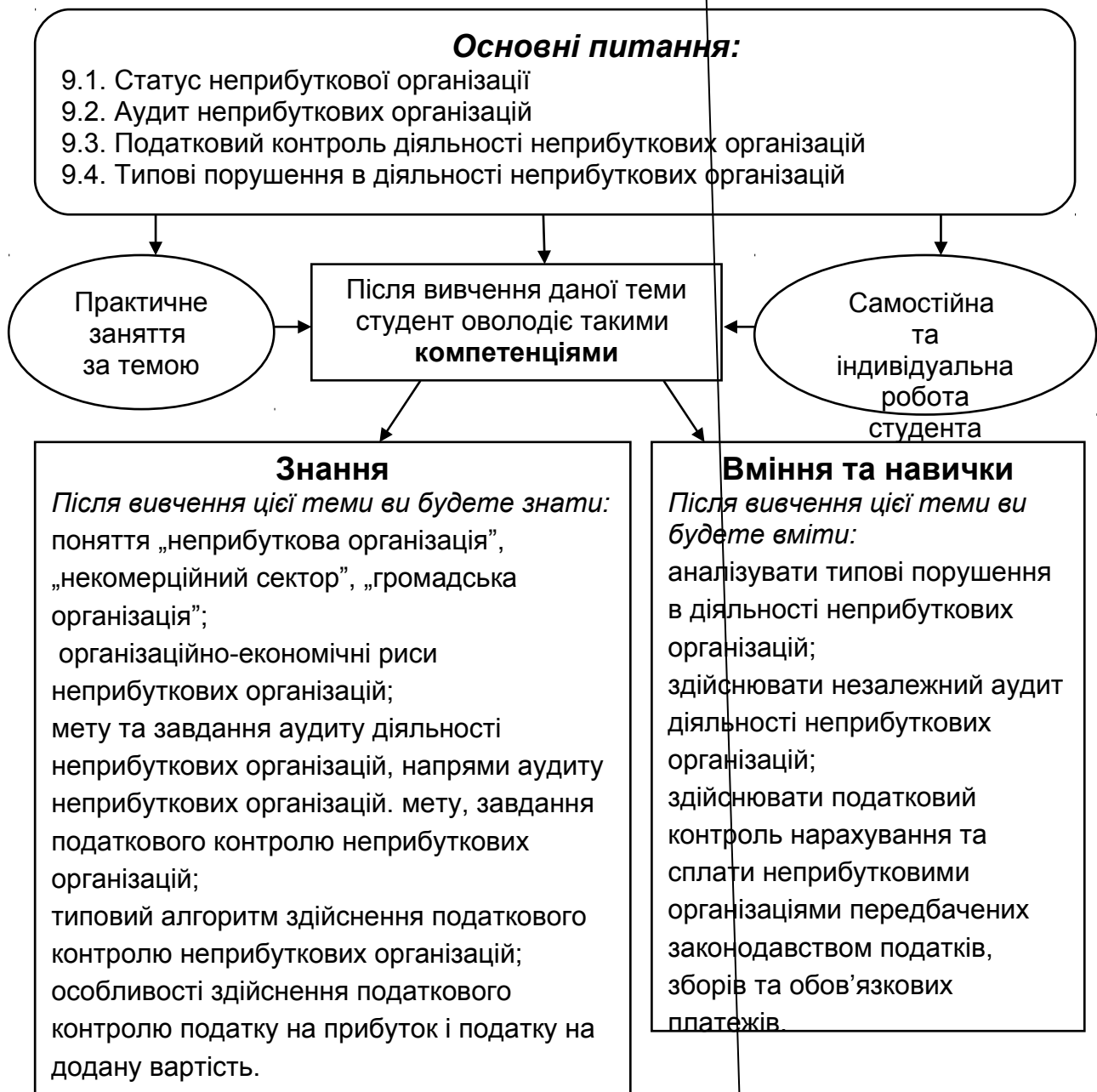
#### **Завдання 8.6 (2 ПФ. Е. 01. ПП.Н 05)**

Водій підприємства "Зелена подорож" Сидоренко О. О. витрачає на службовому автомобілі 15 літрів палива на 100 км. пробігу. Це майже удвічі перевищує норму витрати палива для цієї марки авто. Які процедури може провести аудитор, щоб виявити факт порушення Сидоренко?

**Література:** [4; 9; 14; 18; 19; 27; 28; 39; 40; 42; 43; 45; 87; 88; 104].



## 9. Аудит та податковий контроль діяльності неприбуткових організацій

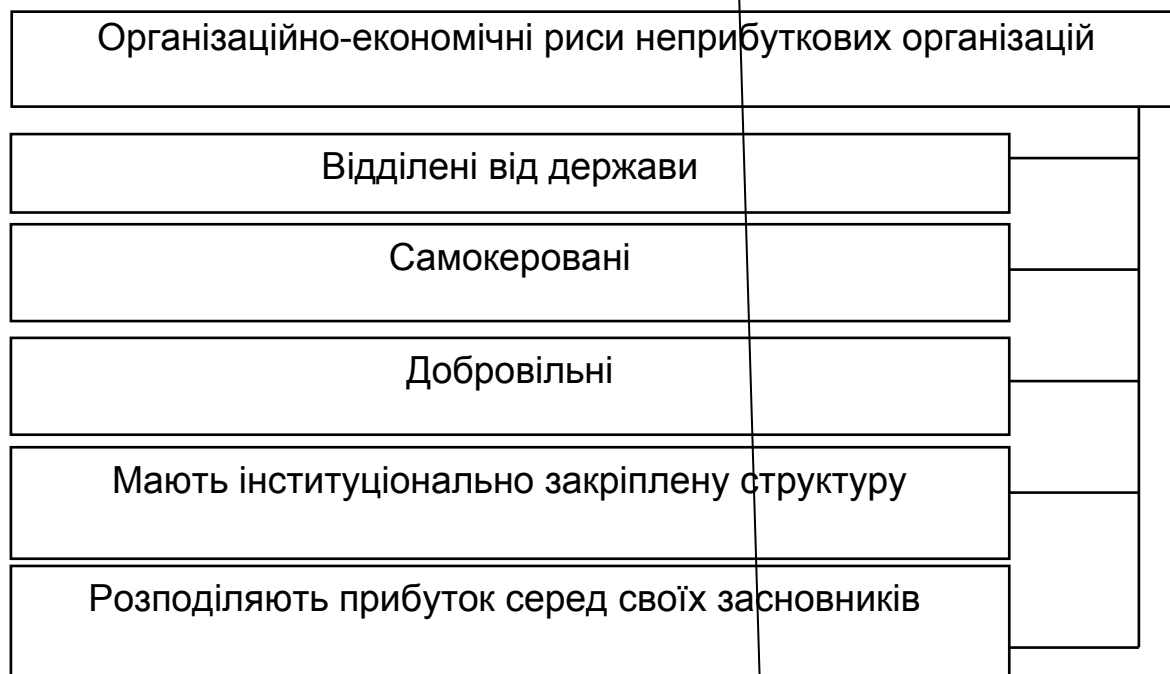


### 9.1. Статус неприбуткової організації

Законом України "Про оподаткування прибутку підприємств" для цілей оподаткування визначені види установ і організацій, що по своїй економіко-правовій сутності мають право на одержання статусу неприбуткових (благодійні організації, творчі союзи, установи утворення, політичні партії, релігійні організації й ін.). Такі організації відповідно до

законів України мають пільги з оподаткування. Неприбуткові організації ще називають некомерційними (НКО).

Усі ці організації характеризуються характерними рисами, які наведено на рис. 9.1.



**Рис. 9.1. Характерні риси неприбуткових організацій**

Саме ці ознаки вважаються базовими характеристиками некомерційного сектору. Некомерційні організації створюються для вирішення соціальних, благодійних, культурних, освітніх, наукових завдань, для охорони здоров'я і природи, захисту прав людини, вирішенню спорів і конфліктів, а також в інших цілях, спрямованих на досягнення суспільного блага.

В останній час в Україні неприбуткові організації набувають значного поширення. При цьому треба звернути увагу на такі позиції, які відображають сутність некомерційного сектору:

- прямі і непрямі внески в глобальну економіку;
- зворотний зв'язок між громадянами та урядом;
- взаємовигідний характер співробітництва комерційного та некомерційного сектору;

надає можливість реалізації в благодійності заможним структурам.

Некомерційний сектор вносить прямі і непрямі внески в глобальну економіку.

Прямі внески зв'язані з тим, що некомерційний сектор – це сфера, що забезпечує зайнятість і самозайнятість населення. З погляду зайнятості за своїми функціями некомерційний сектор багато в чому схожий з малим бізнесом, однак він додатково забезпечує соціально-психологічну підтримку своїх співробітників і добровольців, більш активний у залученні в економічну діяльність соціально уразливої частини населення (інваліди, батьки дітей-інвалідів, безробітні жінки старшого віку і т. п.). НКО купують і створюють товари й послуги, необхідні для їхньої діяльності, стимулюючи тим самим сукупний попит і збільшуючи сукупну пропозицію. При цьому НКО працюють у нішах, що при природному становищі справ на вільному і конкурентному ринку не зацікавили б комерційний сектор, оскільки дають невеликі норми прибутку.

Непрямі внески обумовлені тим, що НКО вносять у соціальну сферу елементи конкуренції. Створюючи конкуренцію державним і муніципальним структурам, НКО збільшують ефективність функціонування системи надання соціальних послуг у цілому. Поліпшення ефективності означає, що для виконання того ж обсягу соціальних функцій з економіки буде вилучена менша кількість ресурсів (тобто з'явиться можливість зниження податкового навантаження), а виходить, більшу кількість ресурсів можна буде інвестувати в забезпечення росту в майбутньому. Діяльність некомерційних організацій допомагає поліпшити показники рівня освіти і здоров'я нації, що, відповідно до сучасних досліджень, збільшує ефективність економіки і забезпечує більш високі темпи економічного зростання. Поліпшуючи соціальний клімат, НКО вносять вклад у забезпечення соціальної і політичної стабільності, що є необхідними умовами економічного розвитку.

НКО займаються захистом прав людини, через механізми суспільної експертизи і контролю сприяють прозорості й ефективності роботи державних служб та судової системи. НКО – каталізатор реалізації механізмів зворотного зв'язку між громадянами й урядом. Це, у свою чергу, сприяє виникненню в громадян почуття патріотизму і відповідальності, формуванню активної життєвої позиції, самоорганізації і самоврядування. Некомерційний сектор розглядається як організаційна основа цивільного суспільства. Засновниками громадських організацій можуть бути громадяни України, громадяни інших держав, особи без громадянства, що досягли 18-літнього віку, а засновниками молодіжних і дитячих організацій – особи, що досягли 15-літнього віку. Членами громадських орган-

ізацій, крім молодіжної і дитячих, можуть бути особи, що досягли 14-літнього віку, вік членів молодіжних і дитячих громадських організацій визначається їх статутами в межах, установлених законами України.

Слід зазначити, що загальна схема організації бухгалтерського обліку неприбуткових організацій значно відрізняється від загальноприйнятої схеми у звичайних підприємницьких структурах [ 92, с. 62].

Загальна схема бухгалтерського обліку підприємницької організації:  
**Доходи – витрати = прибуток (мета діяльності).**

Загальна схема бухгалтерського обліку неприбуткової організації:  
**Доходи = витрати – соціальний ефект (мета діяльності).**

## 9.2. Аудит неприбуткових організацій

Фінансово-господарський контроль у неприбуткових організаціях здійснюється у формі аудиту, необхідність проведення якого зумовлюється рядом чинників, наведених на рис. 9.2.

- некомерційні організації користуються послугами аудиторських організацій для ініціативного аудиту з метою установити правильність постановки бухгалтерського обліку, оптимізації оподаткування, для складання бюджету проектів, консультування по податкових і інших питаннях;
- деякі грантодавці вимагають підтвердження бухгалтерської (фінансової) звітності тих некомерційних організацій, що одержали від них гранти, як правило, це стосується закордонних грантодавців;
- аудит допомагає виявити ефективність структури керування в неприбутковій організації з метою її оптимізації й удосконалювання по напрямках;
- аудит у неприбуткових організаціях виявляє шляхи оптимізації і зниження витрат, а так само сприяє пошуку альтернативних джерел фінансування, тобто підвищення доходів

Рис. 9.2. Чинники, що зумовлюють необхідність проведення аудиту в неприбуткових організаціях

*Мета аудиту неприбуткової організації* – досягнення розуміння кола статутної діяльності неприбуткової організації, планування перевірки, включаючи розрахунки істотності помилок, оцінка аудиторського ризику і застосування процедур експрес-аналізу, порядок проведення аудиту видаткової і дохідної частини бюджету, оцінка правильності ведення обліку майна та розрахунків, у тому числі з податковими органами.

Завданням аудиту неприбуткових організацій є робота зі статутними документами і бюджетом некомерційної організації. Загальна схема аудиту неприбуткових організацій наведена на рис. 9.3.



Рис.9.3. **Схема аудиту неприбуткових організацій**

Аудит неприбуткових організацій здійснюється за наступними напрямками:

**1. Аудит кошторисів неприбуткових організацій.** Основною особливістю ведення фінансово-господарської діяльності неприбуткових організацій є те, що згідно з чинним законодавством неприбуткові організації здійснюють витрати в межах затверджених кошторисів. Кошториси неприбуткової організації умовно можна розділити на два види: кошториси витрат на зміст неприбуткової організації; кошториси на проведення певних заходів, програм, проектів.

Спеціальних нормативно-правових документів, що регламентують порядок і процедуру складання кошторисів в неприбуткових організаціях, на сьогодні поки не існує. Кожна неприбуткова організація, виходячи з особливостей виду діяльності, яким вона займається, складає кошторис доходів і витрат, зважаючи на специфіку їх надходження та витрачання.

Перед складанням кошторису неприбутковою організацією проводиться аналіз надходження передбачуваних доходів і попередніх витрат за такими основними ознаками: види доходів і витрат; суми доходів і витрат; терміни надходження доходів і здійснення витрат.

При складанні кошторису неприбуткова організація може скористатися одним з трьох методів.

**Метод 1.** При цьому методі визначається сума доходів і вже з суми доходів плануються витрати неприбуткової організації. Наприклад, неприбуткова організація одержує грант на проведення досліджень у рамках діяльності неприбуткової організації.

**Метод 2.** При цьому методі визначається сума фактичних витрат, які необхідно здійснити для змісту неприбуткової організації або проведення конкретного заходу, потім плануються джерела, суми і терміни надходження доходів.

Застосування цього методу є можливим тоді, коли у неприбуткової організації немає постійного джерела доходів. Це може бути добродійна організація, що здійснює свою діяльність за рахунок добродійної допомоги і пожертвувань. Також цей метод можна використовувати для здійснення деяких проектів.

*Наприклад,* добродійна організація оплачує навчання трьох талановитих дітей-сиріт, при цьому сума витрат у вигляді платні за навчання відома наперед. Для реалізації даного проекту добродійна організація проводить добродійний аукціон в цілях отримання необхідної суми.

**Метод 3.** Комбінований метод, при якому неприбуткова організація планує витрати і доходи. При цьому частина доходів і витрат неприбуткової організації є постійною. Даний метод можуть застосовувати організації, що мають як постійні доходи у вигляді членських внесків, так і інші, менш прогнозовані, джерела у вигляді різних видів фінансової допомоги. Найчастіше на практиці при складанні кошторису доходів і витрат використовується комбінований метод.

Кошторис доходів і витрат неприбуткової організації, як і будь-який інший кошторис організації, звичайно складається в певній послідовності з поступовим переходом від дрібніших елементів до крупних.

Однією з особливостей складання кошторису є те, що доходи і витрати в кошторисі відображаються по касовому методу, тобто фактично одержані доходи і фактично понесені витрати, а не нараховані, як у бухобліку. Так, у кошторисі безкоштовно одержані основні кошти

відображаються у вигляді доходу в тому місяці, у якому відбулося отримання основних коштів, а витрати, пов'язані з їх отриманням, відображаються в цьому ж періоді.

Після складання і затвердження кошторису в наступному періоді або після проведення запланованого проекту проводиться аналіз фактичних сум понесених доходів і витрат на підставі даних бухгалтерського обліку, а також аналіз відхилень.

Однією з особливостей складання кошторису є те, що доходи і витрати в кошторисі відображаються по касовому методу, тобто фактично одержані доходи і фактично понесені витрати, а не нараховані, як в бухгалтерському обліку. Так, в кошторисі безкоштовно одержані основні кошти відображаються у вигляді доходу у тому місяці, в якому відбулося отримання основних коштів, а витрати, пов'язані з їх отриманням, відображаються в цьому ж періоді.

Розмір витрат на зміст добродійної організації не може перевищувати 20 % кошторису такої організації в поточному році.

**2. Аудит того, щоб неприбуткова організація була зареєстрована не тільки в Єдиному державному реєстрі як юридична особа, а ще й у Реєстрі неприбуткових організацій.** Особливістю є присвоєння коду неприбутковості для таких організацій залежно від видів діяльності, які вона здійснює. Існують особливості при отриманні доходів неприбутковими організаціями. Оскільки для неприбуткових організацій поняття прибутку не існує, то під доходом у даному випадку розуміють усі цільові та нецільові кошти, які отримує організація для здійснення своєї основної діяльності, що засвідчена статутом.

**3. Аудит установчих документів.** Перевірка установчих документів являє собою початковий етап при проведенні аудиту будь-якої організації, оскільки вони є основними документами, що відображають особливості її діяльності. Розуміння діяльності, засноване на аналізі установчих документів, допомагає усвідомити економічну політику некомерційної організації, проведену нею облікову політику, ідентифікувати господарські операції, проведені некомерційною організацією, а також визначити правильність застосування нормативно-правових документів, що регулюють її діяльність.

Основний установчий документ більшості некомерційних організацій – устав. Він є строго індивідуальним і залежить від виду організації. У ньому знаходиться висвітлення різноманіття видів діяльності організації.

Для некомерційних організацій устав має особливе значення, оскільки даний вид організацій має спеціальну правоздатність, яка полягає в тому, що діяльність некомерційної організації повинна бути спрямована на досягнення основної мети, відбитої в установчих документах.

У зв'язку з цим однією з основних цілей аудиту некомерційних організацій є зіставлення напрямків діяльності організації, принципів формування і використання її майна з цілями і завданнями, визначеними статутом.

**4. Аудит доходів.** При отриманні доходу важливим є те, що аудит можна поділити на аудит цільових та нецільових доходів. При цьому особливістю цільових отриманих коштів є контроль грантів – специфічного виду отримання доходу, характерному саме для неприбуткових організацій. Основним тут є перевірка правильності оформлення договору між грантодавцем і організацією та дійсне зіставлення використані кошти саме на ту діяльність, яка була передбачена грантом, а також відповідає статуту організації.

Усі грошові кошти і майно, які поступають неприбутковим організаціям, можна підрозділити на цільові і нецільові.

Цільовими вважаються засоби і майно, що поступає для використання в конкретних цілях, тобто для проведення чітко певних заходів і програм.

Як правило, цілі, на які повинні використовуватися такі засоби або майно, указуються в статуті неприбуткової організації – одержувача засобів чи ж їх визначає особа, яка ці засоби надає.

Цільові засоби можуть поступати неприбутковим організаціям як субсидії, асигнування з бюджету і позабюджетних фондів, цільові внески фізичних і юридичних осіб і т. і.

Таким чином, якщо статутом неприбуткової організації передбачено витрачання засобів, що поступили, тільки на конкретні потреби або таку умову висунуто особою, яка надала ці засоби, використовувати їх на інші цілі (для фінансування інших програм або заходів) не можна, оскільки це вважатиметься нецільовим їх використанням.

Проте небагато законодавчих актів, регулюючих діяльність неприбуткових організацій, передбачають відповідальність за нецільове використання засобів, що поступили.

Законодавством встановлено, що якщо майно і засоби були передані добродійній організації на конкретні цілі, то вона повинна в обов'яз-



ковому порядку надати благодійнику звіт про їх використання. Проте відповідальність за непредставлення такого звіту або використання вказаних засобів не за цільовим призначенням даним Законом не передбачена.

Контроль за цільовим використанням добродійної допомоги у вигляді товарів, робіт, послуг здійснюють місцеві органи виконавчої влади і органи податкової служби.

У той же час за використання засобів, що поступили від благодійника, не на ті цілі, які він вказав, неприбуткова організація може нести договірну відповідальність. Адже отримання коштів від благодійника – це не що інше, як укладення договору пожертвування (ч. 2 ст. 729 ЦК). І якщо пожертвування використовується не за призначенням, благодійник має право вимагати розірвання такого договору (ч. 3 ст. 730 ЦК). У цьому випадку організація зобов'язана повернути засоби, одержані від благодійника (ч. 5 ст. 727 ЦК). Крім того, в договорі, підписаному між благодійником і неприбутковою організацією, може бути передбачена сплата штрафних санкцій за нецільове використання засобів, одержаних за договором.

Використання гуманітарної допомоги не за цільовим призначенням спричиняє за собою кримінальну й адміністративну відповідальність згідно з діючим законодавством.

Товари (предмети) гуманітарної допомоги, які продаються за грошові кошти або за інші види компенсації та виручка за такий продаж, конфіскуються у встановленому законодавством порядку.

Єдиним покаранням, передбаченим для одержувачів гуманітарної допомоги, що допустили вказані порушення, може бути виключення з Реєстру одержувачів гуманітарної допомоги на підставі рішення Комісії із питань гуманітарної допомоги при Кабінеті міністрів України. А значить, одержувати гуманітарну допомогу вони не зможуть.

Контроль за використанням гуманітарної допомоги за цільовим призначенням здійснюють відповідні комісії із питань гуманітарної допомоги при Кабінеті Міністрів України і органах державної податкової служби. Залежно від розміру засобів, витрачених не за цільовим призначенням, встановлюється адміністративна або кримінальна відповідальність.

**5. Аудит видатків** неприбуткової організації здійснюється в розрізі напрямів, зазначених на рис. 9.2. При цьому перевіряється звітність

неприбуткової організації в розрізі даних, що підтверджують витрати неприбуткової організації за звітний період.

### **9.3. Податковий контроль неприбуткових організацій**

Неприбуткові організації підлягають обов'язковому податковому контролю. При цьому існують певні особливості при здійсненні податкового контролю нарахування та сплати двох основних податків.

#### *Податок на додану вартість.*

Питання обкладення ПДВ регулюються вимогами законодавства. Тобто у разі здійснення неприбутковою організацією операцій, оподаткувань, останній необхідно почати стежити за об'ємом таких операцій. Якщо їх об'єм не перевищує 3600 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (61200 гривень) упродовж будь-якого періоду з останніх дванадцяти календарних місяців, така організація може не реєструватися платником ПДВ. Як тільки таке перевищення відбудеться, організація повинна реєструватися платником ПДВ у встановленому законом порядку. Надалі така організація розглядається податковими органами як повноцінний платник податків.

*Приклад.* Територіальний центр обслуговування пенсіонерів і інвалідів, створений рішенням Ізюмської ради народних депутатів (Харківська область).

Функції територіального центру – виявлення самотніх і непрацездатних громадян і обстеження їх матеріально-побутових умов, визначення потреби в матеріальній, соціально-побутовій і меддопомозі.

Територіальний центр обслуговування пенсіонерів і інвалідів за I півріччя 2006 року одержав доходи у розмірі 61000 гривень. Даний центр не реєструється як платник ПДВ.

Так, при розгляді операцій, оподаткувань, такими неприбутковими організаціями признається за ними право на отримання податкового кредиту по ПДВ. Але при цьому відзначає, що податковий кредит має складатися з сум ПДВ на товари (або основні фонди), витрати, на придбання яких можуть відноситися до категорії валових витрат або повинні підлягати амортизації. У разі часткового використання в операціях, оподаткувань придбаного майна (товарів), сума податкового кредиту підлягає відповідному коректуванню пропорційно використаній частці.

Заслуговує уваги також тлумачення податковою адміністрацією терміну "добродійна допомога". Діяльність добродійної діяльності спрямована на поліпшення матеріального становища одержувачів добродійної допомоги, сприяння соціальній реабілітації малозабезпечених, безробітних інвалідів, інших осіб, що потребують опіки, а також надання допомоги особам, які із-за своїх фізичних або інших недоліків обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів; надання допомоги громадянам, які постраждали унаслідок стихійної бід, екологічних, технологічних, техногенних і інших катастроф в результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам репресій, біженцям.

Добродійні організації організують збір добродійних пожертввань і внесків від фізичних і юридичних осіб України, іноземних держав і міжнародних організацій як у вигляді грошових коштів, так і у вигляді майна.

За рахунок вказаних засобів добродійні організації проводять культурно-просвітницьку" роботу (організують виставки, фестивалі, творчі вечори, концерти, виставки, лекції, створюють культурно-просвітницькі організації і творчі колективи); проводять наукові конференції, семінари й інші науково-освітні заходи, тобто здійснюють фінансово-господарську діяльність.

Благодійні організації є платниками податку на додану вартість. При цьому сума податку, сплачена у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг), вартість яких відноситься до складу валових витрат і основних фондів або нематеріальних активів, що підлягають амортизації, включається до складу податкового кредиту в тому звітному періоді, в якому була здійснена сплата.

Що стосується питання сплати податку на додану вартість по товарах (роботам, послугам), одержаних як добродійна допомога, то передбачено звільнення від обкладення податком на додану вартість операцій але наданню добродійної допомоги, а саме безкоштовна передача товарів (робіт, послуг) особам, з метою їх безпосереднього використання в добродійних цілях, а також операції по безкоштовній передачі таких товарів (робіт, послуг) одержувачам (суб'єктам) добродійної допомоги відповідно до законодавства України.

Під безкоштовною передачею слід розуміти надання товарів (робіт, послуг) одержувачем добродійної допомоги без будь-якої грошової, матеріальної або інших видів компенсацій добродійної організації такими

одержувачами або іншими особами, пов'язаними з ними. Порушення цього правила прирівнюється до умисного ухилення від оподаткування.

Що стосується можливості отримання податкового кредиту, то оскільки датою виникнення права на податковий кредит є дата списання засобів з банківського рахунку платника податків в оплату товарів (робіт, послуг), при безкоштовному отриманні товарів (робіт, послуг) право на податковий кредит не виникає. Не підлягають звільненню від оподаткування ПДВ операції за поданням добродійної допомоги у вигляді товарів (робіт, послуг), оподатковуваних акцизним збором, цінних паперів, нематеріальних активів і товарів (робіт, послуг), призначених для використання в підприємницькій діяльності, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України.

Для цілей оподаткування добродійна допомога ділиться на цільову і нецільову. Цільовою є добродійна допомога, яка надається під певні умови і напрями її витрачання, а нецільовий – яка надається без установлення таких умов або напрямів.

Тому не підлягає оподаткуванню добродійна і гуманітарна допомога у разі надходження на певних умовах та за напрями її витрачання. Тобто, якщо неприбуткова організація має можливість відстежити її витрачання і підтвердити це відповідними документами, то об'єкт оподаткування не виникає. Інакше така неприбуткова організація "перетворюється" на податкового агента щодо об'єкта оподаткування (доходів фізичної особи) зі всіма наслідками такого статусу.

#### *Податок на прибуток*

Для неприбуткових організацій, віднесених умовно до безповоротної фінансової допомоги, звільняються від оподаткування.

Безоплатно наданими товарами (роботами, послугами) вважаються:

- товари, що надаються платником податку згідно з угодами дарування, іншими договорами, які не передбачають грошовою або іншої компенсації вартості таких матеріальних цінностей і нематеріальних активів або їх повернення або без укладення таких угод;
- роботи і послуги, які надаються платником податку без вимоги про компенсацію їх вартості;
- товари, передані юридичній або фізичній особі на відповідальне зберігання і використані ним у його виробничому або господарському обороті.

До основної діяльності не відносяться операції з продажу товарів (робіт, послуг) неприбутковими організаціями, особами, які не є засновниками, учасниками або членами таких неприбуткових організацій.

(0001) – органи державної влади України. Органи законодавчої, виконавчої і судової влади здійснюють свої повноваження згідно з Конституцією і відповідно до законів України.

(0002) – установи, організації, створені органами державної влади України, які містяться за рахунок засобів відповідних бюджетів.

(0003) – органи місцевого самоврядування.

(0004) – установи, організації, створені органами місцевого самоврядування, які за рахунок засобів відповідних бюджетів.

(0009) – пенсійні фонди.

(0010) – кредитні союзи.

Що стосується платних послуг, які можуть надаватися державними установами охорони здоров'я, освіти, архівними установами, загсами відповідно до затверджених Кабінетом Міністрів України переліками, то ці послуги не є державними, підлягають оподаткуванню, а доходи від їх надання прямують до відповідних бюджетів або (у разі недостатнього фінансування) використовуються виключно на фінансування витрат по кошторису на зміст цих установ відповідно до нормативів, установлених Кабінетом Міністрів України.

#### **9.4. Типові порушення в діяльності неприбуткових організацій**

Типовими порушеннями в діяльності неприбуткових організацій є:

1) невідповідність діяльності некомерційної організації засновницьким документам – статуту;

2) реєстрація організації тільки в Єдиному державному реєстрі, крім цього вона повинна бути зареєстрована в Реєстрі неприбуткових організацій;

3) неправильне оформлення договору між грантодавцем і організацією;

4) використання засобів, одержаних від грантодавця на діяльність, яка не вказана в договорі;

5) використання засобів, одержаних від грантодавця на діяльність, яка не вказана в статуті;

6) цільові засоби були використані на основну діяльність не в тому розмірі, в якому вони були одержані;

7) проведення незаконних операцій, які можна віднести до комерційної діяльності.

### **Питання до практичних занять**

9.1. Статус неприбуткової організації.

9.2. Аудит неприбуткових організацій.

9.3. Податковий контроль діяльності неприбуткових організацій.

9.4. Типові порушення в діяльності неприбуткових організацій.

### **Контрольні запитання та завдання для самостійного опрацювання**

#### ***Контрольні запитання***

1. Проаналізуйте специфіку функціонування неприбуткових організацій.

2. Наведіть відмінності в обліку неприбуткових організацій.

3. Розкрийте діяльність суб'єктів фінансово-господарського контролю неприбуткових організацій

#### ***Тестові завдання***

1. Які організації відповідно до законів України мають пільги з оподаткування:

- а) комерційні організації;
- б) неурядові організації;
- в) урядові організації;
- г) некомерційні організації?

2. Які організаційно-економічні риси характеризують неприбуткові організації:

- а) автономні;
- б) незалежні;
- в) самокеровані;
- г) добровільні?

3. Які позиції відображає сутність некомерційного сектору:
- а) прямі внески в глобальну економіку;
  - б) непрямі внески в глобальну економіку;
  - в) взаємовигідний характер співробітництва комерційного і урядового секторів;
  - г) взаємовигідний характер співробітництва некомерційного і неурядового секторів?
4. Некомерційний сектор розглядається як:
- а) соціальна основа цивільного суспільства;
  - б) організаційна основа цивільного суспільства;
  - в) культурна основа цивільного суспільства.
5. Які громадяни можуть бути засновниками громадських організацій:
- а) громадяни України;
  - б) громадяни інших держав;
  - в) особи без громадянства з 21 року?
6. Хто має право стати членом громадських організацій:
- а) молодіжні організації;
  - б) громадяни, що досягли 14 річного віку;
  - в) пенсійні організації?
7. Основний установчий документ більшості некомерційних організацій – це:
- а) звіт про фінансові результати;
  - б) баланс;
  - в) устав.
8. Чи існують особливості при отриманні доходів неприбутковими організаціями?
9. Контроль неприбуткових організацій включає:
- а) контроль доходів неприбуткової організації;
  - б) контроль позичок неприбуткової організації;
  - в) контроль принципів формування і використання майна.

10. Які підрозділи включає в себе контроль видатків неприбуткових організацій:

- а) заробітна плата;
- б) оподаткування;
- в) надходження грантів;
- г) благодійна допомога?

11. Неприбуткова організація характеризується:

- а) автономністю;
- б) самостійністю;
- в) незалежністю.

12. Громадська організація створюється для задоволення і захисту:

- а) економічних і творчих інтересів;
- б) економічних і культурних інтересів;
- в) економічних і господарських інтересів.

**Відповіді на тестові запитання:** 1б, г, 2в, г, 3а, б, 4б, 5а, б, 6б, 7в, 8-, 9а, 10а, б, 11б, 12а.

### ***Стереотипні завдання***

#### **Завдання 9.1 (1 ПФ. С.02 ПР.Р.01)**

Під час інвентаризації релігійного об'єднання "Постаті в червоному" була встановлена нестача комп'ютера. Первісна вартість – 10430 грн, знос – 14 %, індекс інфляції – 1,064. Винна особа встановлена і відшкодовано збиток у повному обсязі. Поясніть порушення, складіть бухгалтерські проведення.

### ***Діагностичні завдання***

#### **Завдання 9.2 (1 ПФ. Д.02 ПР.Р.01)**

Виявіть порушення, розрахуйте за необхідністю штрафні санкції, відобразіть операції в бухгалтерському обліку. У лютому 2009 року громадським об'єднанням "Чисте місто" були видані в підзвіт такі суми:

- Гайворонський О. М. – 308 грн на відрядження терміном на 7 днів (18 – 24.02.09);



- Пескова О. В. – 550 грн на господарські потреби (19.02.09);

- Гусенко В. О. – 285 грн на господарські потреби (19.02.09);

Гайворонський О. М. подав звіт 26.02.09 на 247 грн з усіма підтверджувальними документами, невикористану суму в той же день було повернуто до каси підприємства.

Пескова О. В. подала звіт про використані кошти 20.02.09 на суму 485 грн невикористану суму Білий С.Ю. повернув до каси 27.02.09.

Гусенко В. О. подав звіт про використані кошти 20.02.09 на суму 150 грн невикористану суму було повернуто в касу підприємства 05.03.09.

### **Завдання 9.3 (4 ПФ.Д.01 ПР.Р.01)**

Необхідно визначити розмір збитку і відбити операції в бухгалтерському обліку. Під час інвентаризації політичної партії "Партія Цветкова" за фактом розкрадання виявлена нестача на суму 5500 грн, у тому числі:

а) газети, призначені для продажу, — 2000 грн;

б) листівки — 1200 грн;

в) паливо службових автомобілей — 200 грн;

г) прапори — 1700 грн;

д) напівфабрикати лозунгів — 100 грн;

е) МШП з первісною вартістю 300 грн, на які нарахований знос 100 %.

Надлишків матеріальних цінностей не встановлено. Втрат від псування цінностей не виявлено. Винна особа не встановлена.

### ***Евристичні завдання***

### **Завдання 9.4 (2 ПФ. Е.01 ПП.Н.06)**

Надано фрагмент Звіту про використані кошти громадською організацією "Все краще – жінкам":

Проаналізуйте становище громадської організації "Все краще – жінкам".

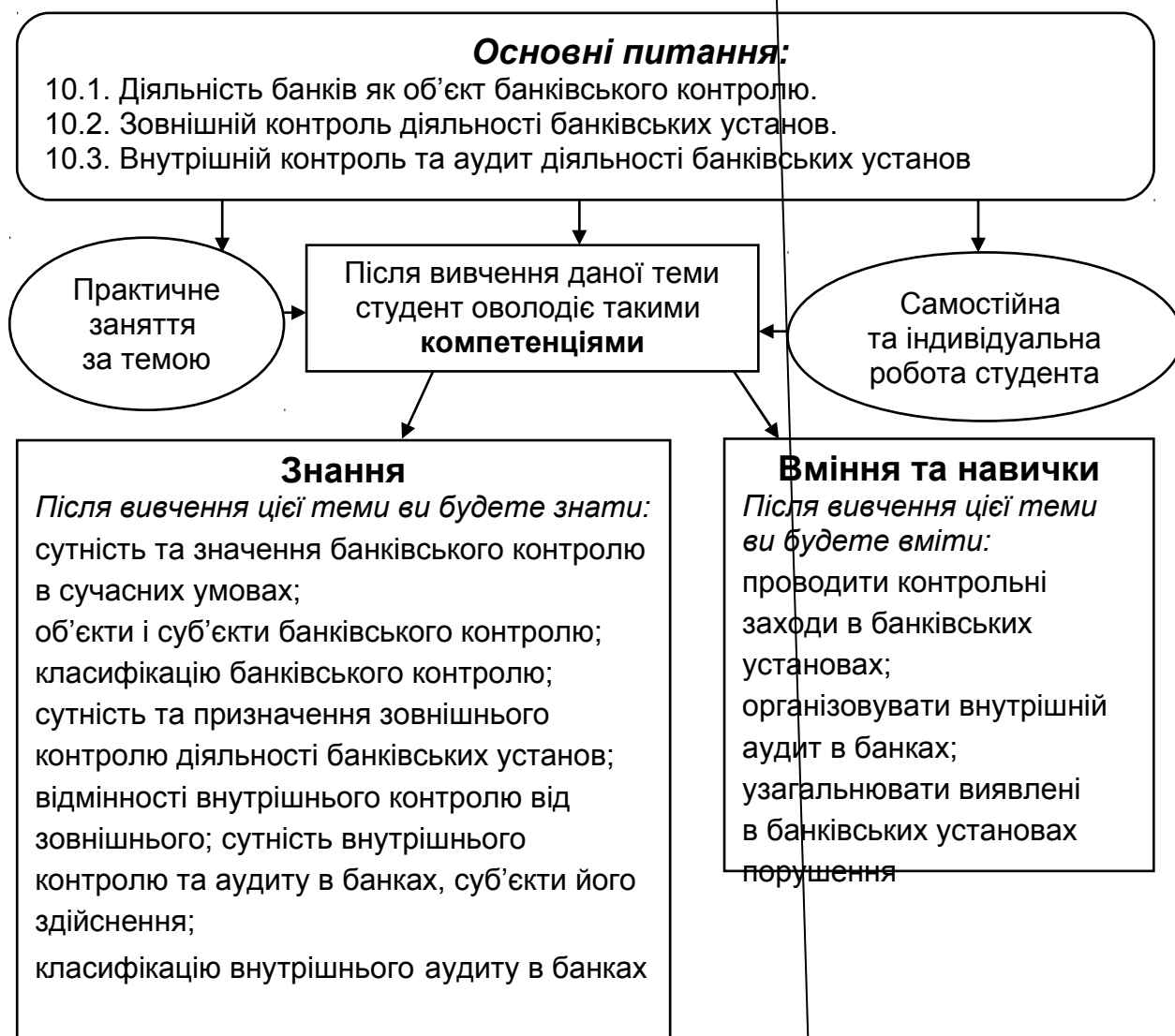
№ п/п	I. Доходи неприбуткової організації (установи)	Код рядка	За звітний квартал	Наростаючим підсумком з початку року
1	Сума одержаної безповоротної фінансової допомоги або безоплатних надходжень			
1.1	у вигляді коштів	1		
1.2	у вигляді майна	2		
2	Сума одержаних добровільних пожертвувань			
2.1	у вигляді коштів	3		49,6
2.2	у вигляді майна	4		
3	Пасивні доходи			
3.1	Дивіденди	5		
3.2	Відсотки	6		458,2
3.3	Роялті	7		
5	Доходи від надання державних послуг	11		421,02
6	Доходи у вигляді активів, отриманих від інших неприбуткових організацій	12		
7	Доходи від надання культових послуг	13		62,6
8	Разові засновників та членів	14		
9	Внески, які надходять до кредитних спілок та пенсійних фондів:			
10	Доходи від надання платних послуг закладів та установ, що утримуються за рахунок бюджету	17		13,0
11	Доходи від діяльності, здійснення якої дозволяється згідно із законодавством	18		

### Завдання 9.5 (1 ПФ. Е.02 ПР.Р.01)

Складіть акт інвентаризації основних засобів та бухгалтерські проведення. Під час інвентаризації виявлений офісний телефон, що не значиться на балансі громадської організації "Захист малюків" і не відображається в підзвіті в матеріально відповідальній особи. Було встановлено, що підприємство одержало телефон як приз при участі в конкурсі. Первісна вартість телефону – 220 грн, передбачений термін використання – 5 років, ліквідаційна вартість прирівняна до нуля. Метод амортизації – прямолінійний. Встановлено, що підприємство не понесло жодних витрат, пов'язаних з придбанням даного об'єкта.

**Література:** [2; 4; 8; 9; 14; 17; 31; 82; 92].

## 10. Контроль і аудит у банках



### 10.1. Діяльність банків як об'єкт банківського контролю

Діяльність банків підлягає контролю з боку багатьох органів (Рахункова палата, Державна податкова адміністрація, Головне контрольно-ревізійне управління, правоохоронні органи, НБУ, аудиторські фірми тощо). Кожний із зазначених органів переслідує при перевірці поставлені перед ними цілі, які можуть суттєво відрізнятися. Із усіх перерахованих суб'єктів контролю тільки Національний банк України і аудиторські фірми у ході перевірок кредитних організацій керуються метою забезпечення стабільності банківської системи, тобто сприяють досягненню однієї з головних цілей банківського регулювання.

Унаслідок чого виникає поняття банківського контролю як специфічної функції управління другим рівнем банківської системи – комерційними банками.

Мета, завдання та об'єкти банківського контролю наведені на рис. 10.1

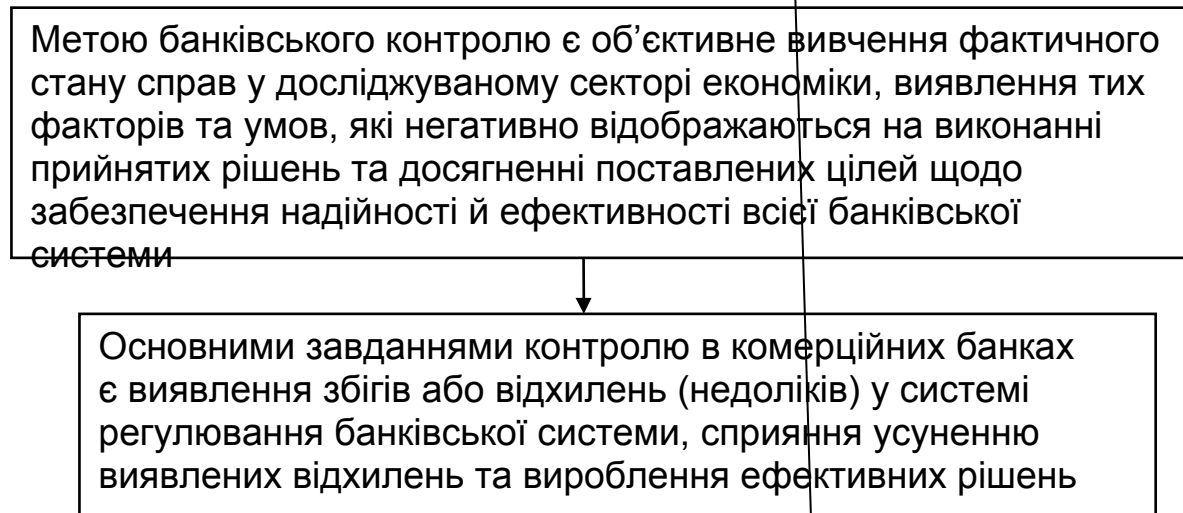


Рис. 10.1. Мета, завдання банківського контролю

Отже, **банківський контроль** – це система оцінки успішності виконання цілей, поставлених перед банківською системою, тобто зіставлення реальних досягнень із показниками, що встановлюються регулюючими й управлінськими органами [15].

*Об'єктами контролю в установах банків* є: банківська система в цілому; сам банк та його підрозділи; операції, що здійснюються банком; облік і звітність; діяльність банків (рис. 10.2).

*Суб'єкти банківського контролю* можна представити як ззовні (з боку державних і з боку незалежних контролюючих органів), так і зсередини. До *суб'єктів* банківського контролю з боку держави відносяться: Рахункова палата Верховної Ради України, Контрольні управління при Адміністрації Президента України, Головне контрольно-ревізійне управління, Міністерство економіки України, Національний банк України, Державна податкова адміністрація України, Державне Казначейство України, Фонд державного майна України, антимонопольний комітет, державні позабюджетні фонди (як-то Пенсійний фонд), Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, правоохоронні органи та інші згідно з чинним законодавством.



Рис.10.2. **Об'єкти банківського контролю** [15]

В якості суб'єктів *незалежного контролю* виступають незалежні аудиторські фірми, а *суб'єктами внутрішнього контролю* є спостережна рада, ревізійна комісія, правління (рада директорів), функціональні підрозділи банку, його служба внутрішнього аудиту.

Таким чином, контроль за діяльністю банків здійснюється як ззовні, так і з середини (рис. 10.3).

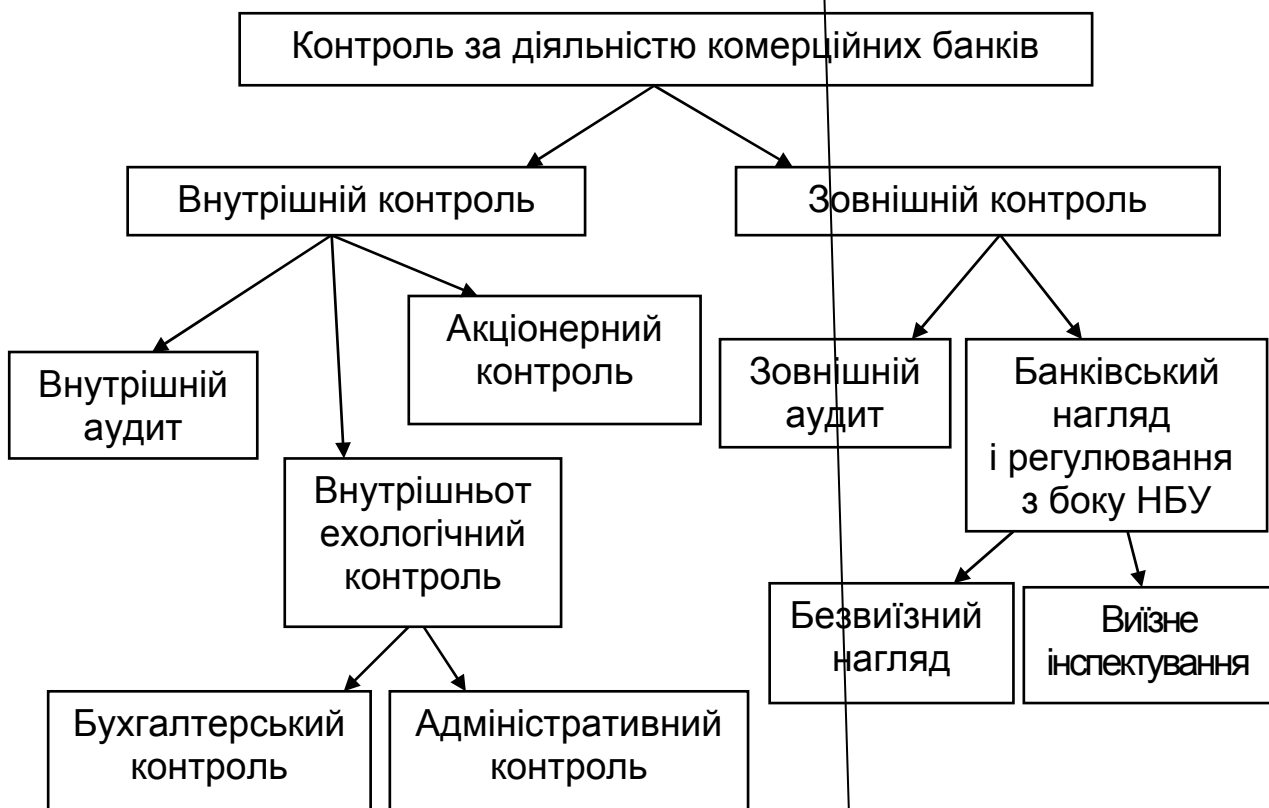


Рис. 10.3. Система контролю за діяльністю банків України [15]

Таким чином, контроль за діяльністю банківських установ становить складну систему, яка має два основні напрями: зовнішній контроль та внутрішній контроль.

## 10.2. Зовнішній контроль діяльності банківських установ

*Зовнішній контроль* діяльності банківських установ включає систему банківського нагляду і регулювання з боку НБУ та зовнішній аудит. Банки підпадають під більш жорстке державне регулювання та нагляд, ніж підприємства.

В Україні згідно із Законом "Про банки і банківську діяльність", а також Законом "Про Національний банк України" функції *банківського регулювання та нагляду здійснює НБУ*.

Терміни "регулювання банківської діяльності" і "нагляд за банківською діяльністю", що є складовими назви однієї з підсистем зовнішнього банківського контролю, досить часто вживаються як синоніми; часом під *регулюванням* розуміють систему правил і норм, на базі яких організовується діяльність банків, а під *наглядом* — функції уповно-

важених органів, котрі коригують роботу банківських установ відповідно до цих норм. Насправді, це різні поняття, але дуже взаємопов'язані.

Такі українські автори, як Грушко В. І., Лаптев С. М., Раєвський К. Є., під **регулюванням банківської діяльності** розуміють насамперед створення відповідної правової бази. По-перше, розробка та ухвалення законів, що регламентують діяльність банків (наприклад, Закон "Про Центральний банк країни", Закон "Про банки і банківську систему"). По-друге, ухвалення відповідними установами, уповноваженими державою, положень, що регламентують функціонування банків, у вигляді нормативних актів, інструкцій, директив. Вони базуються на чинному законодавстві і конкретизують, роз'яснюють основні положення законів. Законодавчі і нормативні положення визначають такі межі поведінки банків, які сприяють надійному та ефективному функціонуванню банківської системи.

Під **банківським наглядом** розуміють, насамперед, моніторинг процесів, що мають місце у банківській сфері на різних стадіях функціонування банків, а саме: створення нових банків та їхніх установ; діяльності банків; реорганізації та ліквідації банків [83].

*Регулятивно-наглядові органи* мають повноваження застосовувати до банків певні коригувальні заходи, а також заходи примусового впливу з метою регулювання їхньої діяльності. Ці заходи можуть розглядатися одночасно як елемент банківського нагляду і як елемент банківського регулювання. Отже, *поняття регулювання банківської діяльності та банківський нагляд дуже тісно переплітаються.*

Стосовно формування *організаційної структури* системи банківського нагляду і регулювання в Україні слід відзначити, що **регулятивну функцію** виконують різні департаменти центрального апарату НБУ з урахуванням їхнього функціонального призначення. Так, діяльність комерційних банків на валютному ринку регулює департамент валютного регулювання, департамент готівково-грошового обігу регламентує порядок роботи банків з готівковою національною валютою, департамент бухгалтерського обліку та розрахунків визначає порядок бухгалтерського обліку і звітності в банках тощо.

Значну роль у виконанні функцій банківського регулювання та нагляду відіграє **система банківського нагляду НБУ**, що функціонує як єдиний механізм у складі центрального апарату та регіональних управлінь НБУ. На рівні центрального апарату НБУ у 2000 році відповідно до вимог принципів Базельського комітету та Постанови

Національного банку України "Про організацію діяльності банківського нагляду" від 15.12.2000 р. № 491 було сформовано нову *структуру банківського нагляду* в системі Національного банку України [75].

*Базельський комітет* – Міжнародний комітет з банківського нагляду, який часто називається Базельським (за місцем його базування у Швейцарії у м. Базелі при Банку міжнародних розрахунків). Базельський комітет є найавторитетнішою організацією у світі щодо визначення політики в галузі банківського регулювання та нагляду. До комітету входять представники центральних банків і органів банківського нагляду дев'яти європейських країн, а також США, Канади та Японії. Комітет було створено в 1974 р. у зв'язку з глобалізацією банківської системи через координацію зусиль національних регулятивно-наглядових банківських органів. Комітет не є директивною структурою. Мета його діяльності – надати можливість кожній країні користуватися його досвідом і рекомендаціями в галузі банківського регулювання та нагляду з урахуванням особливостей національної економіки. Станом на сьогодні Базельський комітет виробив 25 основних принципів – "Базельські принципи", які є основою для організації діючого банківського нагляду і регулювання банківської діяльності багатьох розвинутих країн світу та тих, що розвиваються.

Відповідно до консультативного листа Базельського комітету з банківського регулювання ефективний **нагляд** за діяльністю кредитних організацій є невід'ємним компонентом стабільної економіки, в якій банківська система відіграє головну роль, а саме здійснює розрахунки, мобілізує і розподіляє грошові кошти. До **завдань банківською нагляду** належать: забезпечення надійності і раціональності банківських операцій, акумулювання банками капіталів та резервування коштів, достатніх для управління ризиками. Відомо, що стабільна економіка не може існувати виключно за допомогою ринкових важелів і разом з ефективною економічною політикою нагляд є важливою умовою фінансової стабільності в кожній окремій країні. **Основна мета нагляду** – мінімізація ризику фінансових втрат вкладників і інших кредиторів, а також підтримка надійної банківської системи.

Згідно з Законом України "Про Національний банк України" **банківський нагляд** – це система контролю та активних упорядкованих дій НБУ, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими фінансово-кредитними установами у процесі їх діяльності законодавства



України і встановлених нормативів з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників і кредиторів.

Нагляд за банками НБУ та його установами традиційно здійснюють двома методами: *безвиїзний* (дистанційний, заочний) нагляд; *виїзне інспектування банків*.

**Безвиїзний нагляд** – це дистанційний моніторинг діяльності окремих банків і банківської системи в цілому, а також застосування наглядовими органами певних заходів з метою реагування на проблеми і недоліки, виявлені в діяльності банків. У більшості країн безвиїзний нагляд ґрунтується на аналізі звітності (балансовий звіт, звіт про прибутки/збитки та інші супутні форми), що подається органам банківського нагляду на регулярній основі і дає їм можливість постійно поновлювати інформацію про фінансовий стан банків, зокрема про їхню капітальну позицію, ліквідну позицію, рентабельність, а також певною мірою і про якість активів.

Дані звітності аналізуються і зводяться у статистичні звіти, за якими розраховуються різноманітні стандартні показники. Такі звіти дають змогу виявляти, чи дотримуються банками економічні нормативи; досліджувати тенденції в діяльності банків за певний період; проводити порівняльний аналіз за групами банків. У деяких країнах органи безвиїзного банківського нагляду можуть здійснювати моніторинг великих кредитів, кредитів, що надані інсайдерам, моніторинг позичальників, які несвоєчасно повертають банківські позички, тощо.

Безвиїзний нагляд використовується як система раннього застереження, що дає змогу наглядовим органам ухвалювати рішення про застосування до банків коригувальних заходів до загострення ситуації або до проведення інспекційної перевірки на місці. Проте слід зазначити, що безвиїзний нагляд може бути ефективним лише за умови, що він провадиться на основі достовірної звітності, отриманої від банків, та у разі дотримання ними певних стандартів обліку, звітності, високого рівня комп'ютеризації банківської діяльності.

**Інспекційні перевірки** банків на місцях мають проводитися кваліфікованими спеціалістами банківського нагляду, які здатні оцінити ступінь ризиків, можливих у діяльності того чи іншого банку, і визначити якість управління цими ризиками. Інспектування дає змогу органам банківського нагляду перевіряти такі аспекти діяльності банків: достовірність звітності; дотримання законів і нормативних актів; надійність управління банком; стійкість фінансового стану банку.

Порівняно з безвиїзним наглядом *інспекційні перевірки надають наглядовим органам більше можливостей* щодо виявлення реальної якості банківських активів, якості управління банком і взагалі реального фінансового стану банку. Проте цей метод нагляду є більш трудомістким, потребує більшої кількості персоналу. *Оптимальний варіант банківського нагляду* передбачає координацію зусиль безвиїзного нагляду та інспектування, тому що ці наглядові методи є взаємодоповнюючими. Слід також додати, що наглядові органи повинні мати контакт з керівниками банків і глибоке розуміння банківської діяльності. Обов'язковим елементом системи банківського нагляду і регулювання з боку НБУ є **пруденційне регулювання або пруденційний нагляд** (від англ. *prudential* – розсудливий, обережний).

Згідно з Положенням "Про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України" **пруденційний нагляд** – це система банківського нагляду, при якій головна увага органів нагляду зосереджується на регулярному проведенні оцінки загального фінансового стану, результатів діяльності та якості керівництва. Методика пруденційного нагляду вивчає дотримання банком вимог чинного законодавства, нормативних актів Національного банку України, *економічних нормативів*.

З метою забезпечення економічних умов стійкого функціонування національної банківської системи, захисту інтересів вкладників та кредиторів комерційних банків та відповідно до Закону України "Про банки і банківську діяльність" Національний банк України встановлює для всіх комерційних банків такі *обов'язкові економічні нормативи*: нормативи капіталу; нормативи ліквідності; нормативи кредитного ризику; нормативи інвестування; норматив ризику загальної відкритої валютної позиції банку.

За надання Національному банку недостовірної інформації щодо економічних нормативів банки несуть відповідальність згідно з вимогами чинного законодавства України.

Контроль за дотриманням комерційними банками встановлених економічних нормативів здійснюється щоденно (за щоденними формами звітності) та щомісячно (на підставі форм звітності за 1 число місяця).

Дію зазначених економічних нормативів регламентує Інструкція НБУ "Про порядок регулювання діяльності комерційних банків". Вона побудована на основі останніх вимог Базельського комітету, що містять

25 базових принципів, якими необхідно керуватися для ефективної роботи системи банківського нагляду.

Взагалі **банківський нагляд** існує в різних формах понад 100 років. Уперше банківський нагляд був запроваджений у Сполучених Штатах Америки, а згодом – у країнах Західної Європи. Останнім часом практика банківського нагляду почала широко застосовуватись і в країнах, що розвиваються. Кожна держава будує систему нагляду та контролю діяльності комерційних банків за власним сценарієм, покладаючи виконання наглядових функцій на один із зазначених органів: Центральний банк країни, Міністерство фінансів, Незалежне агентство.

У першому випадку головним елементом системи нагляду є Центральний банк країни, який забезпечує стабільність фінансової системи. Як правило, такий принцип організації системи нагляду розповсюджений переважно у країнах, що будують ринкову економіку, а саме в Україні, Росії та інших.

У другому випадку нагляд за діяльністю банків здійснює Міністерство фінансів. Такий підхід використовується в Канаді, Австрії, Норвегії.

За третім варіантом банківський нагляд здійснюється Незалежним агентством, яке підзвітне парламенту чи президенту. У деяких країнах повноваження щодо нагляду за банківською діяльністю покладаються на корпорацію зі страхування депозитів.

У США нагляд за діяльністю банків здійснюється з боку кількох органів: Федеральної резервної системи (яка виконує функції центрального банку), Міністерства фінансів (контролера грошового обігу) і Незалежного агентства (Федерального комітету зі страхування депозитів).

Незалежно від організаційної форми побудови нагляду за комерційними банками здійснюється на загальних принципах Базельської конвенції.

Під час здійснення банківського регулювання і нагляду використовуються різні важелі впливу з метою забезпечення ліквідності, достатності капіталу і надійності функціонування банківської системи. Від якості банківського нагляду значною мірою залежать своєчасність розкриття порушень в організації банківської діяльності і можливості передбачення різного роду зловживань.

Разом з банківським наглядом зовнішній контроль за банками здійснюється за допомогою **зовнішнього аудиту**.

Органи банківського нагляду тісно співпрацюють із зовнішніми аудиторами. Так, НБУ висуває певні вимоги до здійснення обов'язкових аудиторських перевірок банків, отримує висновки незалежних аудиторських організацій про результати діяльності банків.

**Зовнішній аудит** – це підприємницька діяльність по незалежній перевірці бухгалтерського обліку і бухгалтерської звітності організацій. Метою аудиту є відображення точки зору про достовірність бухгалтерської звітності і відповідності порядку ведення бухгалтерського обліку законодавству.

Під достовірністю звітності розуміють ступінь точності її даних, яка дозволяє користувачу звітності робити правильні висновки про результати господарської діяльності, фінансовому та майновому стану аудированих осіб і приймати обґрунтовані висновки, які базуються на цих висновках.

*Розширене тлумачення зовнішнього аудиту* включає супутні аудиторські послуги, у тому числі становлення, відновлення і ведення бухгалтерського обліку, складання фінансової звітності; податкове консультування; аналіз фінансово-господарської діяльності, економічне і фінансове консультування; управлінське консультування, у тому числі зв'язане з реструктуризацією організацій.

Зовнішній аудит проводиться на основі договору, який укладається з аудиторською організацією. Укладанню договору може передувати лист-зобов'язання виконавця про згоду на проведення аудиту.

Договір може бути одноразовим або довгостроковим із вказівкою у ньому: предмету договору; термінів виконання аудиторських послуг; прав і обов'язків сторін; вартості здійснюваних аудиторських послуг; відповідальності сторін за невиконання або неналежне виконання зобов'язань, які передбачені договором.

Під час укладання договору на виконання аудиторських послуг пред'являються ліцензії, номер і дата видачі яких вказується у договорі.

Аудиторська перевірка може також проводитися індивідуальним підприємцем-аудитором, який має відповідну ліцензію, яка дозволяє йому займатися аудиторською діяльністю.

**Метою зовнішніх аудиторських перевірок** є підтвердження достовірності банківської звітності, дотримання банком вимог нормативно-правових актів; аналіз діяльності банків; підготовка і представлення аудиторського висновку.

Перевірці підлягає: стан і склад річної бухгалтерської звітності; достовірність і повнота річного балансу банку; можливість брати участь в інноваційних проектах; цільове використання кредитних ресурсів та інвестицій; повнота і своєчасність формування власного капіталу банку; фінансовий стан банку.

До проведення поглиблених перевірок діяльності окремих підрозділів, наприклад кредитного, чи обробки даних часто залучаються і зовнішні аудитори та консультанти. Такі перевірки можуть зосереджуватися на процедурах діяльності (операційних процедурах). Закінчивши ці перевірки, аудитори можуть порекомендувати банку (крім усього іншого) посилити систему контролю або підвищити ефективність її діяльності. Банки часто наймають зовнішніх аудиторів та інших спеціалістів для надання допомоги керівництву в специфічних сферах діяльності, таких, як оподаткування та системи управління.

Зовнішні аудитори можуть надавати свої послуги кілька разів на рік. **Обов'язкова перевірка фінансової звітності** проводиться щорічно, здебільшого наприкінці року, звіт про неї пишеться відразу після початку нового року. Інші типи інспекцій та перевірок проводяться у різні терміни (при потребі). Взагалі, зовнішній аудит націлено на те, щоб допомогти бухгалтеру відтворювати у фінансових звітах свою власну позицію.

### **10.3. Внутрішній контроль та аудит діяльності банківських установ**

Щодо банку контроль може бути не тільки зовнішнім, але й **внутрішнім**.

**Система внутрішнього контролю** – це важлива складова управління комерційним банком, яка є основою безперебійного його функціонування. Дієві заходи внутрішнього контролю сприяють виконанню головних завдань банку, досягненню ним стратегічних та оперативних цілей. Така система спонукає співробітників банку дотримуватися чинного законодавства та нормативних актів, а також розробленої банком політики, планів, внутрішніх правил та процедур, вчасно виявляти та знижувати ризик непередбачених витрат чи втрати репутації банку.

Підвищений інтерес до внутрішнього контролю в банківській системі України сьогодні посилюється у зв'язку з чисельними банкрутствами банків.

З метою забезпечення надійності, законності, ефективності, а також безпеки банківських операцій та діяльності кожен комерційний банк повинен мати внутрішній механізм, який захищає від потенційних помилок, втрат та різноманітних порушень. Саме цю роль виконує внутрішній контроль банку у вигляді *акціонерного, внутрішньотехнологічного контролю та внутрішнього аудиту*.

*Суб'єктами* внутрішнього контролю банку є: спостережна рада; ревізійна комісія; правління (рада директорів); функціональні підрозділи; служба внутрішнього аудиту.

*Акціонери* здійснюють прямий контроль за діяльністю банку шляхом отримання необхідної інформації від його керівництва про результати діяльності установи за звітний період. Рада банку контролює діяльність правління, а ревізійна комісія – фінансово-господарську діяльність банку.

*Ревізійна комісія:*

контролює дотримання банком законодавства України і нормативно-правових актів Національного банку України;

отримує для попереднього розгляду звіти внутрішніх та зовнішніх аудиторів;

вносить на загальні збори акціонерів або засідання спостережної ради банку пропозиції щодо будь-яких питань, з компетенції ревізійної комісії, які стосуються фінансової безпеки і стабільності банку та захисту інтересів клієнтів.

Ревізійна комісія за дорученням загальних зборів акціонерів, ради банку або на вимогу учасника (учасників), які володіють у сукупності більше 10 % голосів, перевіряє фінансово-господарську діяльність банку. Вона має право залучати до ревізій та перевірок як зовнішніх, так і внутрішніх експертів та аудиторів.

Ревізійна комісія складає акти щодо перевірки звітів і балансів банку і доповідає про результати ревізій та перевірок загальним зборам акціонерів чи спостережній раді банку. Без висновку ревізійної комісії загальні збори учасників (акціонерів) не мають права затверджувати фінансовий звіт банку.

Крім того, діяльність банку контролюється з боку *Правління* (Ради директорів) банку та його функціональних підрозділів. Цей контроль називається ***внутрішньотехнологічним***. Його постійно здійснює головний бухгалтер щодо правильності та законності відображення в обліку всіх банківських операцій, при цьому такий контроль входить до

посадових обов'язків усіх його співробітників – відповідальних виконавців та керівників підрозділу.

Згідно з Положенням "Про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України" **внутрішньотехнологічний визначено як "внутрішній контроль у банку"**, що являє собою сукупність процедур, які забезпечують достовірність та повноту інформації, яка передається керівництву банку, дотримання внутрішніх та зовнішніх нормативних актів при здійсненні операцій банку, збереження активів банку і його клієнтів, оптимальне використання ресурсів банку, управління ризиками, забезпечення чіткого виконання розпоряджень органів управління банку в досягненні мети, яка поставлена в стратегічних та інших планах банку.

**Внутрішньотехнологічний контроль** – це сукупність процедур, що забезпечують дотримання положень внутрішніх і зовнішніх нормативних актів при здійсненні операцій банку та достовірність і повноту інформації. Він поділяється на *бухгалтерський* та *адміністративний*.

Система **внутрішньотехнологічного** контролю, як і всі інші процедури банку, має бути чітко регламентована. Документація за процедурами такого контролю (у паперовій або електронній формі) повинна бути доступною для користування працівниками банку.

**Бухгалтерський контроль** – це сукупність процедур (деталізований опис здійснення конкретних банківських операцій), що забезпечують збереження активів банку та достовірність звітності, що складається службою бухгалтерського обліку на основі даних, отриманих від функціональних підрозділів. Такий контроль включає в себе:

заходи щодо забезпечення безпомилкового відображення операцій відповідно до їх економічної сутності;

продуктивність системи документообігу;

наявність операційних процедур, елементами яких є: опис операцій встановлення відповідальності осіб, які їх здійснюють; розподіл обов'язків між виконавцями в процесі проведення банківської операції;

ухвала, запис та контроль за здійсненням операцій; внутрішні перевірки до моменту виконання операцій автоматизованого контролю тощо.

Бухгалтерський контроль може бути первинним та подальшим, тобто таким, що здійснюється після відображення операції в обліку і повинен надати можливість впевнитися в тому, що:

операції проведені тільки за загальним та/або спеціальним дозволом керівництва банку;

операції відображені та оцінені згідно з вимогами облікової політики банку;

система аналітичного обліку дає змогу відстежувати використання ресурсів та рух активів банку;

розпорядження активами здійснюється лише у межах встановлених повноважень;

інвентаризація активів та зобов'язань (балансових та позабалансових) здійснюється з певною регулярністю, а виявлені недоліки усуваються належним чином. Порядок проведення первинного та подальшого контролю визначається службою бухгалтерського обліку банку самостійно, тобто банк установлює перелік операцій, які вимагають додаткового контролю; визначає обсяг та частоту перевірок окремих ділянок роботи працівників бухгалтерської служби, порядок здійснення логічного та арифметичного контролю за достовірністю звітності.

Первинний контроль здійснює працівник банку, який, виходячи зі змісту документів, наданих в електронному або паперовому вигляді, перевіряє правильність їх оформлення і наявність порушень процедур бухгалтерського обліку. Після здійснення перевірки документ підписується працівником банку.

Працівники банку, які підписали будь-який розрахунковий документ, не маючи на це права, несуть відповідальність згідно з чинним законодавством України. Таку ж саме відповідальність несуть працівники банку, які мають право підпису в разі перевищення ними своїх повноважень.

Якщо операції за рахунками підлягають додатковому контролю, то виконавець передає необхідні документи іншому працівнику банку, на якого покладені повноваження щодо здійснення контролю. Працівник, який контролює, перевіrivши правильність оформлення операції, підписує документи і передає виконавцю для відображення операції за відповідними рахунками.

Головні бухгалтери банків, їх заступники, начальники відділів та інші працівники, на яких покладено обов'язки подальшого контролю, повинні систематично перевіряти стан обліково-операційної роботи.

У процесі перевірок з'ясовуються причини порушень правил здійснення операцій і ведення бухгалтерського обліку. За результатами перевірок вживаються заходи щодо усунення виявлених порушень та їх недопущення в майбутньому.



Працівників, які залучаються до проведення подальших перевірок (крім працівників, що здійснюють первинний контроль, заступника головного бухгалтера і начальників відділів), призначає головний бухгалтер, виходячи з обсягу операцій у банку.

**Адміністративний контроль** – це сукупність процедур, які дозволяють визначити законність здійснюваних операцій, ступінь виконання стратегічних і поточних планів, ефективність залучення і використання ресурсів. Його мета – забезпечення відповідної стандартизації внутрішньобанківських процесів, координація дій підрозділів, удосконалення організаційної структури управління, проведення комплексного аналізу тощо.

Адміністративний контроль дозволяє виявити ризики і вжити ефективних заходів щодо їх мінімізації.

До системи адміністративного контролю належать: методи закріплення повноважень та обов'язків; методи контролю, що застосовує керівництво для проведення моніторингу результатів роботи; принципи та практика у сфері трудових ресурсів тощо.

Отже, структура адміністративного контролю складається з організаційної схеми та ухвалених керівництвом банку принципів і процедур.

Адміністративний контроль передбачає розподіл повноважень між працівниками банку таким чином, щоб жоден працівник або обмежена група працівників не змогли зосередити у своїх руках усі необхідні для здійснення повної операції повноваження (прийом, оплата, зберігання). Для цього операційний цикл будь-якої операції поділяється на такі етапи: дозвіл на операцію; облік; здійснення платежів; контроль (аудит) операцій.

Існує взаємозв'язок між системою внутрішньотехнологічного банківського контролю та внутрішнім аудитом.

**Внутрішній аудит** перевіряє стан внутрішньотехнологічного контролю в усіх підрозділах банку.

Внутрішній аудитор надає рекомендації щодо удосконалення систем внутрішньотехнологічного контролю, але не може безпосередньо його змінити, оскільки ці рекомендації керівництво може прийняти чи відхилити. Тому внутрішній аудитор не несе відповідальності за стан систем внутрішньотехнологічного контролю в банку. Чим ефективніше працює ця система, тим менше часу потрібно витратити на проведення внутрішнього аудиту.

Внутрішній аудит – ключовий і обов'язковий елемент системи внутрішнього контролю в банку.

У нашій країні юридичне впровадження внутрішнього аудиту в банках першим розпочав НБУ, прийнявши 20 березня 1998 року постанову № 114, якою затвердив *Положення "Про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України"* (далі – *Положення*).

Згідно з ним під **внутрішнім аудитом банку** розуміється "незалежна оцінка системи внутрішнього контролю, встановленої у комерційному банку". Головна увага внутрішнього аудиту зосереджена на аналізуванні інформаційної системи, включаючи систему бухгалтерського обліку і супутніх видів контролю, вивченні фінансової та операційної інформації, дослідженні економічності та ефективності операцій.

Внутрішній аудит оцінює дві площини банківської діяльності: безпосередньо банківські операції і системи внутрішнього контролю.

Кожна з цих площин перетинається множиною структурних підрозділів, з яких складається організаційна система банку.

Підрозділи банку здійснюють такі види банківської діяльності: казначейську; операційну (розрахунково-касову, депозитну); кредитну; інвестиційну; посередницьку тощо.

**Отже, об'єктами** внутрішнього аудиту є функціональні (департаменти, управління, відділи) та виробничі структурні підрозділи (філії) банку, а також види банківської діяльності: банківські операції, системи внутрішнього контролю тощо.

Внутрішній аудит є похідною функцією контролю і визначається як підсистема з основними цілями, функціями та методикою, яка знаходиться у взаємозв'язку з іншими функціями управління і кооперує з ними.

**Основною метою** внутрішнього аудиту в банку можна вважати незалежну оцінку і вдосконалення систем (або системи) внутрішнього (або внутрішньотехнологічного, бо в Положенні його визначають як "внутрішній") контролю банку.

**Основною функцією внутрішнього аудиту банку** є забезпечення прогнозування ризиків діяльності в межах установлених обмежень.

**Основним принципом внутрішнього аудиту банку** є принцип незалежності.

**Основними завданнями внутрішнього аудиту банку є:** оцінка адекватності та ефективності системи внутрішньотехнологічного контролю; проведення ідентифікації і ефективності процедур управління ризиками і методик оцінки ризиків; оцінка і контроль правильності й законності відображення в обліку і звітності банківських операцій; перевірка виконання встановлених стандартів; проведення спеціальних розслідувань; представлення звітів Правлінню банку, Аудиторському комітету, спостережній раді, НБУ.

**Класифікація внутрішнього аудиту в банках** – це виділення однотипних груп внутрішнього контролю, згрупованих за певними ознаками (табл. 10.1).

Таблиця 10.1

**Класифікація внутрішнього аудиту в банку**

Класифікаційна ознака	Вид аудиту	Зміст аудиту
За часом огляду подій	Операційний аудит. Стратегічний аудит	Операційний аудит відображає процеси, що здійснені банком у минулому або в теперішній час. Стратегічний аудит передбачає оцінку нинішніх дій банку з позиції досягнення стратегічних цілей у майбутньому
За організацією	Однопредметний. Багатопредметний	Прості види аудиту, пов'язані з однією або двома малотрудомісткими функціями, можуть виконуватися одним аудитором. Аудит трудомістких або різнотипних функцій може виконуватися колективом аудиторів
За типами проведення	Фінансовий. Аудит на відповідність. Управлінський аудит	Підтвердження інформації, що міститься у фінансовій та управлінській звітності. Перевірка дотримання підрозділами банку встановлених правил та процедур. Оцінка ефективності діяльності як банку в цілому, так і його окремих центрів відповідальності

За змістом та функціями внутрішній аудит поділяється на операційний та стратегічний. В Україні сьогодні проводиться лише операційний аудит. Це обумовлено тим, що більшість бухгалтерських процедур неформалізовані і неавтоматизовані, а рівень кваліфікації внутрішніх аудиторів не завжди є високим.

Потреба у стратегічному аудиті в українських банках виникне лише за умови налагодження стратегічного управління діяльністю банку. Це

передбачає розробку та запровадження корпоративної стратегії розвитку банку. Стратегічний аудит згодом стане новим додатковим напрямком внутрішнього аудиту банківської діяльності.

За *організацією* внутрішній аудит поділяють на одно- і багато-предметний. Прикладом однопредметного аудиту є перевірка окремої банківської операції (овердрафта), а багатопредметного – внутрішньо-банківських операцій.

Розрізняють три основних *типи аудиту*: фінансовий, аудит на відповідність та управлінський (операційний). Переважно на такі типи поділяють зовнішній аудит. Але їх можна використовувати, характеризуючи і певні види внутрішнього аудиту.

### **Питання до практичних занять**

- 10.1. Діяльність банків як об'єкт банківського контролю.
- 10.2. Зовнішній контроль діяльності банківських установ.
- 10.3. Внутрішній контроль та аудит діяльності банківських установ.

### **Контрольні запитання та завдання для самостійного опрацювання**

#### ***Контрольні запитання***

1. Охарактеризуйте тенденції становлення банківського контролю в Україні.
2. Опишіть внутрішній контроль та зовнішній контроль в банківських установах з точки зору їх ефективності.
3. Чим відрізняється у більш загальному зовнішній і внутрішній аудит у комерційних банках.

#### ***Тестові завдання***

1. *Основними завданнями контролю в комерційних банках є...*
2. Стан економічних, організаційних, інформаційних та деяких інших характеристик банківської системи – це:
  - а) предмет банківського контролю;

- б) об'єкт банківського контролю;
- в) середовище банківського контролю.

3. *Зовнішній контроль* діяльності банківських установ включає...

- а) систему банківського нагляду і регулювання з боку НБУ;
- б) зовнішній аудит;
- в) інспектування.

4. Функції *банківського регулювання* здійснює:

- а) відділ внутрішнього аудиту банку;
- б) ревізійна комісія;
- в) НБУ.

5. Базельський комітет було створено в...

- а) 1976 р. ;
- б) 1974 р. ;
- в) 1954 р.

6. Метою діяльності Базельського комітету є...

7. Нагляд за банками НБУ та його установами традиційно здійснюють такими методами:

- а) дистанційний;
- б) регулюючий;
- в) виїзне інспектування.

8. Система банківського нагляду, при якій головна увага органів нагляду зосереджується на регулярному проведенні оцінки загального фінансового стану, результатів діяльності та якості керівництва – це:

- а) пруденційний нагляд;
- б) банківський нагляд;
- в) внутрішній контроль у банку.

9. Уперше банківський нагляд був запроваджений у:

- а) Франції;
- б) Іспанії;
- в) США.

10. У Норвегії нагляд за діяльністю банків здійснює:

- а) Міністерство фінансів;
- б) Аудиторська палата;
- в) Міжнародний банк.

11. Бухгалтерський контроль може бути:

- а) первинним та подальшим;
- б) первинним та наступним;
- в) первинним та вторинним.

12. Сукупність процедур, які дозволяють визначити законність здійснюваних операцій, ступінь виконання стратегічних і поточних планів, ефективність залучення і використання ресурсів – це:

- а) бухгалтерський контроль;
- б) адміністративний контроль;
- в) банківський нагляд.

**Відповіді на тестові запитання:** 1-, 2а, 3а, б, 4в, 5б, 6-, 7а, в, 8а, 9в, 10а, 11а, 12б.

### **Стереотипні завдання**

#### **Завдання 10.1 (2.ПФ.С.01.ПП.Н.07)**

За результатами камеральної перевірки орган державної податкової служби виявив арифметичні помилки у поданій банком декларації про прибуток, які призвели до заниження суми податкового зобов'язання, і донарахував податкове зобов'язання у сумі 3,2 тис. грн. Визначте суму штрафної (фінансової) санкції, яку має сплатити банк.

#### **Завдання 10.2 (2.ПФ.С.01.ПП.Н.07)**

За результатами виїзної документальної перевірки діяльності банку податковим органом донараховано податок на прибуток за I квартал 2009 року в сумі 7,0 тис. грн та податок на додану вартість у сумі 1500 грн за травень 2009 року. Податкове повідомлення-рішення вручено головному бухгалтеру підприємства 12.10.09. Визначте суму штрафу, яку має сплатити банк.

## **Діагностичні завдання**

### **Завдання 10.3 (2.ПФ.Д.01.ПП.Н.07)**

Протягом березня комерційним банком були здійснені такі операції:

1. Нараховані відсотки за кредитною угодою № 1, які сплачуються щомісяця – 450 грн.
2. Отримані відсотки за кредитною угодою № 2 авансом за перший місяць – 270 грн.
3. Перепродано власні акції банку за ціною вище ціни викупу на 200 грн.
4. Нараховані дивіденди за придбаними акціями – 20 грн.
5. Отримані відсотки за кредитною угодою № 1 – 450 грн.
6. Отримані доходи за розрахунково-касове обслуговування – 40 грн
7. Отримані дивіденди за акціями – 20 грн.
8. Отримана комісія за викуп дорожніх чеків у пред'явника – 40 дол.  
Курс НБУ становить 1:6 протягом місяця.
9. Амортизація дисконту за облігаціями інших банків, які придбані на продаж, – 40 грн.
10. Нарахування відсотків за кредитним договором № 3 за експортно-імпортними операціями – 100 дол.
11. Нарахування лізингового платежу за договором фінансового лізингу № 1 – 200 грн.
12. Отримані доходи за консультаційні послуги фінансового характеру - 320 грн.
13. Отримані нараховані відсотки за кредитним договором № 3.
14. Отримані лізингові платежі за договором № 1.
15. Нараховані відсотки за місяць – 150 грн. Кредитною угодою № 4 передбачено сплату процентів у кінці дії договору.
16. Отримано штраф за несвоєчасне перерахування коштів на рахунок банку – 110 грн.
17. Зменшення резерву під знецінення цінних паперів на продаж – 300 грн.
18. Прострочені нараховані відсотки за кредитною угодою № 5 – 300 грн.
19. Пеня за прострочку – 150 грн.

Відобразіть наведену ситуацію в бухгалтерських проведеннях. Здійсніть необхідні розрахунки. Визначте суму валового доходу банку за представленим "операціям". Обґрунтуйте помилки, які найчастіше зустрічаються при перевірці даної операції аудитором.

#### **Завдання 10.4 (2.ПФ.Д.01.ПП.Н.07)**

Відобразіть наведену ситуацію в бухгалтерських проведеннях та складіть операційний щоденник. Вкажіть за кожною операцією відповідний первинний документ. Проведіть необхідні розрахунки. Зазначте втрати клієнта банку.

*Умови для виконання завдання.*

1 січня юридична особа – клієнт комерційного банку – відкрила строковий депозит на суму 9 000 грн терміном на 3 місяці під 30 % річних.

Умовами депозитного договору сплата відсотків передбачена при закритті депозиту. 15 березня клієнт достроково закрит депозитний рахунок. Умовами депозитного договору було передбачено загальне зниження депозитної ставки на 15 % за дострокове закриття депозиту.

Метод нарахування відсотків "факт/факт".

#### **Завдання 10.5 (2.ПФ.Д.01.ПП.Н.07)**

Відобразіть наведену ситуацію в бухгалтерських проведеннях. Здійсніть необхідні розрахунки. Вкажіть за кожною операцією відповідний первинний документ. Обґрунтуйте помилки, які найчастіше зустрічаються при перевірці даної операції аудитором.

*Умови для виконання завдання.*

Юридична особа – клієнт комерційного банку – одержала 1 лютого 2009 року у своєму банку позику на суму 120 000 грн під 18 % річних терміном на 3 місяці.

Забезпеченням позики була застава партії товару (трикотажний одяг) на суму 150 000 грн.

Погашення заборгованості за позикою відбувається в кінці строку дії кредитної угоди.

15 травня 2009 року позичальник перерахував банку на погашення позики 72000 грн і дав згоду на реалізацію заставного майна для погашення залишку своєї заборгованості.

Заставне майно було реалізоване 25 травня 2009 року за обліковою вартістю.

Метод нарахування відсотків "30/360".



Облікова ставка НБУ протягом першого півріччя не змінювалась і становила 9 % річних.

### **Завдання 10.6 (2.ПФ.Д.01.ПП.Н.07)**

Відобразіть наведену ситуацію в бухгалтерських проведеннях з позиції банку-емітента та виконуючого банку. Вказати за кожною операцією відповідний первинний документ. Проведіть необхідні розрахунки. Обґрунтуйте помилки, які найчастіше зустрічаються при перевірці даної операції аудитором.

*Умови для виконання завдання.*

15 березня юридична особа – клієнт комерційного банку – відкрила товарний покритий відзивний акредитив на користь свого постачальника за рахунок позики, наданої банком-емітентом терміном на 3 місяці під 62 % річних на суму 45 000 грн.

Предмет кредитування – внутрішні торговельні операції.

Кошти під акредитив були депоновані в банку бенефіціара.

2 квітня, оскільки умови договору не були виконані, акредитив було відізвано. Метод нарахування відсотків по позиці "факт/факт".

### **Завдання 10.7 (2.ПФ.Д.01.ПП.Н.07)**

Відобразіть наведену ситуацію в бухгалтерських проведеннях. Проведіть необхідні розрахунки. Обґрунтуйте помилки, які найчастіше зустрічаються при перевірці даної операції аудитором.

*Умови для виконання завдання.*

Протягом березня комерційним банком було проведено такі операції з дорожніми чеками:

а) отримано дорожні чеки від емітента на консигнацію на суму 20000 дол.;

б) передано в обмінні пункти банку дорожні чеки на суму 10000 дол.;

в) продано дорожні чеки покупцям:

в обмінних пунктах за готівкову іноземну валюту на суму 6000 дол.;

безпосередньо в банках за готівку в національній валюті на суму 60 000 грн. Комісія сплачена емітенту дорожніх чеків при покупці складає 1 % їх номіналу, а комісія, стягнена з покупців банком – 1,5 % номіналу.

Курс долара до гривні 1:5 протягом місяця.

### ***Евристичні завдання***

### **Завдання 10.8 (2.ПФ.Е.01.ПП.Н.07)**

Розробіть власний план роботи аудитора і складіть робочу програму згідно з опублікованою фінансовою звітністю будь-якого з вітчизняних банків.

### **Завдання 10.9 (2.ПФ.Е.01.ПП.Н.07)**

Прокоментуйте стандарт щодо підпорядкування керівника відділу внутрішнього аудиту правлінню банку, його контактів зі спостережною радою та інші положення цього стандарту.

### **Завдання 10.10 (2.ПФ.Е.01.ПП.Н.07)**

Проаналізуйте та розробіть хронологічну таблицю розвитку контролю і аудиту в банківській системі України за період 1991 – 2010 рр.

**Література:** [15; 60 – 64; 70 – 72; 75; 83; 84; 86; 91; 101; 103; 110 – 113].

## **Термінологічний словник**

**Акцизний збір** – посередній податок на високорентабельні і монопольні товари (спиртні напої, тютюнові вироби та інші). Кабінетом Міністрів України встановлюється перелік товарів і розмірів ставки акцизного збору на окремі види товарів.

**Банківський аудит** – підприємницька діяльність по незалежній перевірці бухгалтерського обліку і фінансової (бухгалтерської) звітності кредитних організацій і їхніх філій.

**Банківський нагляд** – контроль з боку Національного банку України за діяльністю кредитних організацій.

**Виробництво** – вид підприємницької діяльності, в результаті якої створюються нові матеріальні або нематеріальні продукти.

**Відпускна ціна** – ціна, яка складається з собівартості, прибутку, податків.

**Вільна ціна** – ціна, яка встановлюється продавцем товару з

урахуванням кон'юнктури ринку, попиту і пропозиції.

**Внутрішній аудит** – система контролю за дотриманням установленого порядку ведення бухгалтерського обліку і надійністю функціонування системи внутрішнього контролю, яка організована економічним суб'єктом, що діє в інтересах його керівництва та (або) власників, і регламентована внутрішніми документами.

**Громадська організація** – об'єднання громадян, створене для задоволення і захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національних, спортивних та інших загальних інтересів.

**Депозити** – грошові суми, покладені на збереження в банк від імені фізичної або юридичної особи – клієнта банку, яким за це нараховується банком визначений відсоток за використання грошових коштів у своїй інвестиційній і кредитній діяльності. У банківській звітності відображаються як пасиви.

**Державне комерційне підприємство** – підприємство, що функціонує в державному секторі на комерційній основі з метою здійснення завдань економічної політики або суспільних завдань.

**Договірна ціна** – 1) вартість підрядних робіт, за яку підрядна організація, визначена виконавцем робіт, згодна виконати об'єкт замовлення; 2) ціна, яка встановлюється за домовленістю між виробником (продавцем) і споживачем (покупцем) товарів.

**Кредитна організація** – юридична особа, що для отримання прибутку як основної мети своєї діяльності на підставі спеціального дозволу НБУ має право здійснювати банківські операції, передбачені Законом України "Про банки і банківську діяльність".

**Купівельна ціна** – ціна, по якій товар отримується.

**Ліцензія** – документ, що видається Кабінетом Міністрів України або

уповноваженим ним органом виконавчої влади, згідно з яким власник ліцензії має право займатися певним видом підприємницької діяльності.

**Майно** – матеріальні цінності, речі, що знаходяться у власності юридичних та фізичних осіб.

**Незавершене виробництво** – продукція, що не пройшла всіх стадій обробки, передбачених технологічним процесом, а також неукмплектовані вироби, що не пройшли випробувань і технічного приймання.

**Некомерційний сектор** – ефективний постачальник соціально значимих послуг, що відрізняється не тільки здатністю оперативно реагувати на потреби населення, нові соціальні виклики і проблеми, але й характеризується низькими адміністративними витратами.

**Неприбуткова організація** – самостійна організація, яка системно проводить господарську діяльність, яка здійснюється суб'єктами хазяйнування, та направлена на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети отримання прибутку.

**Обслуговуюча організація** – організація, що надає суб'єкту, що перевіряється, послуги щодо виконання операцій та підготовки, пов'язаної з ними звітності або послуги щодо ведення обліку операцій та опрацюванню пов'язаних із ними даних.

**Оптова торгівля** – продаж торговими підприємствами товарів іншим підприємствам і організаціям роздрібною торгівлі, громадського харчування, суб'єктам підприємництва. Продаж проводиться партіями, а товар отримується, як правило, безпосередньо у виробника. Сфера оптової торгівлі – товарні склади, магазини, що мають функціональні майданчики для зберігання і продажу товарів у великих розмірах.

**Оптова ціна** – ціна, по якій підприємство-виробник реалізує свою продукцію оптовим покупцям. Вона складається з ціни підприємства-виробника (собівартість плюс прибуток) і знижки (націнки) на користь

збутової організації для покриття збутових витрат та отримання прибутку.

**Оптовий товарообіг** – виручка від продажу товарів певними партіями іншим підприємствам, організаціям.

**ПДВ** – частина знов створеної доданої вартості, яка вноситься до бюджету при кожному етапі виробництва товарів.

**Пільговий торговий патент** – патент, що дає право його власнику здійснювати торгівлю виключно товарами вітчизняного виробництва (поштові марки, листівки, періодичні видання засобів масової інформації, проїзні квитки, товари народних промислів).

**Послуги** – підприємницька діяльність, що на відміну від виробництва продукції полягає в постачанні на ринок таких цінностей, які не мають матеріального характеру.

**Продажна ціна** – ціна, по якій товар реалізується оптом, дрібним оптом, у роздріб.

**Продуктивність** – співвідношення між випуском продукції, наданням послуг та іншими результатами діяльності розпорядника або одержувача коштів Державного бюджету України та використаними на їх виробництво матеріальними, фінансовими та трудовими ресурсами.

**Пруденційний нагляд** – поточний контроль на регулярній основі, механізмом реалізації якого є надання кредитною організацією різних видів регульованої звітності НБУ.

**Роздрібна торгівля** – продаж товарів самому споживачу в розмірах, відповідних його щоденним некомерційним потребам, а сам товар, як правило, отримується на оптових базах або в оптових продавців. Сфера роздрібною торгівлі – магазини, намети, кіоски, лотки і т. д.

**Роздрібна ціна** – ціна, по якій товари продаються кінцевим

споживачам. Вона включає вартість витрат виробників товарів і торгових організацій і прибуток.

**Роздрібний товарообіг** – виручка від продажу споживчих товарів безпосередньо населенню, як за готівку, так і за розрахунковими чеками банків, через організований споживчий ринок.

**Сертифікат відповідності** – документ, виданий уповноваженим органом, який підтверджує, що продукція або послуга відповідно ідентифікована і відповідає конкретному стандарту або іншому нормативному документу.

**Сертифікат якості** – документ, що засвідчує якість товару, що поставляється, містить показники якості, технічні характеристики, передбачені договором. Видається підприємством-виробником або експортером. Він складається в декількох екземплярах, один з них прямує з вантажем, інший пред'являється разом з рахунком для оплати.

**Сертифікація** – один з ефективних методів, що дозволяють на підставі випробувань продукції в спеціалізованих лабораторіях (центрах) забезпечити захист прав споживача шляхом уявлення їм достовірної і об'єктивної інформації про їх властивості, характеристики і відповідність стандартам.

**Система внутрішнього контролю** – сукупність організаційних заходів, методик і процедур, використовуваних керівництвом суб'єкта аудиту як засоби для упорядкованого й ефективного ведення фінансово-господарської діяльності, забезпечення схоронності активів, виявлення, виправлення і запобігання помилок та перекручення інформації, а також своєчасної підготовки достовірної фінансової (бухгалтерської) звітності.

**Система органів внутрішнього контролю** – сукупність органів управління, підрозділів і службовців (відповідальних співробітників), визначених установчими та внутрішніми документами кредитної організації для виконання функцій у межах системи внутрішнього контролю.

**Сільське господарство** – одна з основних галузей матеріального

виробництва, призначення якої – забезпечити потреби населення в продуктах харчування і промисловість у сільськогосподарській сировині. У цих умовах особливе значення набуває облік, за допомогою якого забезпечується збереження сільськогосподарської власності і продукції, правильне використання насіння, кормів, пального, машин, дотримання госпрозрахунку і підвищення рентабельності господарства.

**Собівартість товару** – витрати, пов'язані з виробництвом і реалізацією товарів. Підприємства повинні реалізовувати товари за ціною вище за його собівартість, щоб одержати прибуток.

**Собівартість туристичного продукту** – вартісна оцінка матеріальних та інших витрат, які використовуються у процесі виробництва і продажу туристичного продукту, а також інших витрат на його просування та реалізацію.

**Спеціальний торговий патент** – патент, що засвідчує право суб'єкта підприємництва на особливий порядок оподаткування. Ті, хто придбав такий патент, не сплачує: ПДВ, прибутковий податок, податок на прибуток підприємства, податок на землю, збір за спеціальне використання природних ресурсів, збори на соціальне і пенсійне страхування, комунальний податок, ринковий збір, збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі у сфері послуг. Власники спеціального патенту не зобов'язані застосовувати касові апарати. Але вони не мають право перейти на спрощену систему оподаткування, обліку і звітності. Спеціальний торговий патент застосовується на обмежених територіях (курортна зона, вільні економічні зони).

**Суб'єкти надання стоматологічних послуг** – підприємства, установи та організації різних форм власності, а також приватні особи, які можуть надавати стоматологічні послуги за умов наявності необхідної матеріально-технічної бази і кваліфікованих фахівців.

**Суттєвість** – якісна характеристика інформації, її властивість впливати на рішення користувача фінансової звітності.

**Сфера діяльності** – вид робіт чи послуг, передбачених статутом

організації, підприємства.

**Сфера торгово-виробничої діяльності** – громадське харчування (кухні, кав'ярні, ресторани, бари і т. д.).

**Товар** – матеріальна або нематеріальна власність, що реалізовується на ринку. Товаром можуть бути продукти фізичної і розумової праці, результати послуг, земля, її надра, – тобто все те, що має споживну вартість і може обмінюватися на інший товар (гроші) власником. У вузькому значенні під товаром розуміється продукт праці, виготовлений і призначений для обміну.

**Товарообіг** – процес обміну товарів на гроші. Товарообіг характеризує процес руху товарів через акти купівлі-продажу. До показників, що характеризують товарообіг торгового підприємства, відносяться: об'єм товарообігу у вартісному виразі за поточними цінами, асортиментна структура товарообігу за окремими групами товарів, одноденний об'єм товарообігу й ін. Товарообіг підрозділяється на роздрібний і оптовий.

**Торгова надбавка** – частина вартості товару, покликана для покриття витрат, отримання прибутку і сплати податків. Їх рівень визначається продавцем самостійно, виходячи з розмірів витрат і рівня рентабельності. Торгова надбавка включає торгову націнку і суму ПДВ.

**Торговий патент** – державне свідоцтво, що засвідчує право суб'єкта підприємницької діяльності займатися видами підприємницької діяльності, вказаними в Законі України "Про патентування деяких видів підприємницької діяльності".

**Торговий патент на право здійснення послуг у сфері грального бізнесу** отримується для ведення діяльності з обслуговування казино, гральних автоматів, проведення лотерей і розіграшів.

**Торговий патент на право здійснення торгової діяльності** видається для здійснення торгівлі в пунктах продажу товарів.

**Торговий патент на право надання побутових послуг**



одержують суб'єкти підприємництва або їх структурні (відособлені) підрозділи, що здійснюють свою діяльність як в окремих приміщеннях, будовах, їх частинах, так і за їх межами.

**Торговий патент на право обміну наявних торгових цінностей** отримується для здійснення торгівлі наявними валютними цінностями в пунктах обміну іноземної валюти.

**Трансакція** – операція, яка супроводжує господарську діяльність будь-якої установи чи організації і має бути відображена в системі бухгалтерського обліку.

**Туристична діяльність** – діяльність із надання різних туристичних послуг відповідно до діючого законодавства.

**Туристичний ваучер** – підстава для отримання туристом послуг, зазначених у договорі та гарантія оплати послуг для сторони, що приймає туриста.

**Фіксований сільськогосподарський податок** – податок, який не змінюється впродовж року і справляється з одиниці земельної площі.

**Ціна** – грошовий вираз вартості товарів, робіт, послуг.

**Ціна на стоматологічну послугу** – ціна, яка складається з фактичної собівартості послуги, планового прибутку та суми ПДВ (якщо підприємство не звільнено від сплати ПДВ). При цьому всі ціни повинні бути відображені в прейскуранті, підписаному директором підприємства, що надає стоматологічні послуги.

## **Наскрізне індивідуальне навчально-дослідне завдання**

Підвищення якості підготовки фахівців вимагає перш за все всебічного удосконалення організації навчального процесу.

Саме на вирішення цього завдання і спрямована розробка наскрізного завдання у вигляді наскрізного індивідуального навчально-дослідного завдання як інноваційної форми засвоєння студентами навчального матеріалу.

Ця інноваційна форма проведення практичних занять ґрунтується на принципі поєднання теоретичної підготовки студентів з практичною, тобто вирішенні проблеми, яка завжди стоїть у вищому навчальному закладі, "знати-вміти".

Як правило, студент накопичує теоретичні знання за фаховим навчальним курсом впродовж достатньо тривалого часу і лише на практиці отримує можливість "приломити" свої знання на практиці.

У свою чергу, наскрізне індивідуальне навчально – дослідне завдання (надалі – завдання) дозволяє студенту застосовувати теоретичні знання, отримані на окремій лекції вже на наступному практичному занятті.

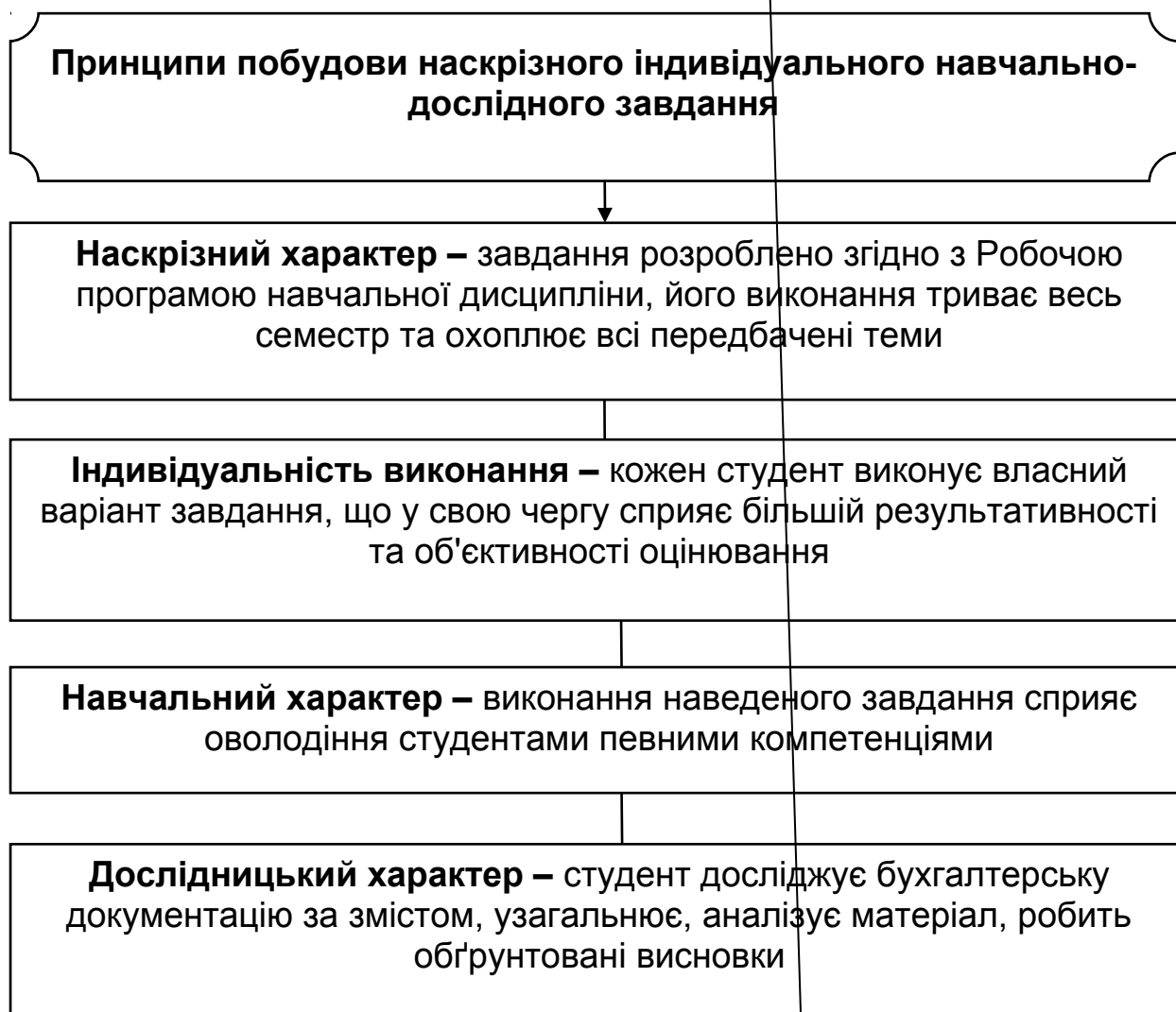
Особливістю наскрізного індивідуального навчально-дослідного завдання з навчальної дисципліни "Фінансово-господарський контроль" є його всеохоплюючий характер та різнобічна спрямованість. Це зумовлено тим, що фінансово-господарський контроль має різні форми (аудит, ревізія, податковий контроль тощо) і, крім того, розглядається в розрізі окремих галузей економіки. Отже, зазначене наскрізне індивідуальне навчально-дослідне завдання дає студенту можливість здійснити різні форми фінансово-господарського контролю в розрізі окремих галузей економіки.

Це дозволяє поступово, а отже, і більш ефективно закріплювати теоретичні знання студента.

Мета завдання полягає в наданні студентам можливості самостійно перевіряти діяльність певного підприємства, аналізувати результати, обґрунтовувати висновки та надавати чинні рекомендації, що в остаточному сприятиме формуванню у студентів широкого кола компетенцій, необхідних майбутньому фахівцю в галузі фінансово-господарського контролю.

Виконання запропонованого завдання надає можливість максимально використовувати здобуті теоретичні знання на практиці та готує студента до його майбутньої професійної діяльності.

В основу виконання наскрізного індивідуального навчально-дослідного завдання покладено принципи, зміст яких розкрито на рис. 1.



**Рис.1. Принципи побудови наскрізного індивідуального навчально-дослідного завдання з навчальної дисципліни "Фінансово-господарський контроль"**

Студент виконує індивідуально-дослідне завдання за одним із варіантів. Унаслідок того, що завдання повинно виконуватись самостійно, студент окремо отримує індивідуальний варіант об'єкта, що ревізується. При виконанні завдання студент повинен мати на увазі те, що кожне з наведених підприємств, установ та організацій має власні особ-

ливості перевірки, які закріплені у відповідних методичних рекомендаціях органів ДКРС України та галузевих інструкціях.

Структурно завдання складається з трьох окремих етапів, які відповідають етапам здійснення фінансово-господарського контролю в розрізі існуючих його форм. До таких етапів відноситься: планування фінансово-господарського контролю, дослідження діяльності підприємств, установ та організацій різних форм власності та галузей економіки, узагальнення та реалізація результатів фінансово-господарського контролю.

Студенту необхідно в чіткій послідовності виконати всі перелічені етапи завдання.

#### ЕТАП 1 "ПЛАНУВАННЯ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ".

Метою виконання завдань першого етапу наскрізного індивідуального навчально-дослідного завдання є розуміння студентами методики і послідовності планування фінансово-господарського контролю, набуття ними практичних навичок з цього приводу, а також закріплення теоретичного матеріалу з даної теми.

Виконання завдань цього етапу базується на таких принципах:

1. кожне завдання повинно виконуватись на окремому аркуші форматом А4;
2. завдання виконуються в тому порядку, в якому вони наведені;
3. дані, які не можуть бути фактично перевірені, зазначаються студентом віртуально, з урахуванням припущень.

У межах виконання даного етапу завдання студент повинен здійснити конкретні заходи щодо планування фінансово-господарського контролю в розрізі окремих його форм. При цьому безпосередньо контроль планується здійснювати на підприємствах, в установах і організаціях різних форм власності.

Через це планувати фінансово-господарський контроль також необхідно з різних позицій:

ревізора – працівника контрольно ревізійного відділу;

працівника податкового органу;

працівника відділу внутрішнього аудиту комерційного банку;

незалежного аудитора – працівника приватної аудиторської фірми.

Віртуальні підприємства, установи та організації, що підлягають ревізії:

- 1) державне підприємство громадського харчування "Анжеліка";
- 2) державне сільськогосподарське підприємство "Тавріка";
- 3) державне АТП – 16354.

Підприємства, на яких мають місце заходи податкового контролю:

- 1) стоматологічна поліклініка "Мирошка";
- 2) державне сільськогосподарське підприємство "Тавріка".

Внутрішній аудит комерційного банку здійснюється в Саудж-банку.

Підприємства – замовники незалежного аудиту:

- 1) приватне автотранспортне підприємство "Автотур";
- 2) будівельне підприємство "Харміськбуд";
- 3) неприбуткова організації "Чисте місто";
- 4) промислове виробниче підприємство деревопереробної промисловості "Буратіно";
- 5) житлово-комунальне підприємство "Харліфт-сіті";
- 6) туристична фірма "Корал Сі";
- 7) стоматологічна поліклініка "Мирошка";
- 8) приватне торгове підприємство "Фора".

Перед виконанням завдань першого етапу студент повинен ретельно вивчити зміст нормативно-правових актів (додаток В):

Отже, в межах цього розділу студенту необхідно підготувати пакет планової документації щодо здійснення ревізії для всіх установ, що підлягають ревізії. Так, студенти готують повідомлення про проведення ревізії для кожної установи, опираючись на зразок (додаток Д).

Крім того, студентам необхідно скласти програму комплексної ревізії установи, що перевіряється. При складанні програми припускається, що ревізія проводиться одним ревізором. Програма ревізії складається згідно зі зразком (додаток Д).

Після складання програми ревізії необхідно скласти Робочий план ревізора. Робочий план складається до початку кожної ревізії, участь у якій бере більше ніж дві особи – посадові особи органів ДКРС чи залучені спеціалісти. Робочий план ревізора складається на аркуші форматом А4 відповідно до зразка (додаток Д).

Для підприємств, що підлягають незалежному аудиту, складається наступний пакет планових документів.

По-перше, складається лист-пропозиція на проведення аудиту, спираючись на зразок (додаток Д).

Офіційною відповіддю на лист-пропозицію є лист-зобов'язання.

Зразок цього документа студент також обов'язково складає, спираючись на зразок (додаток Д).

Наступним плановим документом для здійснення незалежного аудиту є Програма аудиту (зразок, додаток Д).

Після складання всіх зазначених документів студент переходить до виконання завдань другого етапу.

**ЕТАП 2 "ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ РІЗНИХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ ТА ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ".**

Метою виконання завдань другого етапу є вивчення студентами методики проведення фінансово-господарського контролю в розрізі суб'єктів господарювання різних галузей економіки, здобуття практичних навичок перевірки реальної документації, досвід знаходження в ній невідповідностей.

Нормативно-правова база, необхідна для виконання завдань другого розділу, наведена в додатку В:

**Завдання 2.1. Фінансово-господарський контроль промислового виробничого підприємства деревопереробної промисловості "Буратіно".**

Мета завдання: закріплення та апробація на практиці студентами теоретичних знань з теми 4 "Ревізія, аудит та податковий контроль діяльності промислових виробничих підприємств", а також набуття практичних вмінь та навичок здійснення фінансово-господарського контролю за діяльністю промислових виробничих підприємств.

Умови завдання: необхідно здійснити фінансово-господарський контроль у формі ревізії за діяльністю державного промислового виробничого підприємства "Буратіно", що функціонує в добувній галузі.

Для цього студенту надається пакет документації, але всі цифри, що знаходяться у змістовній частині документів та виділені, студенту необхідно помножити на коефіцієнт згідно з його порядковим номером у

журналі академічної групи. Таблиця відповідності коефіцієнтів і порядкових номерів наведена нижче.

Таблиця

Таблиця відповідності коефіцієнтів порядковим номерам студентів  
в журналі академічної групи

Порядковий номер	Коефіцієнт
1	1
2	1,2
3	1,3
4	1,4
5	1,5
6	1,6
7	1,7
8	1,8
9	1,9
10	2,0
11	2,1
12	2,2
13	2,3
14	2,4
15	2,5
16	2,6
17	2,7
18	2,8
19	2,9
20	3,0
21	3,1
22	3,2
23	3,3
24	3,4
25	3,5

Надано пакет документації зазначеного підприємства. Необхідно перевірити діяльність даного підприємства, спираючись на надану документацію та на складені на першому етапі виконання завдання планові документи (додаток Е).

**Завдання 2.2. Фінансово-господарський контроль на підприємствах сфери послуг.**

Мета завдання: закріплення та апробація на практиці студентами теоретичних знань з відповідної теми, а також набуття практичних вмінь

та навичок здійснення фінансово-господарського контролю за діяльністю підприємств сфери послуг.

Умови завдання: необхідно здійснити фінансово-господарський контроль в формі аудиту за діяльністю житлово-комунального підприємства "Харліфт-сіті", туристичної фірми "Корал Сі", стоматологічної клініки "Мирошка".

**Завдання 2.2.1. Фінансово-господарський контроль житлово-комунального підприємства "Харліфт-сіті".**

Надано пакет документації житлово-комунального підприємства "Харліфт-сити" (додаток Ж). Необхідно перевірити зазначену документацію, виявити порушення.

**Завдання 2.2.2. Фінансово-господарський контроль туристичної фірми "Корал Сі".**

Надано пакет документації зазначеного підприємства (додаток З). Необхідно перевірити діяльність даного підприємства, спираючись на подану документацію та на складені в першому розділі планові документи.

**Завдання 2.2.3. Фінансово-господарський контроль стоматологічної поліклініки "Мирошка".**

Надано пакет первинної документації зазначеного підприємства (додаток І). Необхідно здійснити перевірку даної документації згідно з плановими заходами, зазначеними в першому розділі.

**Завдання 2.3. Фінансово-господарський контроль на торговельних підприємствах та підприємствах сфери громадського харчування.**

Мета завдання: закріплення та апробація на практиці студентами теоретичних знань з відповідної теми, а також набуття практичних вмінь та навичок здійснення фінансово-господарського контролю за діяльністю підприємств суб'єктів торгової діяльності.

Умови завдання: необхідно здійснити фінансово-господарський контроль у формі аудиту за діяльністю торгової фірми "Фора" та кафе "Анжеліка".

**Завдання 2.3.1. Фінансово-господарський контроль приватного торгового підприємства "Фора".**



Надано пакет документації зазначеного підприємства (додаток К). Необхідно перевірити діяльність даного підприємства, спираючись на подану документацію та на складені в першому розділі планові документи.

**Завдання 2.3.2. Фінансово-господарський контроль державного підприємства громадського харчування "Анжеліка".**

Надано пакет документації зазначеного підприємства (додаток Л). Необхідно перевірити діяльність даного підприємства, спираючись на подану документацію та на складені в першому розділі планові документи.

**Завдання 2.4. Фінансово-господарський контроль державного сільськогосподарського підприємства "Тавріка".**

Мета завдання: закріплення та апробація на практиці студентами теоретичних знань з відповідної теми, а також набуття практичних вмінь та навичок здійснення фінансово-господарського контролю за діяльністю сільськогосподарських підприємств.

Умови завдання: необхідно здійснити фінансово-господарський контроль у формі податкового аудиту за діяльністю сільськогосподарського підприємства "Тавріка", в тому числі в частині правильності та нарахування фіксованого сільськогосподарського податку.

Надано пакет документації зазначеного підприємства (додаток М). Необхідно перевірити діяльність даного підприємства, спираючись на подану документацію та на складені в першому розділі планові документи.

**Завдання 2.5. Фінансово-господарський контроль будівельних та транспортних підприємств.**

**Завдання 2.5.1. Фінансово-господарський контроль приватного автотранспортного підприємства "Автотур".**

Документація для виконання наведена в додатку Н.

**Завдання 2.5.2. Фінансово-господарський контроль державного АТП – 16354.**

Надано пакет документації зазначеного підприємства (додаток П). Необхідно перевірити діяльність даного підприємства, спираючись на надану документацію та на складені в першому розділі планові документи.

**Завдання 2.5.3. Фінансово-господарський контроль будівельного підприємства "Харміськбуд".**

Надано пакет документації зазначеного підприємства (додаток Р).

Необхідно перевірити діяльність даного підприємства, спираючись на надану документацію та на складені в першому розділі планові документи.

**Завдання 2.6. Фінансово-господарський контроль неприбуткової організації "Чисте місто".**

Мета завдання: закріплення та апробація на практиці студентами теоретичних знань з відповідної теми, а також набуття практичних вмінь та навичок здійснення фінансово-господарського контролю за діяльністю неприбуткових організацій.

Умови завдання: необхідно здійснити фінансово-господарський контроль у формі аудиту за діяльністю громадської організації.

Надано пакет документації зазначеного підприємства (додаток С). Необхідно перевірити діяльність даного підприємства, спираючись на подану документацію та на складені в першому розділі планові документи.

**Завдання 2.7. Фінансово-господарський контроль в комерційному банку "Саудж-банк".**

Метою завдання є закріплення знань з відповідної теми та набуття певних навичок у галузі контролю і аудиту в банківських установах.

Умови завдання: необхідно провести внутрішній аудит банку "Саудж-банк" на основі його звітності. Зробити висновки щодо стійкості банку та його платоспроможності. Надано форми звітності банку "Саудж-банк" (додаток Т).

**ЕТАП 3 "УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ"**

Метою виконання завдань третього етапу є набуття студентами навичок узагальнення результатів фінансово-господарського контролю.

Виконання завдань цього етапу базується на дотриманні таких принципів:

- 1) результати виконання завдань оформлюються на окремому аркуші формату А4;
- 2) студенту необхідно скласти узагальнюючі документи по порушенням, виявленим на другому етапі (табл. 3).

Таблиця 3

Об'єкт контролю	Узагальнюючий
-----------------	---------------

	документ
1. Державне підприємство громадського харчування "Анжеліка", державне сільськогосподарське підприємство "Тавріка", державне АТП – 16354	Акт ревізії та Висновки за результатами ревізії
2. Стоматологічна поліклініка "Мирошка", державне сільськогосподарське підприємство "Тавріка"	Акт податкової перевірки
3. Саудж-банк	Звіт про результати внутрішнього аудиту
4. Приватне автотранспортне підприємство "Автотур". 5. Будівельне підприємство "Харгорстрой". 6. Неприбуткова організації "Чисте місто". 7. Промислове виробниче підприємство деревопереробної промисловості "Буратіно". 8. Житлово-комунальне підприємство "Харліфт-сіті". 9. Туристична фірма "Корал Сі". 10. Стоматологічна поліклініка "Мирошка". 11. Приватне торгове підприємство "Фора"	Аудиторський висновок

Критерії оцінювання наскрізного індивідуального навчально-дослідного завдання наведені в додатку У.

## Висновки

Другий розділ даного навчального посібника присвячено прикладним аспектам здійснення фінансово-господарського контролю в розрізі окремих галузей економіки: виробництво, торгівля, будівництво тощо. В розрізі існуючих галузей окреслено й обґрунтовано особливості проведення контрольних заходів.

Матеріал розділу доповнено контрольними запитаннями та завданнями для самостійного опрацювання, а також наскрізним індивідуальним навчально-дослідним завданням, яке побудовано на основі віртуальних господарюючих суб'єктів різних галузей економіки, максимально наближених до реальних.

Отже, фінансово-господарський контроль у різних галузях економіки має власні специфічні ознаки, які в основному характеризуються особливостями в меті, завданнях та джерелах інформації при безпосередньому здійсненні фінансово-господарського контролю.

# Література

## Основна

1. Конституція України. – К. : Вища школа, 1996. – 35 с.
2. Податковий кодекс України / укл. В. Кузнєцов. – Х. : Фактор, 2011. – 496 с.
3. Бариніна-Закірова М. В. Зовнішній фінансовий контроль у Литві / М. В. Бариніна-Закірова // Фінансовий контроль. – 2005. – № 3(26). – С. 61–66.
4. Білуха М. Т. Фінансовий контроль: теорія, ревізія, аудит: підручник / М. Т. Білуха, М. Г. Дмитренко, Т. В. Микитенко ; за ред. засл. діяч науки і техн. України, д.е.н., проф. М. Т. Білухи – 2-ге вид., переробл. і доп. – К. : Українська академія оригінальних ідей, 2006. – 888 с.
5. Аудит: навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / Л. В. Дікань, Н. Ф. Чечетова, Ю. О. Голуб та ін. ; за заг. ред. канд. екон. наук, професора Дікань Л. В. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2009. – 276 с.
6. Державний аудит: навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / Л. В. Дікань., О. О. Вороніна, Ю. О. Голуб та ін. ; за заг. ред. канд. екон. наук, професора Дікань Л. В. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2008. – 164 с.
7. Дікань Л. В. Контроль в бюджетних установах : Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / Л. В. Дікань, О. І. Щербаков, Ю. А. Ольховський ; за ред. канд. екон. наук, професора Дікань Л. В. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2007. – 208 с.
8. Дікань Л. В. Контроль в бюджетних установах: підручник / Л. В. Дікань. – Х. : ВД "ІНЖЕК". – 2010. – 408 с. (З електронним додатком.)
9. Дікань Л. В. Контроль і ревізія : навч. посібн. / Л. В. Дікань. – 2-ге вид., переробл. і доп. – К. : Знання, 2007. – 327 с.
10. Дікань Л. В. Контроль і ревізія: навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни / Л. В. Дікань, Н. Ф. Чечетова, Н. В. Сінюгіна ; за заг. ред. канд. екон. наук, професора Дікань Л. В. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2009. – 256 с.

11. Дікань Л. В. Фінансовий контроль: теорія та методологія : монографія / Л. В. Дікань, Ю. О. Голуб, Н. В. Синюгіна. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2009. – 92 с.
12. Дребот І. С. Повнота і злагодженість реалізації контрольних функцій усіма учасниками бюджетного процесу – важливий фактор дієвості фінансового контролю / І. С. Дребот // Фінансовий контроль. – 2006. – № 4(33). – С. 51–55.
13. Дрогобецький І. Ф. Сучасні аспекти здійснення міжнародного податкового аудиту / І. Ф. Дрогобецький // Аудитор України. – 2008. – № 6(68). – С. 23–27.
14. Контроль і ревізія : підручник / Ф. Ф. Бутинець, Н. Г. Виговська, Н. М. Малюга та ін. ; за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – 3-є вид., доп. і переробл. – Житомир : ПП "Рута", 2002. – 544 с.
15. Кривцова Т. О. Контроль і аудит в банках : навч. посібн. / Т. О. Кривцова. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2006. – 217 с.
16. Куркін М. В. Ревізії за зверненням правоохоронних органів : навч. посібн. / М. В. Куркін, В. Д. Понікаров. – Харків : Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. – 412 с.
17. Лавріненко А. А. Аудит у системі фінансово-господарського контролю / А. А. Лавріненко // Фінанси України. – 2002. – № 8. – С. 137–140.
18. Ліцензійні умови впровадження господарської діяльності з надання послуг з перевезення пасажирів і вантажів автомобільним транспортом загального користування : Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємства, Міністерства транспорту України від 18.12.2003 р. № 16/985 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.
19. Ліцензійні умови провадження будівельної діяльності (вишуквальні та проектні роботи для будівництва, зведення несучих та огорожуючих конструкцій, будівництво та монтаж інженерних і транспортних мереж : Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємства, Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України від 13.09.2001 р. № 112/182 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

20. Мамишев А. В. Характерні аспекти організації державного фінансового контролю за рубежом / А. В. Мамишев // Фінанси України. – 2003. – № 11.

21. Методика нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів : Постанова КМУ від 23.03.95 р. № 213. // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

22. Методичні рекомендації з організації та ведення бухгалтерського обліку в селянських (фермерських) господарствах : Наказ Міністерства аграрної політики України від 02.07.2001 р. №189. – К.,2001. // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

23. Методичні рекомендації з планування, обліку і калькулювання собівартості робіт (послуг) на підприємствах і в організаціях житлово-комунального господарства : Наказ Держбуду України від 06.03.2000 р. № 47 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

24. Методичні рекомендації з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств : Наказ Міністерства аграрної політики України від 18.05.2001 р. № 132 (зі змінами). – К., 2001. // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

25. Методичні рекомендації з проведення органами державної контрольно-ревізійної служби аудиту фінансової та господарської діяльності бюджетних установ : Наказ ГоловкиРУ України від 19.12.2005 р. № 451 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2006.

26. Методичні рекомендації з формування складу витрат та порядку їх планування в торговельній діяльності : Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 22.05.2002 р. № 145 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

27. Методичні рекомендації з формування собівартості будівельно-монтажних робіт : Наказ Державного комітету України з будівництва та архітектури від 16.02.2004 р. № 30. // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

28. Методичні рекомендації з формування собівартості перевезень (робіт, послуг) на транспорті : Наказ Міністерства фінансів України від 05.02.2001 р. № 65 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

29. Методичні рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості : Наказ Державного комітету промисловості політики України від 02.02.2001 р. № 47 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

30. Методичні рекомендації по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів, розрахунків та незавершеного виробництва сільськогосподарських підприємств : додаток до листа Міністерства аграрної політики від 04.12.03 № 37-27-12/14023 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

31. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики. / пер. з англ. мови О. В. Селезньов, О. Л. Ольховікова, О. В. Гик, Т. Ц. Шарашидзе, Л. Й. Юрківська, С. О. Куліков. – К.: ТОВ "ІАМЦ АУ "СТАТУС"", 2006. – 1152 с.

32. Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з медичної практики : Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, Міністерства охорони здоров'я України від 16.02.2001 р. № 38/63 (зі змінами і доповненнями) // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

33. Про затвердження Переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні : Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 01.02.2005 р. № 28 (зі змінами і доповненнями) // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

34. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо обліку витрат, які входять до собівартості туристичного продукту та порядок формування фінансових результатів, що враховуються при оподаткуванні прибутку суб'єктів туристичної діяльності : Наказ Державного комітету України по туризму від 04.06.1999 р. № 23 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

35. Порядок виготовлення (технічний опис), обліку, зберігання та контролю за використанням бланків ваучерів на надання туристичних послуг : Наказ Державної туристичної адміністрації України від 06.06.2005 р. № 50 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.



36. Про затвердження форми податкової накладної, книги обліку придбання та книги обліку продажу товарів (робіт, послуг), порядку їх заповнення (зі змінами та доповненнями) : Наказ ДПА України від 30.05.97 № 165 // Вісник податкової служби України. – 1997. – № 23. – С. 17–34.

37. Про затвердження форми податкового розрахунку комунального податку : Наказ ДПАУ від 24.12.2003 р. № 625 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

38. Про подальше удосконалення атестації лікарів : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19.12.1997р. № 359 (зі змінами і доповненнями) // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

39. Норми витрат палива і мастильних матеріалів на автомобільному транспорті : Наказ Міністерства транспорту України від 10.02.1998 р. № 43. // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

40. Норми експлуатаційного пробігу автомобільних шин : Наказ Мінтрансу України від 08.12.1997 р. № 420. // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

41. Петрик О. А. Аудит у зарубіжних країнах : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. А. Петрик, М. Т. Фенченко. – К. : КНЕУ, 2002. – 168 с.

42. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 18 "Будівельні контракти" : Наказ МФУ від 28.04.2001 р. № 205 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

43. Положення про підрядні контракти у будівництві України. Затверджено протоколом Науково-технічної ради Державного Комітету України у справах будівництва і архітектури від 15.12.1993 р. № 9 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

44. Положення про планування контрольно-ревізійної роботи органами державної контрольно-ревізійної служби : Наказ ГоловкиРУ від 26.10.2005 р. № 319 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга" – 2006.

45. Понікаров В. Д. Контроль і ревізія. Теорія економічного контролю : навч. посібн. / В. Д. Понікаров. – Харків : Вид. ХДЕУ, 1999. – 92 с.

46. Правила визначення вартості будівництва (ДБН Д.1.1.1 - 2000).

Затверджені Наказом Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України від 27.08.2000 р. № 174 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

47. Правила роботи закладів (підприємств) громадського харчування : Наказ Мінекономіки від 24.07.2002 р. N 219, зі змінами та доповненнями // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

48. Правила торгівлі в розстрочку : Постанова КМУ від 25.04.2002 р. № 595 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

49. Правила утримання житлових будинків та прибудинкових територій : Наказ Держжитлокомунгоспу України 17.05.2005 р. № 76 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

50. Про затвердження переліку органів ліцензування : Постанова КМУ від 14.11.2000 р. № 1698 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

51. Про затвердження переліку послуг, що належать до побутових і підлягають патентуванню : Постанова КМУ від 27.04.1998 р. № 576 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

52. Про затвердження порядку державної акредитації закладу охорони здоров'я : Постанова КМУ від 15.07.1997 р. № 765 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

53. Про послуги з охорони здоров'я, операції з надання яких закладами охорони здоров'я, які мають спеціальний дозвіл на надання таких послуг, звільняються від обкладення податком на додану вартість : Постанова КМУ від 05.10.1998 р. № 1602 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

54. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 496 с.

55. Санітарні правила для підприємств громадського харчування, включаючи кондитерські цехи та підприємства, що виробляють м'яке морозиво, затверджені спільним Наказом Міністерства охорони здоров'я СРСР і Мінторгу СРСР від 19.03.91 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

56. Система фінансового контролю в Україні: сучасний стан орга-

нізації та перспективи розвитку : монографія / Л. В. Дікань, Ю. О. Голуб, Н. В. Синюгіна та ін. ; за заг. ред. канд. екон. наук, професора Дікань Л. В. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2010. – 96 с.

57. Усач Б. Ф. Контроль і ревізія : підручник / Б. Ф. Усач – К.: Знання-Прес, 2002. – 253 с.

58. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

59. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

60. Загальні умови укладення договорів підряду в капітальному будівництві : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.08.2005 р. № 668 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

61. Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства : Постанова Правління НБУ від 28 серпня 2001 р. № 369 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua).

62. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу : Постанова Правління НБУ від 14.05.2003 р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua).

63. Положення про порядок подання банками до НБУ аудиторських звітів (аудиторських висновків) за результатами щорічної перевірки фінансової звітності : Постанова Правління НБУ від 09.09.2003 р. № 389 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua).

64. Про аудиторську діяльність : Закон України від 22.04.93 № 3125 – XII (зі змінами, внесеними згідно з Законом № 2388-VI (2388-17) від 01.07.2010 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

65. Про банки та банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III (зі змінами, внесеними згідно з Законом № 3011-VI (3011-17) від 04.02.2011 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

66. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон

України від 16.07.99 № 996 – XIV (зі змінами, внесеними згідно з Законом № 2756-VI (2756-17) від 02.12.2010 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

67. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання фінансовим правопорушенням, забезпечення ефективного використання бюджетних коштів, державного і комунального майна : Закон України від 15.12.2005 р. № 3202-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

68. Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні : Закон України від 26.01.93 р. № 2939-XII (із змінами, внесеними згідно з Законом № 2856-VI (2856-17) від 23.12.2010 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).

69. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24.06.04 р. № 1877 – IV (зі змінами, внесеними згідно з Законом № 2856-VI (2856-17) від 23.12.2010 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

70. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг : Закон України від 06.07.1995 р. № 265/95 (із змінами, внесеними згідно з Законом № 2756-VI (2756-17) від 02.12.2010 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

71. Про затвердження Методичних вказівок щодо застосування стандартів внутрішнього аудиту в комерційних банках України : Постанова Правління Національного банку України від 20.07.1999 р. № 358 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua).

72. Про затвердження Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України : Постанова Правління Національного банку України від 20.03.1998 № 114 (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua).

73. Про заходи з подальшого розвитку банківського аудиту : Постанова Правління НБУ від 09.02.1999 р. № 53 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua).

74. Про колективне сільськогосподарське підприємство : Закон

України від 14.02.1992 р. № 2114 – XII (із змінами, внесеними згідно з Законом № 2454-IV (2454-15) від 03.03.2005 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

75. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 01.06.2000 р. № 1775-III (із змінами, внесеними згідно з Законом № 2608-VI (2608-17) від 19.10.2010 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

76. Про організацію діяльності банківського нагляду : Постанова Національного банку України від 15.12.2000 р. № 491 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua).

77. Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 26.06.1997 р. № 400/97-ВР (зі змінами, внесеними згідно із Законом № 2921-VI (2921-17) від 13.01.2011 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

78. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 13.12.1991 р. № 1977-XII (із змінами, внесеними згідно із Законом № 2745-VI (2745-17) від 02.12.2010 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

79. Про Рахункову палату : Закон України 11.07.1996 р. № 315/96-ВР (зі змінами, внесеними згідно із Законом № 2289-VI (2289-17) від 01.06.2010 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

80. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 17.07 1997 р. № 469/97 – ВР (із змінами, внесеними згідно із Законом № 1929-IV (1929-15) від 29.06.2004 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

81. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95 – ВР (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

82. Про управління об'єктами державної власності : Закон України від 21.09.2006 р. № 185-V (із змінами, внесеними згідно із Законом № 2856-VI (2856-17) від 23.12.2010 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

## **Додаткова**

83. Аверьянова Е. Правовые аспекты создания и деятельности неприбыльных организаций / Е. Аверьянова // Баланс. – 2005. – № 3. – С. 4–23.
84. Банківський нагляд : навч. посібн. / В. І. Грушко, С. М. Лаптев, О. С. Любунь та ін. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 264 с.
85. Банковский контроль и аудит : учебн. пособие / Н. В. Фадейкина, Е. К. Болгова, М. Н. Скурихин и др. ; под общ. ред. докт. экон. наук, профессора Н. В. Фадейкиной. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 496 с.
86. Басанцов І. В. Державний фінансовий контроль: регіональні аспекти : монографія / І. В. Басанцов. – К. : ВД "Корпорація", 2006. – 234 с.
87. Белогалзова Г. Н. Аудит банков : учебн. пособие / Г. Н. Белогалзова, Л. П. Кроливецкая ; 2-е изд., перераб. и доп.; под ред. Г. Н. Белогалзовой. – М. : Финансы и статистика, 2005. – 416 с.
88. Бухгалтерський облік в галузях народного господарства : навч. посіб. / О. В. Зінкевич, С. О. Левицька, М. М. Мосійчук та ін. – Рівне : НУ-ВГП, 2006. – 456 с.
89. Бухгалтерський облік: особливості в галузях економіки : навч. посібник / Г. П. Журавель, Я. Д. Крупка, М. С. Палюх та ін. – Тернопіль : Економічна думка, 1999. – 449 с.
90. Вергуненко І. К. Аналіз банківської діяльності / І. К. Вергуненко, І. М. Парасій. – Київ, 2003. – 265 с.
91. Галузина С. М. Международный учет и аудит / С. М. Галузина, Т. Ф. Пупшис. – СПб. : Питер, 2006. – 272 с.
92. Губенко С. М. Посібник для внутрішніх аудиторів банківських установ України / С. М. Губенко, О. П. Мозгова ; за ред. Кіреєва О. І. – Х. : Видавництво "Штрих", 2000. – 360 с.
93. Золотухин А. Федот, да не тот (отличия в бухучете у "прибыльных" и неприбыльных организаций) / А. Золотухин // Бухгалтерия. – 2006. – № 36(711). – С. 61–63.
94. Інструкція по обліку продукції і матеріалів в сільсько-господарських підприємствах : Наказ Міністерства сільського господарства СРСР від 15.07.1980 р. № 269-І // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.
95. Інструкція про облік роздрібного товарообороту і товарних

запасів : Наказ Міністерства статистики України від 28.12.1996 р. № 389 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

96. Інструкція про порядок обчислення і справляння збору за спеціальне використання водних ресурсів та збору за користування водами для потреб гідроенергетики : Наказ МФУ від 01.10.99 № 231/539/118 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

97. Інструкція про порядок оформлення суб'єктами господарювання операцій при здійсненні комісійної торгівлі непродовольчими товарами : Наказ Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України від 08.07.1997р. № 3343. // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

98. Інструкція про порядок позначення роздрібних цін на товари народного споживання в підприємствах роздрібною торгівлі та громадського харчування : Наказ Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України від 04.01.1997 р. № 2 (з чинними доповненнями) // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

99. Інструкція про порядок приймання, транспортування, зберігання, відпуску та обліку нафти та нафтопродуктів на підприємствах і організаціях України : Спільний наказ Держнафтопрому, Міекономики, Мінтрансу, Держстандарту, Держкомстату України від 02.04.1998 р. № 81/38/101/235/122. – К., 1998 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

100. Інструкція щодо обліку молодняка тварин, птиці та тварин на відгодівлі : Наказ Мінсільгосппроду України від 15.01.97 № 7 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

101. Калюга Є. В. Фінансово-господарський контроль у системі управління : монографія / Є. В. Калюга. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2002. – 311 с.

102. Кіреєв О. І. Внутрішній аудит у комерційному банку : навч. посібн. / О. І. Кіреєв, Н. П. Шульга, О. С. Полетаєва – К. : КНТЕУ, 2001. – 295 с.

103. Мороз А. М. Банківські операції: підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна ; за ред. докт. екон. наук А. М. Мороза. – К. : КНЕУ, 2000. – 384 с.

104. Мумінова-Савина Г. Г. Тим, хто не нехтує законом. Контроль, ревізія та аудит у комерційних банках України / Г. Г. Мумінова-Савіна. – К. : Факт, 2001. – 448 с.

105. Мурашко В. М. Контроль і ревізія фінансово-господарської діяльності: навч. посіб. / В. М. Мурашко, Т. М. Сторожук, О. В. Мурашко ; за заг. ред. Мельника П. В. – К. : ЦУЛ, 2003. – 311 с.

106. Порядок заняття торгівельною діяльністю і правила торгівельного обслуговування населення : Постанова КМУ від 8.02.1995 р. за № 108 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

107. Порядок обліку бракованих товарів, повернутих покупцями, у разі здійснення гарантійних замін товарів, а також обліку покупців, що отримали таку заміну або послуги з ремонту (обслуговування) : Наказ ДПА України від 27.06.1997 р. за № 203 // Ліга: еліт. Закон Copyright: ІАЦ "Ліга". – 2007.

108. Ревізія і контроль у промисловому підприємстві : навч. посібн. / В. І. Крисюк, М. М. Каленський, А. Д. Бутко та ін. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2002. – 126 с.

109. Симоненко В. К. Основи єдиної системи державного фінансового контролю в Україні (макроекономічний аспект) : монографія / В. К. Симоненко, О. І. Барановський, П. С. Петренко. – К. : Знання України, 2006. – 280 с.

110. Спяк Г. І. Облік і аудит у банках : навч. посібн. / Г. І. Спяк, Т. І. Фаріон. – К. : Атіка, 2004. – 264 с.

111. Суйц В. П. Аудит: обший, банковский, страховой : учебник / В. П. Суйц, А. Н. Ахметбеков, Т. А. Дубровина. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 556 с.

112. Сухарева Л. Внутренний аудит банка: значимость формирования нового знания о его концептуальных основах / Л. Сухарева, Е. Ретюнских // Бухгалтерский учет и аудит. – 2003. – № 9. – С. 60–64.

113. Усач Б. Ф. Аудиторська перевірка комерційних банків / Б. Ф. Усач // Фінанси України. – 2003. – № 5. – С. 128–132.

114. Уткин Э. А. Аудит банковской деятельности / Э. А. Уткин, М. С. Суханов. – М. : ТЕИС, 2003. – 223 с.

115. Шпиг А. А. Ревизия и контроль в торговле / А. А. Шпиг. – М. : Экономика, 1982. – 232 с.